

CUMHURİYET MODERNLEŞMESİNİN GENÇ KADIN PİLOTU: SABIHA GÖKÇEN

AN EXAMPLE OF A SUCCESSFUL WOMAN IN A MALE-DOMINATED PROFESSION: SABIHA GÖKÇEN

Meral Balcı^a, Yeşim Karadeniz^b

ÖZ

Kadın ve erkeğin cinsiyet üzerinden elde ettiği kimlik ve toplumun dayattığı normlar yüzyıllardır devam eden sorundur. Kadın kimliğinin toplumsal, sosyal, siyasal ve hukuksal alan gibi birçok alanda kendine yer bulabilme çabası erkekler ile eşit şartlara sahip olmasını zorunlu kılmıştır. Osmanlı Devleti'nde dinin ve genel normların etkisi ile kısıtlanan kadının, toplumsal statüsü tartışılmış ve kadınlar seslerini farklı şekillerde duyurmaya başlamıştır. Osmanlı kadınlarının, özellikle II. Meşrutiyet sonrasında hak talep etme sürecinde başlayan hareketlilik, yıllardır süregelen geleneksel yaşam biçimine karşı dengeleri altüst etmeye başlamıştır. Osmanlı toplumundaki aydın kadınlar, toplumsal normları göz ardı ederek haklı taleplerini dile getirmiş ve Cumhuriyet devrimleri ile bu süreç daha da anlaşılmıştır. Kadının, erkek egemen toplum düşüncesinden sıyrılma çabası Cumhuriyet modernleşmesi ile oluşturulmak istenen kadın imajıyla örtüşmüştür. Toplumda ve siyasal yapıda yaşanan değişimler kadını ikincil bir varlık statüsünden çıkarmış, dış dünyaya açılan, modern ve çağdaş Türk kadını yaratmıştır. Böylelikle Türk kadınları erkekler tarafından yapılabirliği düşünülen mesleklere yönelmişlerdir.

Buradan hareketle bu çalışma genellikle erkek mesleği kabul edilen savaş pilotluğunun başarılı bir kadın örneği olarak Sabiha Gökçen üzerinde yoğunlaşmıştır. Atatürk'ün yanında büyüyen Sabiha Gökçen, dönemin toplumsal normları karşısında başarılı bir çizgi çizerek "göçlerin kızı Sabiha" olmuştur. Bu çalışmada Sabiha Gökçen özelinde Türk kadınının mücadelesi, ilerlemesi ve çağdaş yanı anlatılmıştır. Bu konu üzerinde yazılmış makale ve kitaplar çalışmanın araçlarını oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Erkek egemen meslekler, modern toplum, toplumsal cinsiyet, cinsiyet eşitsizliği, mesleki rol

ABSTRACT

The identity gendered by women and men and the norms imposed by society is a question that has been going on for centuries. It has been compulsory for women's identity to have equal conditions with men in order to find their place in many areas such as social, political and legal area. Social status of the women who are restricted by the influence of religion and general norms in the Ottoman Empire has been debated and women's voices have begun to be heard in different forms. The mobility of the Ottoman women started in the process of claiming their rights especially after the constitutional monarchy has begun to overturn the balances against the traditional lifestyle that has been going on for years. Intellectual women in Ottoman society expressed their rightful demands by ignoring social norms and this process became more meaningful with Republican revolutions. The woman's struggle to get rid of the idea of male dominated society has been overlapped with the image of the woman that was wanted to be formed by the Republican modernization. Changes in society and in the political structure created a modern and contemporary Turkish woman who brought her out of a secondary entity status and opened to the outside world. Thus, Turkish women were directed to jobs which were thought to be feasible by men.

For this reason, this work has been focused on Sabiha Gökçen who grew up near Atatürk has become a daughter Sabiha of the skies by drawing a successful line against the social norms of the period. She became a successful female pilot, which was generally regarded as a male profession. In this study Sabiha Gökçen's struggle, progression and contemporary aspects of the Turkish woman are explained. The

^a Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, mbalci@marmara.edu.tr

^b YL. Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, yesimkaradeniz@marun.edu.tr

reference material of this study consists of the articles and books written on this subject.

Keywords: Male-dominated, modern society, gender, gender inequality, professional role

1. GİRİŞ

Toplumun norm ve nitelikleri doğrultusunda kadın ve erkeğe çizilen birtakım sınırlar toplumsal cinsiyet olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal cinsiyet, toplumun kadın ve erkeğe bakış açısıyla ilgilidir. Kadınlık ve erkeklik rollerini belirleyen bu kavram her iki gruba nasıl yaşaması ve düşünmesi gerektiğini öğretir. Kısacası toplumsal cinsiyet, biyolojik özelliklere bağlı olmayan toplumun ideolojik, kültürel, sosyal ve dini özellikleri ile oluşmuş kurallar bütünüdür. Toplumsal cinsiyet düşüncesinde karşılaşılan en önemli anlayış, iki ayrı kategori olarak kadınların ve erkeklerin farklı kişilik özelliklerine sahip olduğunu kabul etmesidir. Kadınlar ve erkekler, yaradılışları gereği, kişilikleri, fiziksel yapıları, düşünceleri ve yetenekleri bakımından birbirinden farklı çizgiler çizmektedir (Connell, 2017, s.245). Kadın ve erkeği birbirinden farklı kılan bu kişilik yapıları eşitsizlik olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda ortaya çıkan düşünceler ile kadın ikincil bir varlık olarak ötekileştirilmiş erkek ise ön plana çıkarılarak yüceltilmiştir. Biyolojisi gereği sahip olduğu özelliklerkadını toplumda ilk önce eş ve annelik görevi yüklemiş, toplumsal yapıdaki diğer alanlarda bu görevi yerine getirdikten sonra yer alabilmiştir. Bu durum da kadının toplumsal kimliğini oluşturmasında arka planda kalmasına neden olmuştur (Gökkaya, 2015, ss. 337-350). Cinsiyete dayalı toplumsal eşitsizliklerin temel odak noktası ataerkil toplum yapısından beslenmesidir. Ataerkil toplum yapısı, toplumsal normlar ile beraberinde, cinsiyetçi ötekileştirme, cinsiyetçi yaklaşım ve sınıfsal farklılıklar gibi kadın kimliğine dair pek soru barındırır. Ancak bu tarz sorunlar ataerkil toplum yapısı içinde göz ardı edilir. İnsan, toplum içinde ötekileşir ve toplumsal normlar, gelenekler zinciri ve tabular ile normalleştirme sürecini yaratır. Ataerkil yapı içinde bireyler normlar doğrultusunda kendisinden beklenen davranışları sergilemeye başlar (Selçuk, 2014, ss. 513-522). Ataerkil toplum yapısında güçlü olan erkek, denetim altında tutulan ise kadındır. Güçlü erkek geçimi sağlayarak toplumsal statü bakımından yüksek ve birçok açıdan yetkili kabul edilir. Bütün bu toplumsal normların yanında aynı zamanda kadın üzerinde de cinsel ve ekonomik açıdan birçok baskıyı sürdürme yetkisine sahiptir. Erkek egemen toplum yapısının bir yansıması olarak cinsiyete dayalı iş bölümünün oluşumunda kadın iş hayatından ötelenmiş sadece çocuk ve ev bakımı yükümlülüğü altına sokulmuştur. Bireyler arası eşitsizliğe neden olan normlar kadını bir

sorun olarak kabul etmiş toplumsal ve sosyal hayattan ayırtılmaya çalışmıştır. Kadının hemen evlenmesi, çocuk doğurması, çocuğun ve ailenin bakımını üstlenmesi, iş hayatında düşük ücretli işlerde çalışması ve kazancının denetimini eşine bırakması beklenmiştir. Bu yüzdendir ki kadın daha az eğitilmiş ve ev içi bir hayata hapsolmuş durumdadır.

Buradan hareketle çalışma da, ilk olarak ataerkil toplum yapısının kadına yönelik tutumu çerçevesinde, Osmanlı kadının hareketinde Türk kadınının Cumhuriyet modernleşmesine yansıyan mücadeleci tavrı anlatılmıştır. Sonraki bölümde ise başarılı bir örnek olarak Sabiha Gökçen'in asker pilotluk mesleğinde erkeklerle eşit haklara sahip olma arzusu ve sonrasında elde ettiği başarı kaleme alınmıştır.

2. CUMHURİYET MODERNLEŞMESİ İLE KADININ KAZANIMLARI

Türk kültürünün geçirdiği değişimler ile kadın yaşamın ortaklığından alınmış, toplumsal normlar ile sınırlanan birtakım kalıplar içinde yaşamaya mahkûm edilmiştir. Süreç içindeki değişimler ile kadın "iyi bir anne" ve "iyi bir eş" arasında bir yaşam sürmek zorunda kalmıştır. İslamiyet öncesi dönemde Türk kadını, devlet yönetiminde söz sahibi olan, orduda yer alarak savaşan ve toplumsal hayatta etkin olmaktadır. Destanlarda kahramanlık sembolü olan kadın, İslamiyet sonrası dönemde Arap kültürünün etkisiyle ikincil bir varlık statüsüne düşmüş ve özgürlüğü kısıtlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde de devam eden bu toplumsal normlar Tanzimat reformları ve Meşrutiyet hareketleri ile daha fazla göz ardı edilememiştir.

II. Meşrutiyet'in özgürlük ve eşitlik isteyen siyasal ortamında, ortaya çıkan ilerlemeci düşünce yapısı, kadınların toplumsal yapı içinde modernize olması fikrinin güç kazanmasını sağlamıştır. Kadınların başlı başına bir değer olduğu ve onları insan olarak görmek, önemsemek ve haklarını vermek gerektiği fikri açıkça dile getirilen bir görüş haline gelmiştir (Sancar, 2017, s.91). Osmanlı kadın hareketi, kendilerine yüklenen rol kalıplarına ve toplum değerlerine karşı bir başkaldırı niteliğindedir. Osmanlı kadınları cinsiyet üzerinden belirlenen normlar karşısında kadın özgürlüğü için mücadele etmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanından Cumhuriyet'in kuruluşunun ilk evresine kadar geçen süreç Osmanlı kadınlarının, kadın hakları ile ilgili haklı taleplerinin tartışılıp sonuçlanması için çaba harcadığı bir dönem olmuştur. II. Meşrutiyet'in getirdiği özgürlük ortamında kadınlarda özgürlük ve haklar talep etmeye başlamıştır (Sancar, 2017, s.93). Osmanlı kadınlarının savaşlarda arka planda kalması uluslaşma sürecinde etkin güç olmaları taleplerinin haklılığını kuvvetlendirmiştir. Bu süreçte toplumsal cinsiyet

normları göz ardı edilmiş ve kadınlar köklü değişimlere neden olmuştur. Seferberlik nedeniyle erkeklerin askere alınmaları ve cepheye sevk edilmeleri kadınlara istihdam alanı açacak, Osmanlı kadını ticaretten fabrikalara, yol yapımından sokak temizliğine kadar değişik iş alanlarında istihdam olanağı bulacaktır. Birçok iş kolunda erkek iş gücü açığı nedeniyle kadınlar çalışma hayatına girmiştir (Toprak, 2015, s.5). Erkeklerin savaşa gitmeleri ile çalışma hayatında oluşan boşluklara kadınlar alınmıştır. Erkeklerin yerine çalışma hayatına dâhil olan kadınlar fabrikalara girerek özellikle gıda ve dokuma iş kollarında görev almıştır. 1913–1915 Osmanlı sanayi istatistikî verilerine göre; Gıda sanayisinde çalışan kadınların oranı 1913’de %58, 1915’te ise bu oran %32’dir. Konserve üretiminde ise 1913’te yedi fabrikada toplam 274 çalışanın 194’ü kadındır. Tütün üretiminde 1915 istatistiklerine göre kadın çalışanlar %50 oranındadır. Yine 1915’te dokuma sanayinde çalışanların %50,5’i, İpek sanayinde çalışanların ise % 95 kadın çalışandır (Tekin, 2010, ss. 83-102).

Osmanlı kadınları için oluşturulan yeni düzende amaç gelenek dışına çıkmadan yeni bir kadın kimliği oluşturmaktır. Kadın hem toplumsal yaşamda ön planda olacak hem de “annelik” görevinden vazgeçmeden evdeki rollerine devam edecektir. Feminist akımlardan etkilenen Osmanlı kadınlarının haklı seslerini duyurma aşamasında ve örgütlenmelerinde kurulan dernekler önemlidir. Selanik’te kurulan *Şefkat-i Nisvan*, Edirne’de kurulmuş olan *Hizmet-i Nisvan*, *Müslüman Kadınlar Birliği*, *Teali Nisvan Cemiyeti*, *Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti* ve *Cemiyet-i İmdadiyye* gibi cemiyetler Osmanlı kadın hareketi ile birlikte kadın haklarını geliştirmek ve yürütmek adına faaliyet gösteren kurumlar olmuştur. Dernekler etrafında haklarını savunan kadınları aydınlatmak adına birçok dergi, gazete ve benzeri yayınlar çıkmaya başlamıştır. *Kadın*, *Mehasin*, *Hanımlara Mahsus Gazete*, *Demet*, *Kadınlar Dünyası*, *Şüküfekar* ve *Kadın Hayatı* gibi yayınlar kadın hareketinin sesini duyurma aşamasında etkili olmuştur. Halide Edip Adıvar 1908’de *Kadınların Yükselmesi Derneği*’ni kurmuştur. 1912’de *Kızılây Kadınlar Kolu*, 1913’te *Donanma Cemiyeti Hanımlar Şubesi* kurulmasıyla kadınların toplumsal yapıda var olma mücadelesi devam etmiştir (Doğramacı, 1989, s.135). Nezihe Muhiddin ve Türk Kadınlar Birliği grubu kadınları, kadınlık hakları için mücadele ederken erkeklerin kendilerine uygun gördükleri kalıplara uymadıkları için eleştirilmişler, yayınlanan karikatürlerde kendileriyle alay edilmesine rağmen fikirlerinden vazgeçmeyerek azimle mücadele etmişlerdir (Balcı ve Tuzak, 2017, ss. 43-51).

Kadın hareketi sürecinde, ortaya konulan mücadeleler, kazandıkları hakları korumaları ve daha ileriye taşıyabilmeleri açısından son derece önemlidir. Kadın hareketinin yansımaları Cumhuriyet modernleşmesi ile şekillenmeye devam

etmiştir. Cumhuriyet modernleşmesi ile yasalarla elde edilen birtakım özgürlükler ve kadın hakları yıllardır süre gelen toplumsal cinsiyet normları çerçevesinde dirençle karşılanmış ve bu direncin yıkılmasına yönelik mücadele edilmiştir. Bütün bu mücadeleler cumhuriyetin çağdaşlaşma sürecinde kadınlarında yer almasına neden olmuştur. Kadının toplumsal statüsünde ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlerin hedeflenmesi yapılacak reformların haklı sebebini ortaya koymaktadır. Cumhuriyet modernleşmesi ile kadın kendini ifade edebileceği yeni bir dönem içine girmiştir. Kadınların ikincil bir varlık statüsünden çıkarak, erkek ile eşit şartlar altında yaşamını sürdürebilmesi açısından çağdaş, laik ve ilerlemeci yapının oluşması son derece önemlidir.

Mustafa Kemal için kadın, çağdaş uygarlık seviyesine ulaşabilmek adına hayatın her alanında aktif rol sahibi olmalı ve erkeğin yanında yaşantı içine dâhil edilmeliydi. Bunu yaparken de sadece tek bir alanda mümkün olmadığını farkındaydı. Kadın hem siyasal ve sosyal yaşamda hem eğitimde hem de hukuk alanında erkek ile aynı hak ve özgürlüklere sahip olmalıydı. Cumhuriyet öncesi süreçte de kadının cephede savaşması, halkı örgütlemesi ve birlik beraberlik içinde mücadele etmesi son derece önemliydi. Belki de Mustafa Kemal Atatürk’ün inkılâp hareketlerinde kadın hak ve özgürlüklerine yer vermesi milli mücadeleyi yönetirken yanında olan kadınlara bir teşekkür niteliği taşıyordu (Doğramacı, 1989, s.90). Yeni siyasal rejim ile kadın kendini hayatın birçok alanında ifade etme fırsatını yakalayacaktır. Mustafa Kemal için 1922 saltanatın kaldırılması ve 1924 hilafetin kaldırılması eylemleri yeni toplumsal anlayış açısından önemli mesajlar içermekteydi. Her adımda demokrasi fikri ile şekillenen rejim yıllardır devam eden “erkek egemen siyaset” düşüncesini de bertaraf etmiştir. Yeni devlet düzeni açısından sadece erkekler değil kadınlarda siyaset dâhil birçok alanda söz hakkına sahip hale gelmiştir. Atatürkçü düşünce sistemine göre kadın ve erkek eşit koşullar altında eğitim ve öğretim hayatına dâhil olmalıdır. Her alanda kadın erkek eşitliğini sağlamaya çalışan Mustafa Kemal Atatürk, eğitim alanında da 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile düşüncesini gerçekleştirmiştir. Kadın öğrencilerde erkek öğrenciler ile zorunlu eğitim hakkına sahip olmaya başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nde kadınların üniversitelerde, yüksek mahkemelerde, sosyal yaşamın her alanında, doktorluk, avukatlık gibi çeşitli mesleklerde, Büyük Millet Meclisi’nde görev almaları eğitim alanındaki çabalarının bir sonucudur (Doğramacı, 1989, s.23). Kadın hakları çerçevesinde atılan en önemli adımlardan biri de 1926 yılında “Türk Medeni Kanunu’nun” kabul edilmesidir. Medeni Kanun ile sağlanan kadın erkek eşitliği bir sonraki atılacak adımların alt yapısını inşa etmiştir. Türk Medeni Kanunu ile çok eşli evliliğe son verilmiş ve

kadına boşanma hakkı tanınmıştır. Evlilikte iki tarafında rızası öngörölmüş ve evlenmek için yaş sınırı getirilmiştir. Aynı kanun ile kadın erkek arasındaki mirasta pay eşitsizliği sonlandırılmış kadın mirasta eşit pay hakkına sahip olmaya başlamıştır. Türk Medeni Kanunu ile siyasal haklara sahip olmayan kadın, yapılan düzenlemeler ile ilk olarak 1930 yılında belediye seçimlerinde, sonraki süreçte ise 1933 yılında muhtarlık seçimlerinde ve 1934 yılında milletvekili seçimlerinde siyasi gücünü kullanmak adına hak kazanmıştır. Yasalarla kadın ve erkek eşitliği sağlanmış, kadın çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak adına bir adım daha atmıştır. 1933 yılında köy kanununda yapılan değişiklik ile kadınlar muhtarlık seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı elde etmiştir. Türkiye’de ilk kadın muhtar Aydın ilinden seçilmiştir. Aydın ili Germencik Nahiyesine bağlı Karaağaçlı köyünden seçilen Cumhuriyet modernleşmesinin ilk kadın muhtarı Gül Esin olmuştur. Dönemin gazete ve dergilerindeki veriler ile yakınlarının anlatımıyla Gül Hanım, Cumhuriyet ilke ve inkılaplarına bağlı kalarak, Cumhuriyet’in kadına verdiği yeni konumu istek ve özgüven ile yerine getirmeye çalışmıştır. Bu anlamda hem ailesi hem de çevresi tarafından saygın bir kadın olarak görevini sürdürmüştür (Güneş, 2011, ss.171-190). 1934 yılında milletvekili seçme ve seçilme hakkı kazanan Türk kadını ilk olarak 1935 seçimlerinde Türkiye Büyük Millet Meclisi çatısı altına girmeyi başarmıştır. Ankara’da 40.860 seçmenden 37.542 kadın ve erkek Türk vatandaşı, oy hakkını kullanmış ve 1 Mart 1935’te TBMM’ye 18 kadın milletvekili girmiştir (Mütercimler, 2008, ss.1003-1004).

Türkiye’nin siyasal sistemi egemenliğin kayıtsız koşulsuz millete ait olduğu bir sistemdir. Millet, sosyoloji bilimi açısından tanımını bir yana bırakırsak, toplumu meydana getiren unsurlardan bir kısmını teşkil eden kadınların, özgür olmadıkları sürece, egemenliğin halk tarafından kullanılması düşünülemez. İşte, laik cumhuriyetin ve Kemalist devrimlerin en büyük kazanımı buradadır (Mütercimler, 2008, s.1005). Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde kadına tanınan hakların birçok ülkeye örnek teşkil etme açısından büyük önem taşıdığını söyleyebiliriz. Yıllardır süre gelen erkek egemen toplum yapısı normları ve mesleklerin “erkek işi” olduğu düşüncesi medeniyet yolunda atılan bu adımlar ile yıkılmaya çalışılmıştır. Kadını ve erkeği eşit tutan Mustafa Kemal Atatürk için kadın hayatın her alanında ön planda tutulmuş ve aktif rol oynamıştır. Emel Doğramacı’ya göre “kadınsız toplum yapısından, kadınlı modern Türk toplumuna, Atatürk ilke ve inkılapları ile geçilerek” kadının toplumsal yaşam içinde yerini bulması sağlanmıştır.

3. İLK KADIN SAVAŞ PILOTU: SABIHA GÖKÇEN

Mustafa İzzet Bey ve Hayriye Hanım’ın altıncı ve son çocuğu olarak 22 Mart 1913 tarihinde dünyaya gelen (Dolapçı, 2017, s.14) Sabiha, küçük yaşta önce babasını ardından da annesini kaybetmiştir. Anne ve babasını kaybettikten sonra kardeşleriyle hayata tutunmaya çalışmıştır. Mustafa Kemal’in 22 Eylül 1925 tarihinde Bursa’ya yapacağı ziyaret Sabiha’nın hayatı için bir dönüm noktası olmuştur. Mustafa Kemal’in kalacağı köşke giderek kendisiyle tanışan Sabiha, bir yatılı okulda okuma isteğini dile getirmiştir. Sabiha, artık Mustafa Kemal’in manevi kızı olarak büyüyecektir. Mustafa Kemal, Sabiha’yı evlat edinerek onun okuma hayalini gerçekleştirmeye çalışmış ancak sağlığı ve ruhsal durumu hiçbir zaman uzun süreli olarak Çankaya’dan ayrılmasına müsaade etmemiştir. O nedenle devamlı olarak Atatürk’ün yanında olan insanlardan biri olarak tarihteki yerini almıştır (Yeşiltuna, 2017, s.133). Cumhuriyet’in kurucusu Atatürk’ün yanında büyüyen Sabiha, kendisine dünyanın birçok yerinde de erkekler tarafından yapılabilir olarak kabul edilen bir meslek seçmiştir: Pilotluk (Altınay, 2013, ss. 261-262). Kadınlar için oluşturulan sınırları aşarak, pilotluğu seçen Sabiha Gökçen’in hayatında böylece yeni bir dönem başlamıştır.

3.1. Cinsiyet Ayrımcılığın Ortaya Çıktığı Bir Meslek Olarak Pilotluk ile Sabiha Gökçen’in Tanışması

Cinsiyete dayalı iş bölümü erkek egemen zihniyetin devam ettiğini göstermektedir. Cinsiyete dayalı ayrımcılığın en belirgin hali ise “kadın işi” ve “erkek işi” olarak ifade edilen iki gruptan birinin olmasıdır. Cinsiyetçi iş ayrımı, basit bir ifadeyle belirli iş tiplerinin belirli insan kategorilerine bölüştürülmesidir. Bu kategorize şeması birbiri ile ilişki halindedir. İlk olarak, belirlenen sınırlar içerisinde kadın ve erkek arasında toplumsal kurala dönüşen bir iş bölümü gerçekleştirilir. Çalışma hayatındaki işçiye, kadınsa X işi, erkekse Y işi verilir (Connell, 2017, s. 154). Kadınlar için daha kolay ve basit, anneliğini engellemeyecek meslekler kategorize edilir. Kadın, geçimi sağlayan erkek yanında sadece ona destek olabilir. Tüm yük erkekte, kadın ise yardımcı konumdadır. İş bölümü aşamasında kadın ev içi iş yapacak ve annelik görevini kusursuz yerine getirecek erkek ise evin geçimiyle ilgilenip üretim ve kamusal alanda var olacaktır. Cinsiyetçi iş bölümü, kadın ve erkeği farklılaştırmanın yanında, aynı zamanda toplumsal kaynakların kullanımında eşitsiz kılar. Bu eşitsizlik, farklı ayrımcılık ifadeleri ile güçlenir; sadece kadınların değil, tüm toplumun sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel gelişmesi açısından büyük bir engel olarak durmaktadır (Özaydınlık, 2014, ss. 93-112). Cumhuriyet modernleşmesi ile kadınlara süreç içerisinde birçok hak tanınmış

olsa da toplumun öngördüğü normlar, kadının sadece “annelik” görevini yerine getirmesine yöneliktir. Ancak güçlü Türk kadını azimle mücadele etmiş ve toplumsal normlar karşısında başarılı bir çizgi çizmiştir. Erkek mesleği olarak kabul edilen savaş pilotluğunun başarılı bir örneği olan Sabiha Gökçen’in havacılık ile tanışması, Türkkuşu Sivil Havacılık Okulu’nun bünyesinde açılan planör okulunun açılışına katılmasıyla olmuştur (Uluköse, 2007, s. 19).

Sovyet Rusya’dan eğitimcilerin katılımıyla gerçekleştirilen açılış heyecanla izleyen Sabiha, bu heyecanını okulda öğrenci olma kararı ile taçlandırmıştır. Artık pilotluk mesleği ile tanışan Sabiha’nın hayatında farklı bir dönem başlayacaktır. Eğitimini büyük bir özveri ile sürdürmüş ve Mustafa Kemal’in yönlendirmesi ile Rusya’da planör eğitimi almaya karar vermiştir. Sabiha, 10 Temmuz 1935 günü 7 kişilik erkek grubuyla Sovyet Rusya’ya hareket etmiştir (Dolapçı, 2017, s.78). Sabiha ve erkek meslektaşları Sovyet Rusya’daki eğitimini 11 Ocak 1936 günü başarıyla tamamlamış ikinci etap eğitimine devam edebilmek için Moskova’daki Motorlu Uçaklar Okulu’na hareket etmişlerdir. Ancak kardeşi Zehra’nın ölüm haberini alan Sabiha, buradan ayrılmış ve Türkiye’ye dönme kararı almıştır. Atatürk’ün teşviki ile Ankara-Ergazi’deki Türkkuşu’nda planörçülük ve paraşütçülük öğretmenliğine başlamıştır (Uluköse, 2007, s.26). Sonraki adım olarak Eskişehir Askeri Tayyare Okulu’na gitmiştir. Burada askeri pilot eğitimi almış ve iyi bir derece ile mezun olmuştur. 1937 Dersim Harekâtı’na katılmıştır. Harekât sonrası, Sabiha Gökçen’e 28 Mayıs 1937 tarihinde, Türk Hava Kurumu’nun Murassa Madalyası verilmiş ve bu madalyayı alan ilk kadın olmuştur. O yıllarda gösterdiği büyük özveri ve sonucunda elde ettiği başarılar bir şekilde ödülle taçlanmıştır. Bunlardan biri de *Havacılık ve Spor Dergisi’nin*, 15 Haziran 1937 tarihli sayısını Sabiha Gökçen’e ithaf etmiş olmasıdır. 30 Ağustos 1937’de askeri uçuş brövesi olarak ilk kadın savaş pilotu unvanına sahip olmuştur (Aydm, 2016, s.75).

Sabiha, rütbesi olmayan subay elbisesi giymiştir. Çünkü kadınların asker olması konusunda herhangi bir kanun bulunmaması onun rütbeli bir asker olması önünde büyük bir engel taşımıştır. 1937 yılında katıldığı Cumhuriyet Balosu’nda dönemin Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak ile konuşarak kadınlarında asker olmasını talep etmiş ancak olumsuz yanıt almıştır (Arıt, 1967, s.34). O güne kadar kadın kimliği ile başarılı bir çizgi çizen Sabiha, askerlik mesleğinde erkeklerle eşit haklara sahip olmak istemiştir. Bu isteğiyle birlikte, erkeklerle yan yana göstereceği milliyetçi bir duruş yerine, erkeklere karşı kadın haklarını savunmaya yönelik bir adım atmıştır (Altınay, 2013, s. 278).

1938 yılında başöğretmen olarak atandığı Türkkuşu Uçuş Okulu’ndaki görevini 1955 yılına kadar devam ettirmiştir. Balkan Paketi’nin imzalanması sonrasında, 1938 yılında Balkan turuna çıkmıştır. Gezi hem imzalanan Balkan Paketi gereğince işbirliği çerçevesinde barış mesajları vermesi hem de tüm dünyaya “Türk kadınlarının her alanda neler yapabileceğini” göstermesi açısından son derece önemlidir (Altınay, 2013, s. 264).Balkan turu sırasında Yugoslavya’nın “Beyaz Kartal Nişanı” ve “Hava Ordularının Brövesi” ile ödüllendirilmiştir (Uluköse, 2007, s.78).1940 yılında meslektaşı Yüzbaşı Ali Kemal Esiner ile evlenmiştir. Evlenen kadının kocasının soyadını taşıması zorunluluğunun tam aksi bir durum ile eşi Ali Kemal Bey’e “Gökçen” soyadını vermiştir.

Cinsiyetler arası iş bölümünün sunduğu normların karşısında başarılı bir kadın olan Gökçen, Kore Savaşı’na asker pilot olarak katılmak istemiş, ancak BM tarafından kadın olduğu gerekçesi ile olumsuz yanıt almıştır. Çünkü genel yargı ile askerlik veya pilotluk erkeklerin yapması gereken bir meslek olarak kabul edilmektedir. Meslek seçiminde erkeklerle aynı haklara sahip olma düşüncesinin sonraki yıllarda da öncü örneği olan Sabiha Gökçen’e göre kadın her alanda aktif olma arzusu ile azimle mücadele etmelidir. Bu düşünce ile hayatını şekillendiren Sabiha Gökçen, 1991 yılında FAI (Uluslararası Havacılık Federasyonu) tarafından hava etkinliklerinde aldığı iyi sonuçlar ve gösterdiği üstün başarılar nedeniyle FAI Altın Madalyası ile ödüllendirilmiştir. Ayrıca, ABD Hava Kurmay Koleji’nin 1996 yılı mezuniyet töreninde “onur konuğu” olarak davet edilmiş; 7-12 Haziran tarihleri arasında Uluslararası Kartallar Birliği (IAE) ve Alabama’daki Maxwell Hava Kuvvetleri Üssünde yapılan “Kartallar Toplantısı”na katılmıştır. 20 seçkin havacının çağrıldığı toplantının 15.sine Türkiye’den ilk kez Sabiha Gökçen çağrılmış ve bu ödüle layık görülen ilk ve tek kadın pilot olmuştur(-Taşdemir,2013, ss. 267-278). Hayatı boyunca 22 değişik uçakla uçmuştur. Son uçuşunu ise 1996 yılında Fransız pilot Daniel Acton eşliğinde Falcon 2000 uçağıyla yapmıştır. Adına besteler yapılmış. Belgesellere konu olmuştur (Dolapçı, 2017, s.206). Yaşadığı süre içerisinde, Kadının Sosyal Hayatını Araştırma ve İnceleme Derneği Şeref Başkanlığı, Kız İziciler Derneği Onur Başkanlığı, Türk Kore Kadınları Derneği Üyeliği ve Türk Japon Kadınları Derneği Üyeliği gibi önemli sosyal çalışma alanlarında etkin olmuştur (www.atam.gov.tr). Onun hayatı kadınlara, sınırlı bir alanın dışında başka bir dünyayı sunmuştur. İlk kadın savaş pilotu unvanına sahip olan Sabiha Gökçen, bir meslek olarak kadınlarında ordu içinde yer alabileceğinin en güzel örneği olmuş ve Türk tarihinde öncü kadınlar arasında yerini alarak ölümsüzleşmiştir.

4. SONUÇ

Bu çalışma ile Sabiha Gökçen özelinde, toplumsal normların çizdiği sınırları aşabilen ve hayallerinin peşinden giden bir kadının hayat hikâyesi kaleme alınmıştır. Cinsiyetler arası iş bölümünün karşısında başarılı örneklerden biri olan Sabiha Gökçen, bu seçiminde zorluklar yaşamış ancak mücadelesinden asla vazgeçmemiştir. Çağdaş kadını yaratılmak için kadın, siyasal, sosyal, ekonomik ve hukuksal birçok alanda etkin olmalıdır. Yukarıda kaleme alınan dönem günümüze ait olmasa da kadının toplum içindeki durumu güncelliğini yitirmemiş bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet bağlamında yapılan araştırmalar kadının ekonomik özgürlük elde etme sürecinde büyük sıkıntılar yaşamaya devam ettiğini göstermektedir. Kadınların hayatının ev ile sınırlandırılması ve meslek sahibi olsalar da asıl görevlerinin ev içi olarak kabul edilmesi kadının çalışma hayatında arka planda kalmasına neden olmuştur. Kadın için, çalışma hayatına dâhil olma durumu ancak “ihtiyaçtan” ve “istisnai” olarak görülmüştür. Günümüzde de mesleğinde başarılı bir kadının aile hayatında hem “eş” hem “anne” olarak başarısız olduğu kabul edilmiştir (Bora, 2012, ss. 175-187).

Günümüz Türkiye’inde kadın nüfusun kendi yaşamını sürdürebilmek için gelir sağlama düzeyi eğitim olanaklarından yararlanmadan daha geri kalmış durumdadır. 2011 yılı verilerine göre üretken kabul edilen bir işle uğraşan kadın oranı %25,6. Yani geri kalan %74,6 ise ev kadınıdır. İstihdamda yer alan her 100 kadından 57,8’i herhangi bir sosyal güvencesi olmadan çalışıyor ve bunların da %57,9’u da genellikle ücretsiz ev kadını çalışan kadınlardır (Sancar, 2017, s. 15). Türkiye İstatistik Kurumu’nun elde ettiği bir başka veri sonucuna göre ise; 2015 yılında, Türkiye’de 15 ve daha yukarı yaşta nüfus içerisinde istihdam oranı %46 olarak tespit edilmiş ve bu veri erkeklerde %65, kadınlarda ise %27,5 olmuştur (TÜİK, 2016). Yani Türkiye’de kadın çalışan oranı erkek çalışan oranının yarısından bile azdır. Türkiye İstatistik Kurumu’nun elde ettiği bu veriler ekonomik açıdan büyük sorunlara işaret etmekle kalmamış aynı zamanda kadının, erkek egemenliği altında eve bağımlı olduğunu da göstermiştir. Erkek egemenliği altında ortaya çıkan cinsiyet eşitsizliği, kadının ekonomik kazanım elde etme sürecinde sıkıntılar yaşamasına neden olmaktadır. Bütün bu zorluklara rağmen ekonomik özgürlük kazanmayı başarabilen kadın, işgücü piyasasında ucuz emek gücü olarak görülmekte, ekonomik kriz yaşandığı dönemlerde öncelikli olarak işten çıkarılan taraf olmaktadır.

Çağdaş ve demokratik toplumların başarılı ve kendine güvenen kadınlardan güç alarak sağlam temelli gelecek inşa etmesi çok daha mümkün olacaktır. Bu anlamda toplumsal

cinsiyetin sunduğu sınırlı bir “kadınlık” ve “annelik” rolünün dışında hayallerinin peşinden giden güçlü kadınlar için laik, çağdaş ve ilerlemeci yapı korunmalıdır.

KAYNAKÇA

- Altınay, A. G. (2013). *Ordu-millet-kadınlar: Dünyanın ilk kadın savaş pilotu Sabiha Gökçen*. A. G. Altınay (Der.), Vatan, Millet, Kadınlar (ss. 261-294) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arit, F. (1967). *Havalarında ilk Türk kadınları*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Aydın, Ü. S. (2016). *Atatürk ve ilk meslek kadınları*. İstanbul: Sokak Kitapları Yayınları.
- Balcı, M. ve Tuzak, M. (2017). Cumhuriyet’in ilk yıllarında Nezihe Muhiddin özelinde Türk kadınlarının siyasi hakları için mücadelesi. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 43-51.
- Bora, A. (2012). *Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık*. K. Çayır ve M. Ayan Ceyhan (Der.), Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar (ss. 175-187) içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Connell, R. W. (2017). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. İstanbul: Ayrintı Yayınları.
- Doğramacı, E. (1989). *Türkiye’de kadının dün ve bugün*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Dolapçı, E. (2017). *Göklerin kızı Sabiha Gökçen*. İstanbul: Kategori Yayıncılık.
- Gökkaya, V. B. (2015). Sosyal teoriler ve kadın üzerine. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 38, 337-350.
- Güneş, G. (2010). Türk kadınının muhtarlık ve köy ihtiyar heyetlerine seçme ve seçilme hakkını kazanması ve Türkiye’nin ilk kadın muhtarı Gül Esin. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9(20), 171-190.
- Mütercimler, E. (2008). *Fikrimizin rehberi Gazi Mustafa Kemal*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal cinsiyet temelinde Türkiye’de kadın ve eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 33, 93-112.
- Sancar, S. (2017). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Selçuk, N. M. (2014). Kadın ve senkronize roller. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 25(1), 513-522.
- T. C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Erişim Adresi (23 Aralık 2017): www.atam.gov.tr
- Taşdemir, S. (2013). *Cumhuriyet modernleşmesinde örnek bir model: Sabiha Gökçen*. A. Kanat (Ed.) Türk Hava Kuvvetlerinin 100’üncü Yılı Uluslararası Tarih Sempozyumu (ss. 267-278) içinde. Ankara: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Hava Kuvvetleri Komutanlığı.
- Tekin, S. (2010). Osmanlı’da kadın ve kadın hapisaneleri. *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 47, 83-102.

Toprak, Z. (2015). *Türkiye’de kadın özgürlüğü ve feminizm*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Erişim Adresi (10 Aralık 2017):www.tuik.gov.tr

Uluköse, G. (2007). *Sabiha Gökçen*. İstanbul: Kastař Yayınevi.

Yeşiltuna, S. (2017). *Türk kültürünün kadın kahramanları*. İstanbul: İleri Yayıncılık.

EKLER

EK I. Sabiha Gökçen, Türkkuşu’nda başöğretmen görevini yerine getirirken çekilmiştir (Arıt, 1967, s. 33).

FEMİNİST YAKLAŞIM ÇERÇEVESİNDE İNSAN GÜVENLİĞİ: SİVİL TOPLUM GÖZÜYLE IRAK ÖRNEĞİ

HUMAN SECURITY WITHIN THE FRAMEWORK OF THE FEMINIST APPROACH: THE CASE OF IRAQ FROM THE PERSPECTIVE OF CIVIL SOCIETY

Gizem Bilgin Aytaç^a

ÖZ

Bu çalışma küresel politikanın en tartışmalı alanlarından biri olan güvenlik çalışmaları içinde feminist teorilerin artan önemini bir örnek olay üzerinden irdelemeye çalışacaktır. Özellikle liberal ve eleştirel yaklaşımlar içinde farklı analiz boyutlarıyla çalışılan insan güvenliği tanımına, feministlerin nasıl cevap verdiği son derece güncel bir konudur. Kadınlar Irak gibi çatışma bölgelerinde sadece güvensizliğin mağduru değil, aynı zamanda insan güvenliğinin özgürleştirici değerini öne çıkaran, devlet merkezli eril güvenlik inşasıyla mücadele eden, güvenliği ve barışı talep eden ve üreten başat aktördür. Bu çalışma teorik olarak insan güvenliğinin feminist güvenlik çalışmaları üzerinden nasıl değerlendirildiğini irdeleyerek çatışma sonrası toplumlarda kadın güvensizliğinin hangi alanlarda gerçekleştiğini araştıracaktır. Çalışmamız Irak'ta 2012'de gerçekleşen saha çalışmasını kapsamaktadır. Bağdat ve Erbil'de sivil toplum örgütleri ve uzmanlarıyla yapılan görüşmeler değerlendirilecektir. Ek olarak, 2014'den sonraki İslam Devleti şiddeti üzerine olan gölge ve Irak Kadın Ağı raporları bize, STK'ların insan güvenliği çerçevesinde Irak'ta nasıl denetim mekanizmalarını oluşturduğunu gösterecektir.

Anahtar Kelimeler: Feminist güvenlik, insan güvenliği, sivil toplum örgütleri, Irak

Jel Sınıflandırması: F5

ABSTRACT

This study aims to highlight the importance of feminist theories in the security studies by a case study. The contribution of human security debate in the perspective of gender and feminist security studies are substantial in current agenda especially liberal and critical approaches previously focused on this matter in different aspects. In the post-conflict areas like Iraq, women are not only the victims of insecurity but also the actors for outlining the emancipatory value of the human security. They are the actors that fight with state-centric, masculinely constructed security; they are demanding and producing it. This study will analyze theoretically how feminist security studies are evaluating human security; by that, it will seek on which fields women's insecurities occurs. Our work is comprising the field study that has been conducted in 2012, Iraq. We will examine the Interviews with NGO's and civil society experts in Baghdad and Erbil. Additionally, shadow reports and Iraqi Women Network's reports on contemporary ISIL violence after 2014, will show us the monitoring mechanisms of the NGO's in human security aspect.

Keywords: Feminist security, human security, non-governmental organizations, Iraq

Jel Classification: F5

^a Öğr. Üy. Dr., İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, gizembil@istanbul.edu.tr

I. GİRİŞ

Feminist yaklaşım uluslararası ilişkiler alanında, 1980'lerin sonunda eleştirel düşüncenin içinden ayrılarak güçlü bir perspektif oluşturur. Güvenlik çalışmaları içerisinde toplumsal cinsiyet temelli analiz böylece önem kazanır. Günümüz güvenlik ve barış çalışmaları, çatışma çözümü ve eleştirel güvenlik alanındaki değerlendirmelerinde feminist yaklaşım çok önemli katkılar sunar. Güvenlik ve barış çalışmalarında toplumsal cinsiyet temelli küresel politika, Soğuk Savaşın sonundaki toplumsal hareketlerin de etkisiyle çok daha belirginleşir. 1960 sonrası Batı dünyasında sivil hareketlerin gelişmesiyle ikinci dalga feminizm, kadının temsiliyeti ve eşitlik sorunu dışında doğrudan güç ve özel kavramını sorgular. Ataerkil sistemde, ayrıcalıklı konumda olan – cinsiyet kimliği – erkeklik cinsiyetinin kabullendiği rollerle, bu rollerin özellikle kadınlara ve LGBTİ bireylere yoğun olarak uyguladığı güç politikalarıyla oluşur. (Booth ve Wheeler, 2008) Küresel politikada bu yapı aktörlerin, en temel olarak da devletlerin reel-politik algılarıyla hayata geçer. Bu algılar mutlak cinsiyet rollerini belirler. Doğrudan kişilerin özel alanlarına politik müdahalede bulunur; özel hayata ilişkin kürtaj yasaları, evlilik politikaları, miras gibi düzenlemelerin hepsi bu özel alana giren müdahalelerdir. Küresel siyasette ise şu örnekleri açabiliriz. Toplumun militerleşmesi, milliyetçiliğin ve muhafazakârlığın yükselmesiyle koşut olarak eril hiyerarşinin askeri ve sivil karar alma mekanizmalarında yoğunlaşması, küresel politikada kadın temsiliyetinin ve varlığının görünmezliğine sebep olur. Askeri hemşirelik, zorunlu askerlik gibi uygulamaların, toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirdiği açıktır. Güvenlik ve barış alanında çalışan, karar alma mekanizmalarında rol oynayan her birey, biyolojik cinsiyetinden farklı olarak reel politığın tanımladığı erki, erkek rolleriyle yani erillikle ilişkilendirir. Günlük hayatta toplumsal cinsiyet rolleri ikinci dalga feminizmle tanımlanır. İkinci dalga feministler bu müdahaleleri özel olan politiktir düsturuyla tanımlar. (Millett, 2011; Walby, 2014, s. 35) Küresel politikada, özellikle güvenlik çalışmalarında, Cynthia Enloe militerleşme kavramını açarak ve aktörlerin uluslararası müdahalede bulunduğu alanlardaki dönüşen toplumsal cinsiyet rollerini inceleyerek, özel olan uluslararasıdır, tanımını yapmıştır. (Enloe, 2003)

Küresel politikada feminist teorisyenlerin odağı, güvenliğin referans nesnesinin devlet olmasıdır. Devletin referans nesnesi olması durumunda aynı zamanda küresel politikanın vurguladığı ataerkil ilişki de güçlenir. Toplumsal cinsiyet temelli analiz, güvenlik ve barış çalışmalarında, çatışmanın politik nedenlerini, cephelerini ve savaş sonrası barış inşasını kapsar. Silahlı çatışmaların kadınlar üzerindeki etkileri yalnızca kadınların, çocukların ve LGBTİ bireylerin yaşamsal alanlarını tehdit etmemektedir. Kadın – erkek

dediğimiz cinsiyet kimliklerinin, savaş ve barış süreçlerinde üstlendikleri roller de son derece önemlidir. Cinsiyet kimliklerinin her ikisi de fail ya da mağdur olarak tanımlanabilir. Toplumsal cinsiyet (gender) olarak tanımlanan kimlikler küresel politikada da belirgindir. Biyolojik cinsiyetlerin kimliğinden ziyade toplumsal cinsiyet, Cohn'un deyimiyle cinsiyetlerin üzerinde eril güçle biçimlenen kimlik inşası ve hiyerarşik güç ilişkilerini yapılandıran bir sosyal sistemdir. (Cohn, 2013)

Kadının her daim savaşın kurbanı, erkeğin ise şiddeti tek uygulayan cinsiyet kimliği olduğunu söylemek güçtür. Savaşlarda çoğu zaman tahakkümü şiddeti, kadın üzerinde uygulayan erkektir. Bu barış dönemlerinde aile içi şiddet için de geçerlidir. Ancak bölgesel krizlerde, etnik çatışmalarda ya da savaşlarda özellikle gözlemleyebileceğimiz her iki cinsiyetin de şiddetin mağduru veya şiddetin uygulayıcısı olabileceğidir. Bu dönemlerde her iki cinsiyet kimliği de militerleşir. Savaşın içinde askerin her daim gücünü göstermesi esastır. 2003 Irak müdahalesi sonrası Iraklı askerlere işkence yaparken görüntülenen kadın asker son derece önemli bir örnektir. Burada erkeklığe atfedilen gücü yani erilleşen gücü bir kadın da kullanabilir. Feminist yaklaşım burada militerleşmenin, asker kimliği ve dolayısıyla cinsiyetler üzerinde yarattığı baskıyı ve bu yolla oluşan şiddet ve güç kullanımını sorgular. Şiddet aracılığıyla oluşturulan tahakküm ve tahakkümün hangi politik alanda şekillendiği önemlidir.

Feminist yaklaşım için bu tahakküm ilişkisi özellikle ev, okul, kışla, vatan, yani kadının emeğinin, bedeninin, doğurganlığının sömürüldüğü her alanda geçerlidir. Militerleşmenin yarattığı etki ancak toplumsal cinsiyet rollerinin edindiği güç algısını inceleyerek anlaşılabilir. "Gender mainstreaming" yani toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması, güvenlik ve barış çalışmalarında feminist yaklaşımın en önemli modellerinden biridir. Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyinin 1325 sayılı kararı, BM'nin askeri varlığı olan bölgelerde toplumsal cinsiyet odaklı politikaların uygulanmasını, çatışma ve sonrasında eril şiddetin azaltılmasını hedeflemektedir. (Cohn, 2004) 1325 sayılı karar, BM Güvenlik Konseyi kararı barış inşası ve çatışma sonrası yeniden yapılanma politikalarını toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama ve toplumsal cinsiyet temelli şiddetle mücadele üzerine belirlemiştir. (Council, 2000; Shepherd, 2008) 2000 yılında oybirliği ile alınan bu kararın ardılı olarak 1820 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ile silahlı çatışmalarda cinsel şiddet insanlığa karşı işlenen suçlar içinde tanımlanmış ve kınanmıştır.

Buradaki en önemli durum, insan güvenliği kavramıyla şekillenen hedefler ve insan güvenliğinin devlet merkezli tanımından ziyade birey temelli güvenlik tanımının

yapılmasıdır. Uygulamadaki aktif aktör, devletlerle zaman zaman ortaklaşp büyük ölçüde onları denetleyen en önemli unsur sivil toplum inisiyatifidir. Nitekim 1325 sayılı kararın işleyiş mekanizmalarını denetleyen birçok sivil toplum hareketi, bugün çatışma alanlarındadır. (Cohn, Kinsella ve Gibbins, 2004)

Kadınların karşısında, devlet ve uluslararası örgütler, hatta uluslararası hukukun koyduğu kısıtlar, güvensizliğin cinsiyet rolleri kazanmasında en önemli etkidir. Devletlerarası ya da devlet-dışı örgütlerin karar alma mekanizmalarında kadın temsiliyetinin yetersizliği, kadınların hayatını doğrudan etkiler. Özel politikaların cinsiyet hiyerarşisiyle belirlenmesi (sağlık, barınma, eğitim, kamu düzeni) devletlerin karar alma ağlarında ataerkil ilişkinin ve eril zihniyetin bulunması doğrudan kadınların güvensizlik alanını oluşturmaktadır. Böylece ikinci dalga feminizmin toplumsal cinsiyete ve özel alana dair tanımladığı her türlü sorun, seksenlerin sonunda feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı ile küresel politikaya yansımıştır. Cynthia Enloe, J. Ann Tickner ve Jean Bethke Elstain, uluslararası ilişkilerin özel alanla olan ilişkisini, savaş ve barışın, cinsiyetlerin temsiliyeti ve militerleşmeyle olan davasını tartışır. Teorisyenler, güvenlik ve barış çalışmalarında, devlet ve sistem merkezli yaklaşımın ataerkil ilişkiyi kurguladığını savunurlar. (Sylvester, 2004, s. 27)

Ataerkil ilişkiler kadınları, tarihin her döneminde savaşın ve kanlı çatışmaların hedefine taşır. Yaşadığımız çağın bilançosu eril gücün etkisiyle oldukça ağırdır. Kadınlar sadece en temel insan haklarından biri olan yaşam hakkı için, ya da politik haklarının içinde yer alan örgütlenme ve ifade özgürlüğü için mücadele etmekte, çatışmaya rağmen var olmak, barışı inşa edecek temel unsur olarak, yaşamayı ve üretmeyi savunmaktadırlar. Bu noktada karşılıklı çıkan tehditler, yerinden edilme, mezhep şiddet, cinsel şiddet, aile içi şiddet ve politik alanlardan dışlanmadır.

1990 sonrası iki önemli dış müdahale yaşayan Irak'ta, bugün kadınlar, ne yazık ki kentte ve kırsal alanda, savaşın, mezhep şiddetinin doğrudan hedefindedir. Buna karşın, Irak'ta sivil toplum hareketinin temel tabanını kadınlar oluşturmakta ve son derece önemli tarihsel örgütlenmeler göstermektedir.

Bu çalışma, insan güvenliği alanında tanımlanan tehditlerin, güvensiz alanların, kadınların hayatında çok etkili olduğunu vurgular, güvensizlikle mücadelede normları belirlemenin birincil önemini belirtir. İnsan güvenliğinin devlet bürokrasisinin ve ulusal güvenlik politikalarının yeni inşa edildiği toplumlarda, özellikle askeri müdahale ile karşılaşan ülkelerde gözlemlenmek bize daha önemli sonuçlar verir. Bu nedenle alan çalışmamız Irak olarak belirlendi.

2003 müdahalesi çatışma sonrası Irak, insan güvenliğinin daha kırılgan olduğu ülke olarak bize önemli veriler sunuyor. 1991'de özerklik kazanan Kürt Özerk Bölgesi, Saddam Hüseyin rejiminden kaçan aktivistlerin, hak savunucularının, sivil toplum örgütlerinin yaşadığı bir alan olmuştur. Bu nedenle çalışmada, Erbil ve Irak Merkezi hükümetinin başkenti Bağdat görüşmelerin yapılacağı iki merkez şehir olarak seçilmiştir. Toplumsal cinsiyet perspektifinde yorumlanan insan güvenliğinin nasıl tanımlandığını araştırmak için, bu alandaki çalışan sivil toplum örgütlerinin raporlarını ve feministlerin görüşlerini değerlendireceğiz. Bu çalışmada, Kasım 2012'de Bağdat ve Erbil'de gerçekleşen elit görüşmeleri birincil kaynak olarak kullanılmaktadır. Alan çalışması ilk olarak doktora tezi kapsamında 2003 müdahalesi sonrası insan güvenliği üzerine yapıldı. Toplumsal cinsiyet merkezli güvenlik açıklarının hak odaklı örgütlerin gündeminde olması nedeniyle yeni bir çalışmayı geliştirme fırsatı yaratacağı tahmin ediliyordu bu yüzden görüşme sorularına kadın güvenliğine ilişkin ek sorular yerleştirildi. 2013'de savunulan ve 2015 yılında yayına çevrilen doktora tezindeki sonuçlar, görüşme ekleriyle birlikte tezin kitaplaştırılmış halinde "Üçüncü Dünya Güvenliği ve İnsani Müdahale" isimli çalışmada bulunabilir. (Bilgin Aytaç, 2015) Bu saha çalışmasının temel sonuçları ayrıca bir uluslararası makalede yayınlanmıştır. (Bilgin Aytaç, 2017) Bu çalışmada aynı alan çalışması kullanılsa da, kadın güvenliğine ilişkin sorulara ve vurgulara odaklanılmıştır. Alan araştırması kapsamında 18 kurumla görüşme yapıldı bunlardan beş kurum kadın hakları üzerine çalışan, doğrudan kadına yönelik şiddetle mücadele eden kurumlardır. Erbil'deki Women Empowerment, Kürt Özerk Bölgesindeki iki sığınma evine başvuru yollarını açan, şiddet gören kadınlara rehabilitasyon ve destek sağlayan ayrıca radyo yayını yapan bir kadın örgütüdür. Irak-ı Al Amal Bağdat ve Erbil ofisleri Irak için BM'lere kadına yönelik şiddet konusunda gölge rapor hazırlayan ve Irak Kadın Ağı'nın birleşenidir. Bağdat'taki Widow Center savaş sonrası doğrudan ailesinde kayıp yaşamış kadınlara yönelik meslek edindirme ve eğitim kurumu olarak görev yapmaktadır. Irak Kadın Cemiyeti ise Irak'ın 1950'lerden bu yana aktif olan en köklü kadın hakları örgütüdür. Bushra Obeydi, 2003 sonrası Irak meclisinde insan hakları komisyonunda görev almış tek kadın hukukçudur. Güney Irak'taki Nefes katliamına karşı Irak Kadın ağının taleplerini ve katliamının derhal durdurulmasını meclis çalışmaları ile sağlamıştır. Ranaa Asad, Bağdat yeşil bölgede o dönem aktif olan ve mayın taraması üzerine Norveç menşeli uluslararası yardım kuruluşu temsilcisidir ve feminist aktivisttir. Sivil toplum kuruluşlarıyla ve feminist aktivistlerle yapılan görüşmeler birincil kaynaklardır. Birincil kaynakların metodolojisi, kalitatif çalışmalar içinde derinlemesine görüşme

metoduyla şekillenen elit görüşme yöntemiyle yapılmıştır. Bu nedenle sivil toplum örgütleriyle görüşmelerde ayrı soru taslağı, devlet kurumlarında çalışan temsilciler ve uzmanlarla ayrı soru taslağı belirlendi. Ek olarak çalışmadaki ikincil kaynaklar Kuzey Irak'ta İslam Devleti'nin (ISIL) işgalleri sonrası Ezidi ve Hristiyan kadınlara yönelik şiddetle ilgili düzenlenen sivil toplum raporlarıdır. Geçmiş görüşmelerin yapıldığı örgütlerden sağlanan bu raporlar, 2014 yılından sonraki Irak'ta güvensizliğin toplumsal cinsiyet boyutunu anlamlandırmak açısından önem arz eder.

İnsan güvenliğinin toplumsal cinsiyet yönüyle ortaya çıkışını anlamak için küresel politika analizinde öne çıkan güvenlik çalışmalarını ve içinden şekillenen *devlet* temelli yaklaşımdan *kadın* temelli yaklaşıma dönüşümü anlamlandırmalıyız. Bu nedenle temel teorik tartışmaların üstünden kısaca geçerek, feminizmin global politikada nasıl özgülleşmesi bir norm istediğini göreceğiz.

2. GÜVENLİK TEORİLERİNDE FEMİNİST YAKLAŞIMLAR – FEMİNİST PERSPEKTİFTEN İNSAN GÜVENLİĞİ

Uluslararası İlişkiler teorilerinde ve güvenlik çalışmalarında, realist, idealist, neo-realist, neo-liberal yaklaşımları, devlet merkezli analizler olarak ele alır, Ortodoks kuramlar olarak tanımlarız. Ortodoks kuramların içinde özellikle liberalizm ve realizm arasında, kuşkusuz rekabet ve işbirliği tanımları farklıdır. Devletlerarası ilişkilerin şekli ve sonuçları hatta hedefleri açısından da farklılıklar vardır ancak bu iki yaklaşımda kuramsal ortaklıklar da göze çarpar: Birincisi, devlet, en temel aktör ve analiz birimidir. Güvenliğin sağlayıcı öznesi, devlettir ve anarşik olarak kabul edilen devletlerin üstünde yaptırım gücünün olmadığı bir sistem içinde hareket ederler. İkincisi, devletler anarşik sistemde en temel olarak kendi varlıklarını korumakla güdümlü olduklarından, rasyonel davranmak zorundadırlar. Bu teoriler, devletlerin karar alma mekanizmalarında rasyonaliteyle hareket ettiğini, güç ve çıkar hedeflerinin devletin bekası açısından gerekliliğini kabul ederler. Ortodoks teorilerde rasyonel ortaklık, işbirliği kurulsada dahi oluşan normların ve rejimlerin hedefini güvenlik ikileminden çıkartamaz. Ortodoks teorisinin tahayyülündeki norm ve rejimler, devletlerin birbirine duyduğu korkuyu azaltmamaktadır. (Booth ve Wheeler, 2008)

Soğuk Savaş'ta realizm, küresel politikayı açıklayan birincil kuram olarak değerlendirilir. Ancak Soğuk Savaş sonrası, özellikle güvenlik çalışmaları gündemi hızla genişlemiştir. Tickner'ın vurguladığı gibi, güç dengesi üzerinden şekillenen (ya da güvenlik ikilemiyle açıklanan) yaklaşımlar, iç savaşları, devlet çözümlerini, yani 21. yüzyılın

temel çatışma alanlarını açıklayamaz. Hala bazı realistler, büyük güçler arasındaki mücadelenin ortaya çıkacağını söylese de, etnik çatışma, başarısız devletler, Kuzey Güney arasında oluşan sınırlar ile belirlenen çatışma ve istikrar bölgeleri yeni güvenlik alanını oluşturur (2011).

Bu denklemden, 21. yüzyılın çatışmalarının değiştiğini söyleyebiliriz. Gelişmiş, zengin, merkez devletler, devlet merkezli işbirliklerini sağlarken ve örgütlerini kurarken, kendi aralarındaki çatışmaları daha 'şiddetsiz' yollarla kontrol altına almaktadırlar. Yeni savaşlar ve çatışmalar ise gelişmekte olan çevre devletlerde gerçekleşmektedir. Bunlar, sınırlar arası çatışmalar değil, daha ziyade iç politika merkezli, ancak merkez ülkelerin etkisinde olan çatışmalardır. Devlet dışı aktörler olarak nitelendirilecek savaş lordları, gerillalar, insani yardım kuruluşları çatışmaların tarafları haline gelmektedir. (Kaldor, 2007)

Küresel politikayı okuyan akademisyenler, devletin, *güvenliği* sağlayan tek aktör olarak değil, zaman zaman hatta sıklıkla, *güvensizliği* yaratan aktör olduğu görüşünde birleşirler. Bu güvensizliğin nerede ve ne şekilde yaratıldığına ilişkin tartışmalar, temelinde reflektivist-yansımacı teoriler olarak bir üst başlıkta tanımlanır. Eleştirel kuramın altında tartışılan ve ayrışan farklı teoriler de bu yönde gün yüzüne çıkar. Toplumsal güvenlik, inşacı güvenlik, tarihsel sosyoloji gibi teoriler, toplumu, bireyi, güvenliğin nesnesi değil öznesi haline getirmektedir. Eleştirel güvenlik ve feminist güvenlik, araştırma hedeflerine güvensizliğin nasıl inşa edildiğini, bu güvensizlikten nasıl kurtulacağını koymuştur. Kökeninde, uluslararası ilişkilerin ve güvenlik çalışmalarındaki sosyal ilişkilerin, ontolojik dönüşümü yatmaktadır. Devlet merkezli kuramcılar, güvenliği, tepeden aşağıya doğru inen bir yaklaşımla tanımlarlar. Bu kuramcıların perspektifinde devletler, kendi kendine yetme gücüne sahip, rasyonel ve sürekli olarak, varlığını rasyonel kararlarıyla sürdürmeye çalışan aktörlerdir. Devleti, tarih, kimlik, üzerinde yaşayan toplumlardan bağımsız olarak analiz eden bu yöneliş, sistemsel yaklaşımı öngörür. Neo realizmde, daha da öne çıkan bu sistem vurgusu, devletlerin birbiriyle kurdukları ilişkiler gereği yaptırımsızdır ve devletler, değerleri kabul etmeyen sistemin içinde hareket etmek durumundadırlar (Sylvester, 2004; Thomas, 2000). Eleştirel yaklaşım ise küresel politikanın güvenlik kavramını, epistemolojik olarak dönüştürür. Post – pozitivist bir yaklaşımla devlet güvenliğin sağlayıcısı ve sorumlusu olarak analiz edilmez, devlet oluşturduğu farklı parçalarla yapısal bir bütündür ve bu yapıların her biri ayrı ayrı güvenlik kavramının öznesidir. Bu da aşağıdan yukarıya belirlenen, 'özgürleşmeci' bir güvenliği gerektirir. Özgülleşme, Booth'un deyimiyile tam olarak güvenliğin sağlanmasıdır.(Booth, 1991) İnsanların, yani birey ve grupların, sosyal, fiziksel, politik ve ekonomik sınırların tamamından

kurtulması, güvenliğin en geniş anlamda tanımlanması ve insanlığın topyekün yaşamının olumlu yönde değişmesidir. (Tickner, 2011)

1980'lerden itibaren eleştirel teoriler içinde farklı bir kuram haline gelen toplumsal cinsiyet temelli çalışmalar, özellikle uluslararası ilişkilerin feminist okuması, yukarıda bahsedilen epistemolojik dönüşümün, en önemli örneğidir. Uluslararası ilişkilerin içindeki ataerkiyi analiz ettiğimizde karşımıza çıkan olgu, ulusal güvenliğin bir aracı olarak kabul edilen, strateji, savaş, devletin bekasını kapsayan politikaların, erkek karar alıcılar tarafından inşa edilmesidir. Kadınların son dönemde askeri karar alma yapılarında temsil yetisinin artması, ya da stratejik ve iç güvenlik gibi alanlarda kadın uzmanların varlığı bu durumu çok da değiştirmemiştir. Devlet merkezli güvenlik, askerlik, erkeklik, savaşmak ilişkisi içinde inşa edilmektedir. Yani kadınlarda eril politikaların inşacı ya da uygulayıcısı olabilmektedir. Tickner'a göre ortodoks teorilerde, kadınlık ya da dış toplumsal roller, güvenliğin politik araçlarının doğasına zıt olarak görülmektedir. Bu zıtlığın en önemli sebebi bu kuramsal akımlar ve feminizm arasındaki epistemolojik ayırımıdır. Gerek eleştirel teori gerek feminist teori "objektif bilime dayanan" bu anlamda referansını doğa bilimlerinden alan devletlerin rasyonel davranış tezini eleştirir. Güvenlik ve barış çalışmalarında geleneksel teorilerin ontolojisi rasyonel aktöre dayanır. Oysa eleştirel teoride olduğu gibi feminist teoride de aktörlerin kimlikleri, bu kimlikleri nasıl kazandıkları ve meşruiyetini nasıl sağladıkları çok önemlidir. Mesela, eleştirel teori için rasyonel güvenlik algısı iç ve dış tehdidi, batının ikili metafiziğiyle yani iki karşıt kavrama biçilen rollerle belirlenir. Biz ve öteki, iç ve dış tehditler *olarak belirlenen zıt kavramlar korkuyu* inşa eder. Feministler bu yaklaşımı boyutlandırır; ulusal güvenlik için iç ve dış tehdit kavramı toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden inşa edilir. Örneğin, dış tehditler, ülkenin dışında var olan aktörlerdir, hareketleri tahmin edilemez irrasyonel ve kadınsıdır. Ulusal güvenlik ise rasyonel güçlü ve eril tanımlanır. (2004, ss. 44-47)

Feminist ve eleştirel epistemoloji, güvenlik kavramını, kültür ve kimliğin inşasıyla, aşağıdan yukarı analizle inceler. Bu görüş, özgürleştirici güvenliğini, devlet temelli çerçevenin ötesine taşır. Diğerlerinden farklı olarak, sosyal ilişkilerin nasıl eşitsiz olduğunu, özellikle cinsiyet hiyerarşilerinin bireylerin ve grupların güvenliği üzerinde olumsuz etkisinin üzerinde durur. Bunu anlamak için toplumsal cinsiyeti, analizin temeline oturturlar. (Tickner, 2011, s. 48)

"Feministler şiddete ilişkin olarak bir tarafta doğrudan şiddetin var olduğunu – bunun savaşlarda ya da saldırı durumunda yaşandığını, zulümle, ıstırapla sonuçlandığını – diğer tarafta da doğrudan olmayan yapısal şiddetin

var olduğunu, bunun da açlık veya hastalık gibi sorunlarla belirlenen, ekonomik, kültürel ve hukuki ayrımcılıktan kaynaklandığını – bu şiddetten de en çok kadınların etkilendiğini belirtmektedirler (Tür ve Koyuncu, 2010)."

Nitekim Tickner bu ortak tanımdan çıkarak günümüzde yüksek savaş kayıplarının, kadınlar ve çocuklardan oluştuğunu belirtir. *Bu 'korumasız insanlar' için 'canını veren erkekler' mitinin de yıkılması anlamına gelmektedir* (2011). Yani savaşan ve vatani için kendini feda eden erkek savaşın sadece yüzeysel yönünü göstermektedir, savaşın yarattığı şiddetin mağduru çok büyük oranlarla kadınlar ve çocuklardır. 1990 sonrası yoğunlaşan bölgesel etnik çatışmalar ve iç savaşlar, görsel basının gücünü arttırmasıyla, kadının savaşın içindeki güvensiz alanını daha yoğun bir biçimde gözler önüne sermektedir.

İnsan güvenliği çalışmalarında çok önemli bir isim olan Carpenter, savaş mağdurlarının özellikle oğlan çocukları ve erkekler de olduğunu söylemektedir. Feminist güvenlik çalışmalarında özellikle toplumsal cinsiyet temelli şiddetin tanımlanmasında bu mağduriyet alanının da önemine vurgu yapar (2016). Carpenter bu noktada feminist teorilerde önemli bir tartışma yaratmıştır. Ama Shepherd'ın da aktardığı gibi çatışmalarda kadınların ve çocukların yaralanma, istismar edilme ve ölüm sayısının yüksekliği hala en temel gerçekliktir. (2009, s. 210)

Güvenlik çalışmalarında feminist yaklaşım, erilliğin güçle nasıl ilişkilendiğine ve bu gücün küresel politikada ne şekilde bir güvensizlik yarattığına odaklanır. Tickner, toplumsal cinsiyet kimliğinin sosyal olarak inşa edilmiş olduğunu, zaman ve mekan içerisinde esneyebildiğini ve bu nedenle de kadın özgürleşmesini sağlayacağını söyler (2002). Mc Kay bu yargıdan yola çıkarak, iki önemli yargıya varır. İnsani güvenliği kavramının feminist eleştirisini yapmak önemlidir. Kız çocuklarının ve kadınların deneyimledikleri güvenlik açıklarını belirlemek ve bu açıkların kapatılmasına yönelik koşulların yaratılması en önemli hedeflerden biridir (2004). Tam da bu nedenle Hudson, güvensiz alanların tamamının zaten erkekleri de etkilediğini söyler; tam da bu yüzden gücün feminist yorumu, sadece kadının güvenliğini değil erkeğin de güvenliğini de getirecektir. (2005, s. 156)

Devlet temelli güvenliğin karşısında, bireyin güvenliğini öne çıkaran insan güvenliği yaklaşımı, 1994 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Raporu'nun konusu olmuştur. Uluslararası örgütler açısından yeni güvenlik anlayışının kabulü olarak algılanan bu gelişme, devletin bekasından bağımsız olarak, insanın güvensiz alanlarını daha net çizmektedir. Açlık, şiddet, yoksulluk ayrımcılık bu güvensiz alanları oluşturmaktadır. Raporun ilk bölümünde belirtildiği üzere insan güvenliğinin kaynağı silahlanmadan ziyade kalkınmada

aranmaktadır (UNDP, 1994). Raporun yayınlanmasından yirmi yıl sonrası insan güvenliği tartışmalarına baktığımız zaman eleştirel teorilerin özellikle üstünde durdukları nokta, güvenliğin tabandan üste yani toplumun en geniş kesiminden devlete doğru tanımlanmasındaki gerekliliktir. İnsan güvenliğini yok eden tehditler arasında yalnızca silahlı çatışmalar ve savaşlar değil bizzat devlet merkezli politikaların yetersiz kaldığı alanlar tanımlanabilir. Bunlar, HIV AIDS, insan ve uyuşturucu ticareti, temel sağlık, eğitim, barınma haklarına erişememe, çatışma sonrası yaşam sonlandırmaya devam eden mayınlar, aile içi şiddet gibi sorunlardır (Thomas, 2000). Toplumun en geniş tabanın güvenliği değerlendirdiği zaman ise güvensizliği cinsiyet ayrımcılığının her boyutuyla yaşayan kadınlar, LGBTİ bireyler ve çocuklardır. Bu nedenle insan güvenliğinin, toplumsal cinsiyet temelinden okunulması kaçınılmaz hale gelmektedir.

Newman, güvensizliğin kökeninde yatan güç ilişkisini ve gücün içindeki kurumsal erkekliği sorgular. (2010, ss. 80-81) Tickner ise tarafsızlık, güç, devlet merkezlilik gibi temel tanımların eril yanını, Morgenthau'nun klasik reel politik algısını eleştirerek yapar, yani realizmin ontolojisini eleştirir ve feminist epistemolojinin oluşmasına katkı sağlar (1988).

Feminist ve eleştirel epistemolojinin temel hedeflerinden biri özgürleşmedir. Politika değişimi, normların hedefi özgürleşmedir. Politik praksisin temel hedefi özgürleşmenin ilerletilmesidir. Bütün eşitsizliklerin özünde var olan ayrımcılık, cinsiyet rollerindeki eşitsizlik, güvensizliği doğurur. Örneğin bazı etnik grupların güvensizliğinin nedeni bu kimliklerin ayrımcılığa uğramasıdır. Bu eşitsizlik toplumsal cinsiyet söz konusu olduğunda daha da derinleşir. Özgürleşme, güce ve yönetime karşı direnme, güvenliğin toplumsal cinsiyeti için bir hedeftir. Taliban yönetimine karşı en büyük acıyı çeken kadınlar ümitsiz, pasif ya da yetersiz değildiler, yalnızca kendilerine gelecek ve onları kurtaracak askeri gücü beklemekteydiler. Çevrelerindeki ümitsizliğe karşı, toplumlarını yönlendirmeye çalışmakta ve bunun için savaşmaktadırlar. (Tickner, 2011, s. 48)

Üçüncü dünyayı kapsayan, yerel unsurları gittikçe içine alan güvenlik yaklaşımları, kadınların karşılaştığı sorunları daha fazla gündemine almaktadır. Ulusal güvenliğin belirlediği güvensizlik alanlarının doğrudan insan güvenliğini tehdit ettiği ve kadınları doğrudan etkilediğini belirtmeliyiz. Özellikle liberal yaklaşımda, üçüncü dünya ülkelerinin yönetimindeki başarısızlığa ya da devlet sistemlerinde eksikliğe işaret edilmesi, bazı sorunlar yaratmaktadır. Ulusal güvenliğin yerine insan güvenliğini koyan bu yaklaşım, yine devlet merkezli yönetim esaslarını kabul ederse, insan güvenliği kavramını da devlet merkezli bir hale getirir; salt devlet müdahalelerinin bireyleri kurtarabileceği tezini

mitleştirir. İnsan güvenliği, liberal bir algıyla salt kadınların yaşadığı fırsat eşitliği sorunlarına dikkat çekerek, kadınların güvenliğini sağlayamaz. Örneğin Afrika örneğinde görülen sivil toplum örgütleri karar alma mekanizmalarında son derece etkili olmuştur, toplumsal cinsiyet odaklı temsiliyetin yer almasını sağlamıştır. Kadın ve çocuk hakları üzerinde toplumsal cinsiyet algısına sahip kadınların sivil toplum hareketine ve karar mekanizmalarına daha yoğun katılımı ve temsil edilmesi önemlidir. (Hudson, 2005, ss. 166-167) Bu durumu özellikle bir sonraki bölümde, Irak meclisinin, kota uygulamasına rağmen, kadınların güvenliğine yönelik politika yapamamasında gözlemleyeceğiz.

Paul Roe, insan güvenliği kavramının pozitif güvenlik üzerinden daha geniş bir yorumunu yapar. Daha önce de belirttiğimiz gibi, insan güvenliğinin sağlanması, eleştirel ve feminist epistemolojide insanın özgürleşmesidir. Roe bu fikri destekler; feminist ve eleştirel yaklaşımların ortaklaştığı noktaları netleştirir. Özellikle kadınların güvenliğinin *erkeklerin* de güvenliğini sağlayacağı tezi aslında her iki kuramsal yaklaşımda mevcuttur. Roe, bireysel güvenliğin evrensel değerlerini yücelterek feminizmin mücadele pratiğini bir arada evrensel değerler üretme gücünü önemsemektedir. Bu açıdan Hudson gibi post modernizme yakın feminist düşünürlerin evrensel bir özgürleşme algısında eleştirel güvenlik çalışmalarıyla ortaklaştığını söyler. (Roe, 2013, s. 133)

Bu bölümde yansıttığımız tartışma, feministlerin insan güvenliği kavramı içinde daha eleştirel ve dönüştürücü bir pozisyon almasıdır. İnsan güvenliğinin odaklandığı güvensizliğin özünde, y kadınları ilgilendiren alanlar çoktur. Buna karşın, kadınların *kendi güvenliğini* oluşturan politikardan uzak tutulması, güvenliğin yüksek politikanın bir alanı olarak görülmesi sorundur. Tickner'in de tartıştığı güvenliğin cebir, güç politikalarının hepsi erillikle, barışın da genel yaklaşımı dişilikle ilişkilendirilmiştir. Bu rollerdeki ayrımcılık, yalnızca kadınların insan güvenliği politikalarını yapım sürecinde eşit temsiliyetiyle ilişkili değildir. Toplumsal cinsiyete dair ön yargıların yıkımı önemlidir. (Cohn, 2013, s. 3; Tickner, 2011, s. 37) Gerek kadınların gerek erkeklerin politika yapımında eril bakış açısında yani devlet merkezli güç tanımında ısrarcı olmalarıdır.

Eril güç tanımının devam etmesi insan güvenliği alanında eylem yapan bütün aktörleri kadınların güvenliğini sağlamada yetersiz bırakacaktır. Bu çalışmada yer alan Irak örneğinde sivil toplum hareketi içinde kadınların ve gençlerin daha aktif temsil edilmesi, eril güç anlayışını kırmaları açısından önemlidir; ne yazık ki güvenlik politikalarının toplumsal cinsiyet temelli oluşmasında yalnızca sivil toplumun baskısı yeterli değildir. Kadın örgütleri kadına ve çocuğa yönelik şiddetle, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile

sürekli mücadele etmektedir ancak uluslararası toplumun desteği yetersizdir. Bir sonraki bölümde Iraklı kadın örgütlerinin ve feministlerin, 2003 müdahalesi sonrası kendi güvensiz alanlarını nasıl tanımladıklarını ve özgürleşmek için neler yaptıklarını göstermeye çalışacağız.

3. IRAK'TA İNSAN GÜVENLİĞİ FEMİNİST BİR PERSPEKTİF – SİVİL TOPLUM ALANINDA KADINLARIN GÜVENLİĞİ

Irak'ta kadınların insan güvenliği açıklarını değerlendirmek için iki aşamalı metodolojiden faydalanacağız. İlk olarak Iraklı yerel sivil toplum örgütlerinin, 2003 Amerikan müdahalesi sonrası, kadınlar için insan güvenliğini nasıl tanımladığına bakacağız. Birincil kaynağımız, 2012'de yapılan Irak'ta ABD müdahalesi sonrası İnsan Güvenliğini ölçümlemeye yönelik gerçekleştirdiğimiz alan çalışmasıdır. 2012'de kadın örgütleri ve kadın aktivistlerle yapılan görüşmelerle ilgili metodolojiden giriş bölümünde bahsettik. Bu örgütler özellikle hak odaklı mücadele eden, ağırlıklı yerel sivil toplum örgütleri ve onların meclis ve uluslararası örgütler çerçevesinde ortak çalıştığı kurumlarla gerçekleşmiştir. İçinde siyasi parti bağları da olanlar da bulunsa da çoğunluğu seküler sivil toplum örgütleri ve insan hakları örgütleri seçilmiştir. Sadece tek taraflı bir çalışma yürütmek adına aynı zamanda UNAMI, sivil toplum koordinatörlüğü, İçişleri Bakanlığı sivil toplum birimi ve Irak meclisi insan hakları komisyonu temsilcileriyle görüşülmüştür. Bu kurumlardan yalnızca insan hakları komisyonu temsilcisi Bushra Obeydi toplumsal cinsiyet ve güvenlik ilişkisi üzerine detaylı açıklamalarda bulunmuştur. Örgütler ve meclis temsilcileriyle görüşmemiz nedeniyle iki ayrı soru şeması hazırlanmıştır. Bu çalışmada özellikle her soru taslağından ikişer soru toplumsal cinsiyet üzerinedir. İkincil kaynağımız sivil toplumun hazırladığı genel raporlar ve 1325 sayılı Güvenlik Konseyi Kararının uygulanmasına ilişkin Gölge Raporlarıdır. Bu kaynaklara ihtiyaç duymamızın sebebi, alan araştırmasının 2012'de yapılması ve ISIL tehdidi sonrası koşulları kapsamamasıdır. Bağdat'ın Kuzeyinde gittikçe güçlenen ve Kürt Özerk Bölgesini önemli ölçüde tehdit eden ISIL örgütünün, Irak'ta özellikle güçlü bir kadın muhalefetiyle karşılaştığı gerçektir. Irak Kadın Ağı (Iraqi Women Network) aracılığıyla tüm Dünya ve BM'yi, ISIL şiddetiyle mücadele için acil eylem planına çağırıştır.

Irak'ta 2003 ABD müdahalesi sonrası Saddam Hüseyin rejiminin yıkılmasıyla oluşan önemli bir sivil toplum hareketinin oluştuğunu gözlemleyebiliriz. Yirmi yılı aşkın süredir politik yasaklı ve sürgünde olan insan hakları aktivistleri, bu şekilde yeniden özellikle Bağdat merkezli sivil toplum örgütlerinde çalışmaya başlamışlardır. Irak, İngiliz

sömürgesinden bağımsızlaşmasından itibaren çok önemli halk hareketlerine sahip olmuş bir ülkedir. Özellikle siyasi partiler ve baskı grubu hareketleri son derece güçlüdür. Feminist ve sosyalist hareketin içinde önemli bir aktör olan Irak Kadın Cemiyeti (Iraqi Women League) kurulduğu 1952'den itibaren Irak'ın Merkez ve Güney bölgelerinde yoğunluklu olarak örgütlenmiştir. Saddam Hüseyin'in otoriter rejimi döneminde sivil toplum hareketinin yükselişini hiçbir şekilde yaşayamayan Irak'ta, 1991'deki BM müdahalesi sonrası özerkleşen Kürt Özerk yönetimi bünyesinde yerel STK'lar kurulmaya ve örgütlenmeye başlamıştır. (Meli, 2012)

İnsan güvenliğine yönelik feminist yaklaşımlarda güvensiz alanların tespiti çok önemli bir yer tutmaktadır. Son 30 yıllık tarihinde iki önemli askeri müdahale yaşayan Irak, sivil toplum alanında örgütlenmeyi ancak bu müdahaleler sonrası hayata geçirebilmiştir. Hükümetlerin denetlenmesi, baskı programlarının oluşturulması açısından özellikle son derece önemli olan bu örgütlenmeler, insan güvenliğinin sağlanması açısından önemli bir ayağı oluşturmaktadır. Ancak bu aşamada özellikle toplumsal cinsiyet yaklaşımının varlığı önemlidir. Bu konuda en önemli çalışmalardan biri 1948'den bugüne Irak'ta kadın hareketini inceleyen Nadje Sadık Al-Ali'nin çalışmasıdır. Özellikle eserinin son bölümünde müdahale sonrası Irak'ta kadınların müdahaleye karşı genel yaklaşımlarını incelemiştir. Bize kadınların güvensizliği alanında son derece önemli bilgiler veren bu eserde kişisel görüşmelerden yararlanmaktadır. (Al-Ali, 2007)

2003 müdahalesi sonrası kadınlar Irak'ın genelinde ortaya çıkan, özellikle ABD'nin müdahalesi sonrası sivrileşen mezhepsel çatışmanın doğrudan hedefi olmuşlardır. Bu nedenle 2012 yılında gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde öne çıkan, kadınların güvensiz alanlarına dair gözlemlerimize dayanan unsurları, şu şekilde özetleyebiliriz:

- Özellikle Şii milislerin, ülkeye dışarıdan gelen terör örgütlerinin gittikçe tırmandırdığı şiddet eylemleri, kadınların ve çocukların hayatını doğrudan etkilemektedir. 2006-2008 arasında Şii ve Sünni topluluklar arasında yaşanan çatışmalar. Topluluklar arasında radikal milislerin gücünü artırmıştır.
- Kadınlar, artan dinsel baskıyla ve oluşan federal hükümetlerin içindeki dinsel grupların çıkarlarını, etkin olarak öne çıkartmalarıyla, toplumsal baskıyı daha yoğun hissetmektedirler. Bu durum özellikle bölgesel yönetimlerde, muta nikahının onaylanması, çocuk istismarı (çocuk evlilikler), kadınların günlük hayatında hicap (örtüsüz) sokağa çıkma yasağı gibi sonuçları doğurmuştur.

- Parlamentoda kadın temsili 2005 Anayasasında belirlenen kadın kotasına rağmen özellikle Bakanlıklar düzeyinde gittikçe azalmaktadır. Bunun gözlemlenebilen etkin sebebi anayasal kotanın karar alma hiyerarşileri yükseldikçe uygulanmamasıdır. Yani kadınlar “yüksek politika” olarak tanımlanan ulusal çıkarları ilgilendiren kararlardan uzaklaştırılmaktadır.
- Büyük kent merkezlerinde artan şiddet, bölgeleri etnik ve mezhepsel kimlikler üzerinden daha da net ayırmıştır. Bu bölgeler yüksek duvarlar ve silahlı güvenlik güçleriyle ve genelde yerel milislerce korunmaktadır. Bu nedenle sokak tacizi ve tecavüz kadınların hayatındaki en önemli tehdittir.
- Şiddet ortamı kadınların ve çocukların sağlık ve eğitim koşullarına ulaşamamasına, temel hijyen koşullarının sağlanamamasına neden olmaktadır. Ülkede uzun saatler elektrik kesintileri yaşanmakta bu sorun hastane ve okulları büyük ölçüde etkilemektedir. Büyük kentlerde kesintiler ciddi sorunlar yaratırken, yereldeki durum tahayyül edilememektedir. Salgın hastalık ve çocuk ölümlerinin iç savaş döneminde arttığı sivil toplum uzmanları tarafından gözlemlenmiştir. Kentsel altyapı sorunu, sık yaşanan elektrik kesintileri kadın ve çocuk yaşamını tehdit etmektedir. Özellikle her iki bölgede, Kürt özerk bölgesi ve merkezi hükümetin etkin olduğu bölgede aktif olarak çalışan hak örgütü Iraq-I Al Amal’dan Hanaa Edwar, bu durumu 1990’lardaki uzun süreli ambargoyla ve müdahale sonrası yardımlarla ülke içine giren sıcak paranın yolsuzluğu artırmasıyla açıklamaktadır.
- Çocuk gelinler, töre cinayetleri, aile içi şiddet ve ensest, özellikle siyasi partilerin mezhepsel politikalarıyla, parlamentonun ve hükümetin gündeminden özellikle dışlanmaktadır. Sivil toplum örgütleri, federal hükümetleri bağlayıcı kararlar alan Yüksek Mahkeme’yi etkileme gücünü kullanmaktadırlar. Bu açıdan aynı zamanda sivil toplumun etkisiyle biçimlenen meclisteki insan hakları komisyonu ve sivil toplum örgütleri komisyonu önemli görevler yüklenmektedir. Bu çalışmada insan hakları komisyonundan Bushra Obeydi bu nedenle bize önemli referanslar vermektedir.

Çalışmada insan güvenliği ve toplumsal cinsiyet alanındaki güvensiz alanları belirleyeceğimiz için ilk olarak değerlendireceğimiz kavram mezhepsel şiddettir. Özellikle merkezi Irak hükümetinin etkin olduğu bölgelerde yoğun olarak görülen şiddet, 2006-2008 arası Sünni radikal gruplar, El Kaide ve Şii milislerler arasındaki iç savaşın yoğunlaşması ile birlikte daha artmıştır. Bağdat şehir merkezi çeşitli güvenlik bölgelerine bölünmüş ve bu bölgeler, güvenlik duvarlarıyla ayrılmıştır. Şehir merkezinde kültürel ve toplumsal

hayatın daha yoğun aktığı ve devlet binalarının da bulunduğu Karada bölgesi dışında ayrılan tüm bölgeler, mezhepsel olarak ayrılmıştır. Bu ayrım Necef, Basra gibi Şii çoğunluğun olduğu bölgelerde şii milislerin şehirlerdeki baskı gücünü artırmaktadır. Irak merkezi hükümeti özellikle Maliki hükümeti döneminde Şii milislere ayrıcalıklı konumlar vermiştir. Şii milislerin çıkarlarını yoğun bir şekilde savunan devletin özellikle kadın aktivistlere yönelik tehditleri durduramaması çok önemlidir.

İraç Al Amal örgütünün kurucularından Hanaa Edwar, sivil toplum örgütlerinin bu alanda hayırseverlik misyonundan daha öteye geçmesi ve bir denetim mekanizması kurmanın önemine işaret eder. Devlet merkezli yönetim algısının Irak’ da hala çok güçlü olduğunu belirten Edwar, özellikle kadınların, politika üreten kadınların bu devlet merkezli yönetimin kurbanı olduğunu söylemektedir. 2004’de kurulan hükümet konseyinin üyesi Aquilla Hâşim’inin öldürülmesi, insan hakları aktivisti Margaret Hasan’ın kaybolması, Bağdat merkezli örgütlerin, özellikle kadına şiddet alanında seslerini yükseltmelerine sebep olmuştur. 2006 Şubat’ından itibaren 2008’e kadar Irak bir iç savaş yaşamıştır. Bu dönemde Basra’da toplamda 1030 kadın mezhepsel baskı görmüş, “töre-namus” gerekçesiyle öldürülmüşlerdir. Bu nedenle, Irak Kadın cemiyetiyle ortak hareket edilmiş, özellikle Basra emniyet şefi bu konuda kadınlarla ortak mücadele etmiştir. Edwar’a göre ‘Irak’ta hala kadına yönelik şiddet için önemli yasaya ihtiyaç vardır. Irak’ın merkez ve güney bölgesinde şiddetten kaçan kadınların, özellikle aile içi şiddetten kaçan kadınlara yönelik sığınma evleri yoktur. Bunu ancak sivil toplum örgütleri Kürt Özerk bölgesinde yapabilmüşlerdir. (Edwar, 2012)

Hanaa Edwar’a 2003 sonrası kadınların parlamentoda temsili ve yeni politik ortamdaki sorunlarının neler olduğu sorusu yöneltildiğinde, güvensiz alanların 2003 sonrası daha derinleştiğini, bunun nedenlerinin de mezhepsel baskı ve şiddete bağlı olduğunu tekrarlamıştır. Edwar bu şiddetin kadınlara yönelmesinde, Irak’ın toplumsal yapısının siyasete yansımada önemli bir etkisi olduğunu belirtmiştir:

“Anayasa’da kota olsa da önemli olan ataerkil düşüncenin varlığı. Parlamentoda ataerkil mantalite kadını istemiyor. Kadının parlamentoda temsili toplumsal cinsiyet alanında duyarlılığa sahip olan kadınların temsiliyle mümkün ama siyasi partiler şu an mezhepsel blok siyaseti yapıyor. Parlamentoda temsil edilen kadınlar kotaya inanmıyor ama kotayla meclise geldiler.”

Bu durum bize feminist güvenlik yaklaşımının insan güvenliğinin, toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden değerlendirilmesinin önemini göstermektedir. Güvenliğe eril roller

üzerinden bakıldığı müddetçe temsiliyet siyasi partilerin etkisiyle oluşmaktadır. Kadınların güvensiz alanların tespiti ve güvenlik politikaları üzerine karar alma mekanizmalarına etki eden araçların işletilmesi, Basra katliamı gibi 1030 kadının örtünmediği için öldürüldüğü cinayetlerin daha da artmasını engellemiştir. Basra katliamı kadın örgütlerinin etkisiyle, yüksek mahkemenin verdiği karar ve federal hükümetin merkezi hükümete baskısıyla durdurulabilmiştir. Ancak kadın hakları aktivistlerine yönelik ve kadınların günlük hayatındaki baskı hala oradaki milis güçlerin varlığıyla onların siyasi parti bağlantılarının hükümetteki gücüyle devam etmektedir.

Irak'ta yerel STK'ların en önemli vurgusu hukuksal dönüşüme yönelik gerçekleşmektedir. Irak'ın en eski kadın örgütlenmesi olan Irak Kadın Cemiyeti, özellikle uluslararası kadın antlaşmalarının uygulanması için baskı yapmaktadır. Seattle antlaşmasının özel haklar temelinde uygulanmasının takipçisi olmaktadır. Bu açıdan Parlamentoda ve hükümetle görüşmeler yapan örgüt adına konuşan Meali, kota sisteminin toplumsal cinsiyet temelinde temsilin artırılması açısından yeterli olmadığını söylemektedir. Meali, kotaya rağmen bakanlıklar düzeyinde temsilin azalmasının nedenlerini şöyle açıklamaktadır:

“Bakanlıklarda kadın temsili gittikçe azalıyor. Parlamentodaki kadınlar ise toplumsal cinsiyet fikrinden haberdar değil. Parlamentodaki çoğu kadın temsilci, Irak'ın taraf olduğu kadınlarla ilgili temel sözleşmeleri bilmiyor.” (Meali, 2012)

Kürt özerk bölgesinde kadının istismarına yönelik doğrudan bir yasa çıktığını belirten Meali, merkez hükümetin daha etkin olduğu bölgelerde hala bu yasanın eksikliği ni vurgulamaktadır.

Kadınların temel haklara erişim sağlık, eğitim, barınma hakları gibi insan güvenliğinin vazgeçilmez koşulları ile ilgili sorumuza Hanaa Edwar, karamsar bir tablo çizmiştir.

“1979 UNESCO raporu kadınlarda okuryazarlığın düşüklüğünü vurguladı. Biz 2009-2010 yılında bir araştırma düzenledik. Kadınlar arasında okuma yazma bilmeyen kesim hala %40'da. Özellikle kız çocukları ilkokuldan sonra eğitimlerine devam edemiyorlar. Özellikle 1990 sonrası Irak'a uygulanan ekonomik ambargo durumu ciddileştirdi. Çünkü okul inşaatları durdu. Özellikle Necef'te çocuk gelin sorunu çok büyük. 4 ay içinde evlenen boşanan ve belgesiz güvencesiz kalan kadınlar çok yüksek. Poligami ve muta nikahı büyük sorun. Irak 1959'dan itibaren komşu Arap ülkeleri içinde en iyi medeni kanuna sahipti. Bugün politik sistemde öne çıkan

bu mezhepsel temsil yüzünden tamamen terk edildi. Muta nikahı yasak olmasına rağmen mezhep baskısı olan bölgelerde uygulanıyor; federal mahkemenin kararlarına rağmen ve muta nikahı İran'dan ithal ettiğimiz bir sorun. 2003 öncesi yoktu.” (Edwar, 2012)

İran'ın Şii gruplara etkisi Irak İran savaşının sonunda, Irak'ta Saddam Hüseyin'in %40'luk Sünni nüfusu desteklemesiyle yoğunlaşmıştır. 1980'lerin sonunda, Iraklı Kürtlere yönelik baskıların benzeri, Şii bölgelerinde de yoğunlaşmıştır. Iraklı gençlerle eğitim programı yürüten ve UNDP ortaklığı ile çalışan Cafer Hasan, 1991 sonrası *uçuşa yasak* bölgenin Şii bölgelere genişletilmemesi yani Irak'ın merkezi bütünlüğünün korunması, Saddam Hüseyin'in Şiilere yönelik baskısını artırmıştır. O dönem *uçuşa yasak* bölge Irak'ın güneyine genişletilseydi, 2003'de gerçekleşen tek taraflı müdahalenin koşullarının engellenebileceğini söylemektedir. (Hasan, 2012)

1952'den beri aktif olan ancak, özellikle Saddam rejiminin güçlendiği 1980'lerden itibaren yoğun baskılarla birçok üyesi tutuklanmış veya öldürülmüş bir örgüt olan Irak Kadın Cemiyeti, 2003 müdahalesi sonrası durumu farklılaşan ama kadınların yaşamında devam eden güvensiz alanları açıklamaktadır. İntizar Meali'den, 2003 sonrası güvenlik koşullarının kadınların yaşamına olan etkisi üzerine daha yoğun bir bilgi alıyoruz. Güvensizlik, şiddetin artması kadınların koşullarında son derece belirleyicidir.

“2005-2006'de milisler doğrudan kadınları hedef aldı. Özellikle örtünmeyen kadınlara yönelen bir şiddet oldu. Bunu gazetelerde yazdığım zaman özellikle iç savaş döneminde ölüm tehditleri almaya başladım. Evime patlayıcı konuldu. Bu nedenle birçok feminist aktivisti öldürüldü. Saddam dönemindeki ifade özgürlüğü üzerine kısıtlamaların yerini 2003 sonrası mezhep terörü ve milisler aldı. 2003'den önce toplumda görünür şiddet yoktu çünkü Saddam'ın görüşleri dışında hiç bir politik görüşü savunamıyordunuz. Doğrudan hapiste veya sürgünde öldürülüyordunuz. 2003-2004 arası müdahalenin ilk yılı sakindi. 2004 yılından itibaren askeri müdahalenin yarattığı belirsiz ortamla El Kaide, İslam Ordusu, Mehdi milislerin çatışmaları arttı. 2006-2007 arası Basra'da kadın ölümleri binleri buldu. Sivil toplum örgütleri olarak doğrudan bu kadın cinayetlerini durdurduk, baskı yaptık.” (Meali, 2012)

Basra'daki ölümlerin nedenini Meali'ye sorduğumuzda, özellikle örtünmeyen kadınlara ve Hristiyan kadınlara yönelik olduğunu söylemektedir. (Meali, 2012)

Birinci Körfez müdahalesi sonrası BM Güvenlik Konseyi 688 sayılı kararıyla, 36. paralelin kuzeyinde Uçuşa

Yasak bölgenin oluşması, Kürt Özerk Bölgesinin kurulmasına neden olmuştur. Kürt özerk yönetimi 1997-98 KYP ve KDP arasındaki çatışma dönemini çok kısa sürede atlattığı ve hatta sorunun barışçıl çözümü açısından Ortadoğu'da Arap ülkelere model olmuştur. 2005 Anayasasıyla merkez yönetimde de güç kazanmışlardır. 2005 Anayasası, federal bir Anayasadır. Kürt Özerk Yönetimi federal yapının en güçlü tarafıdır. Bölgenin başkenti Erbil bu nedenle Merkez hükümetin kontrolünde yaşanan güvenlik sorunlarını yaşamamaktadır ve bu kadınlara ilişkin yasaların daha kolay ve daha güçlü bir şekilde uygulanmasını sağlamaktadır. İraçî Al Amal örgütünün Erbil yöneticisi Ala Ali, bize bu konuda bilgi vermiştir. Ala Ali bu nedenle Kürt Özerk yönetiminde mezhepsel şiddetin olmadığını belirtmektedir; ancak kadınların politik alanda temsili çok düşüktür. Sınıfsal uçurum kadınların durumunu kötüleştirir. Ala Ali, Kürt Özerk Bölgesi'nde iki yönlü olarak ambargonun etkisinden bahsetmektedir:

“Saddam'ın bölgeye uyguladığı ekonomik ambargo ve uluslararası ambargo. Şöyle ki, 2003'de uluslararası ambargo kalksa da bu sefer akan sınırsız kaynağın kontrolünün sağlanamaması sorunu ortaya çıkarmıştır. Yolsuzluk ekonomisi, Merkez hükümet kadar Kürt bölgesinin sorunu olarak ortaya çıkmakta ve bunun kadınların yaşam koşullarına yansımaları sınırlı olmaktadır.” (Ali, 2012)

Ala Ali'nin açıklaması, sınıfsal eşitsizliğin ve yoksulluğun kadınların güvenliği açısından bir sorun olduğunu göstermektedir. Birinci bölümde, gerek Thomas'ın gerek Tickner'in ortaya koyduğu gibi, post-kolonyal ülkelerde, Üçüncü Dünya'da ya da yeni tanımıyla küresel güneyde yaşanan eşitsizlik feminist güvenlik ve insan güvenliği için olumsuz koşullar doğurur. 2003 sonrası yolsuzluk ekonomisi, kaynakların yanlış ve haksız kullanımı, şehir merkezleri dışında kadınların eğitim ve sağlık koşullarına erişimini engellemektedir. Aynı zamanda yerelde kadınlara yönelik aşiret şiddetini ve ev içi şiddetin koşullarını körüklemektedir.

Erbil merkezli Women Empowerment Organization, kadınlar için Kürtçe ve Arapça yayın yapan bir radyoya sahiptir; kadınlara psikolojik ve mesleki destek vermektedirler. Women Empowerment 'dan konuştuğumuz örgüt sekreteri Ciwan Pistiwan ve psikolog Sahrazad Abbas öncelikli projelerinin, 1325 sayılı BM kararına bağlı olarak Kürt Özerk Bölgesinde cinsiyet eşitliğinin sağlanması olduğunu belirtirler. Özellikle Erbil yakınlarındaki taşra bölgelerinde bilinçlendirme toplantıları düzenlenmektedir. Kürt Özerk Bölgesindeki güncel en önemli sorunları çocuk evlilikleri ve zorunlu evlilikler olduğunu belirten yetkililer, özellikle

bölge meclisinin 2011'de 8. sayılı yasa olarak çıkarttığı, aile içi şiddet yasasının uygulanması konusunda baskı yapmaktadır. (Pistiwan ve Abbas, 2012)

Kürt Özerk Bölgesinde güvenlik koşulları merkez hükümetin hakim olduğu alanlardan çok daha farklı olması sebebiyle, sivil toplum örgütlerinin etkinlik alanları ve kadınların güvensiz koşullarının iyileştirilmesine yönelik çabalar daha yoğundur. 1991'den itibaren Kuzey Irak'ta yabancı askeri varlığı da gittikçe azalmıştır. Bu militerleşmeyi de nispeten azaltmıştır. Bu nedenle 2003'te Kuzey Irak'ta Bağdat'taki koşullardan farklı, daha hızlı kadın hakları lehine gelişen ve büyüyen bir alan görmek mümkündür; ancak Pistiwan ve Abbas'a göre, geleneksel aşiret kurallarının kadınları hala erken evlilik, çocuk gelinler gibi sorunlarla yüzleştirmektedir, ayrıca Kürt bölgesine özgü sadece kırsal kabilelerde görülen kadın sünneti sorunu belirtilmektedir. (Pistiwan ve Abbas, 2012)

“Women Empowerment Irak'taki üçlü ayağın toplumsal cinsiyet alanında Irak Eylem Planının parçasıdır. Önleme, Koruma ve Katılma. özellikle politik katılımı artırmak anlamında destek gücü olarak STK'ları önemli görüyoruz. STK'lar yargı sisteminde kadınların ücretsiz danışmanlık alması konusunda baskı yaptı, bu nedenle Irak'ta 2010 STK yasası son derece önemli, Kürt Bölgesinin bu konuda uyguladığı yasa çok daha kapsamlı ve geniş. Bugün Erbil Adliye'sinde BM, Danimarka ve Norveç Büyükelçilikleri tarafından yürütülen bir yasal danışma sistemi de var. Kürt özerk bölgesinin üç sığınma evi var. İki Erbil'de biri Süleymaniye'de bir de Kerkük'te sığınma evi mevcuttur. Kürt Özerk Bölgesindeki en büyük sorun, töre cinayetlerindeki artışın, özellikle kırsal dayışanmasıdır. Aşiretler bu konuda maalesef çok baskın. Merkez Irak'tan farklı olarak Kürt Özerk Bölgesinde mezhep baskısı yok ama aşiret baskısı, kadınlar üzerinde yoğun.”

Çatışma bölgelerinde sivil hayata yönelik kayıplar ve ambargo sonrası yaşanan ekonomik koşullar, yolsuzluk, elektrik kesintileri, lağım sistemlerindeki sıkıntı, kadınların günlük hayatlarını zorlamaktadır. Women Empowerment Kürt Özerk bölgesinde, Widow Center ise Bağdat'da özellikle çatışma sonrası yakınlarını kaybeden kadınlara meslek edindirme kursları vermektedirler. Widow Center koordinatörü Selma Jabou 2003 öncesi Erbil'de aktif sivil toplum savunuculuğu yapmıştır. Bu nedenle çatışma süreçleri sonrası bölgelerde toplumsal gurupların ataerkil baskıyı kadınlar üzerine yoğunlaştırdığını belirtmektedir. (Jabou, 2012) Merkezi hükümetin etkili olduğu bölgelerde mezheplerin, Kürt Özerk bölgesinde ise aşiretlerin etkinliğini çatışma

sonrası barış inşası sürecinin sancılı süreçleri olarak da yorumlayabiliriz. 1325 sayılı kararın Irak'ta yasalaşma sıklığı yaşaması, federal meclislerdeki siyasi grupların içinde bu toplumsal ve ataerkil baskıların hissedilmesinden kaynaklanmaktadır.

2003'ten itibaren Irak'ta mayın temizleme alanında çalışan uluslararası sivil toplum örgütü Norwegian People's Aid'in Bağdat temsilcisi Rana Assad, kadınların güvensizlik alanını sokakta, günlük hayatta işaret etmektedir. Özellikle Kadın ve çocukların temel insani ihtiyaçlara ulaşmada çok zorlandığını söyleyen Assad, şehir yaşamında, Bağdat'ta güvenlik duvarlarının artmasıyla kadınların şiddetin daha büyük kurbanı haline geldiklerini öne sürer. Özellikle mezhepsel şiddetin, hatta şehirde cinsel saldırıların doğrudan hedefi olan kadınlar, yaş, mezhep veya din, yaşam tarzı fark etmezsiniz büyük güvensizlik içindedir. Bunun yanında gençlerin ve genç temsiliyetinin güvenlik koşullarında azaldığını belirten Assad, özellikle, toplanma ve örgütlenme hürriyetinin iç savaş döneminde son derece sınırlandırılmış ancak 2007'den itibaren Bağdat'ta sosyal yaşamın sınırlı da olsa normale döndüğünü eklemiştir. (Assad, 2012)

Güvenlik duvarları, Enloe'nun detaylı incelediği kadınlarının hayatlarının militerleşmesi kavramıyla son derece ilgilidir. Güvenlik duvarlarının her biri, aynı ataerkil grubun varlığını temsil etmektedir. Bu ayrım Irak merkezi hükümeti içinde mezhepsel ayrımlardır. Her milis güç, aynı zamanda kadınların hayatını zorlaştıran yerel kararların silahlı gücüdür. 2003 müdahalesi sonrası bu mezhep ayrımının büyümesi, Enloe'nun Manevralar eserinde ele aldığı militarizm ve milliyetçilik ilişkisinde de incelenir. Özellikle Balkan savaşı sonrası kadınların mağduriyeti üzerinden milliyetçi dil geliştiren gruplar. (Enloe, 2000, s. 268) aynı şekilde Irak'ta da görülmektedir. Askeri güçleri elde ettikçe de kadınların namusunu, mezhepsel grubun onuruyla eş tutmaktadırlar.

Bağdat merkez hükümetinin insan hakları komisyonu temsilcilerinden Bushra Obeydi, Irak'ta kadınların güvensiz alanlarının, kadınların karar mekanizmalarından gittikçe dışlanması hatta toplum hayatının dışına itilmesinden kaynaklandığını belirtmektedir. Bağdat'ın günlük hayatının içinde şiddet ve tacizin rutinleştiğini söyleyen Obeydi, kadınların, aşama aşama özellikle bakanlıklarda temsiliyetinin azaldığını eklemiştir. Müdahale sonrası ilk seçimlerde altı kadın bakan varken, 2010'da iki kadın bakan kalmış ve 2012 itibarıyla sadece bir kadın bakan, kadından sorumlu bakanın olduğunu söylemiştir. (Obeydi, 2012) Bu azalmanın en büyük nedeni siyasi partilerin mezhep ayrımı üzerinden örgütlenmesi ve yüksek politika alanlarından, hükümet hiyerarşisinde dışlanmasıdır. Kadınlar mecliste siyasi partilerinin sözün çıkmayan sayılar olarak görülürken, icra ve karar

alma mekanizmalarının daha güçlü olduğu kurumlardan dışlanmaktadır.

Irak meclisi komisyonlarında temsiliyeti artırarak hükümete baskı yaratmaya çalışan kolektif bir sivil toplum örgütü inisiyatifi olan Irak Kadın Ağı, 2014 yılında kurulan yeni kabinenin politik gruplar arasındaki görüşmelerindeki kadın eksikliğine işaret etmiştir. 1325 no'lu BM Güvenlik Konseyi Kararını işaret ederek kadınların barış ve güvenlik alanlarında karar alma mekanizmalarına atılması hususundaki önemi vurgulayarak, Ulusal Birlik Grubu, Kürt Demokratik Partisi, Mutahiddin Bloğuna kendi adaylarını sunmuştur. Anayasaca tanınan, temsilciler meclisinde ve federal meclisteki yüzde 30'luk kotanın yetersizliğinden bahseden örgüt, çağrılarında hükümetin organlarında yani bakanlıklarda hızla kadın temsilci sayısının artırılmasında baskı yapmaktadır. Örgüt bakanlıklarda yoğun ataerkil zihniyetin devamı nedeniyle özellikle Bakanlık sayısının azaltılması, İnsan hakları bakanlığının tamamen kapatılarak insan hakları komisyonuna bağlanmasını önermiştir. Kadınlardan sorumlu Devlet Bakanlığının tamamen tek kişi hegemonyası altında ve süs gibi kullanıldığını ifade eden örgüt, bunun da kadınlardan sorumlu çok taraflı bir yüksek komisyona devredilmesi gerektiğini ifade etmektedir. (Edwar, 2012)

Irak'ın iç siyasi yapısında sivil toplum örgütleri, müdahale sonrası etnik ve mezhepsel blokların federal hükümet altında önemli ölçüde güç kazanmalarıyla, parlamento komisyonları yoluyla denetim mekanizmalarını artırmaktadırlar. Yine buna örnek verilirse, 2010 Sivil Toplum Yasasıyla, daha etkin hale getirilen Sivil Toplum Komisyonu bunlardan biridir. Sivil Toplum ve İnsan Hakları komisyonları Yüksek mahkemeye baskıyla özellikle Şii bölgelerinde muta nikahı yoluyla evlendirilen çocukların, evliliklerin engellenmesi ve yasaklanması gibi önemli kararlara imza atmaktadırlar. Bakanlıklarda ise siyasi partilerin etkisi kadın temsiliyetini ve toplumsal cinsiyet odaklı politikaların önceliğini düşürmektedir. Edwar'ın seçim kampanyalarına ilişkin değerlendirmesi, Irak siyasi yaşamına ilişkin çok fazla şey söylemektedir. *"Komünist partinin seçim sloganında bile kadına, eş, sevgili, anne diye seslenildi. Bu ataerkilliğin nasıl içimize işlediğini gösteriyor."* (Edwar, 2012)

2014 yılının başından itibaren Suriye'den Irak'a kayan İslam Devleti – ISIL tehdidi, büyük ölçüde Irak'ın politik hayatındaki mezhepsel bölünmeyle kendine yaşam alanı bulmuştur. Irak Kadın Ağı bu nedenle BM acil önlem raporu hazırlayarak çağrı yapmıştır. Raporda 9 Haziran'dan itibaren ISIL şiddetinin sonucu yarım milyon insanın Nineveh, Salahaddin, Kerkük, Diyala ve Anbar bölgesinden göç ettiğini, şiddetin asıl hedefinin Türkmen, Hristiyan Yezidi topluluklar olduğunu belirtmiştir. Özellikle kadın ve çocukların

kaçırılıp, alınıp satılarak silahlı güçler tarafından kaybedildiğini söyleyen Irak Kadın Ağı, özellikle Sincar Dağı'na kaçan Ezidi kadın ve çocukların susuzluk, açlık ve hastalıktan öldüğünü belirtmiştir. Mağdur olan gruplarının hepsinin Irak dışında göç alternatiflerinin aranması çağrısını yapmıştır. (IWN, 2014)

Zorunlu göçün ve yaygın şiddetin kadınlara yönelik en önemli etkisi cinsel şiddetin, insan kaçakçılığı ve erken evliliklerle birlikte perçinlenmesi olmuştur. 2003'den itibaren savaşın yoğunlaşması dul ve boşanmış kadınların sayısını artırmaktadır. Ailelerine gelir getiren tek güç olan bu kadınlar emek piyasası içinde yeterli donanıma sahip değillerdir. Sosyal olarak bu kadınlar yoğun önyargılar yaşamaktadırlar. Bu nedenle kadın istismarı daha yoğun olarak raporlanmakta, cinayet, kaçırılma, cinsel taciz ve tehditlerin hedefi olmaktadır.

2014 Sivil Toplum Kuruluşlarının ekim ayında yayınladığı bu ortak ülke raporunda tespit edilen en önemli unsur, 2003'de ABD koalisyon güçlerinin de kadınlara doğrudan şiddet uygulamasıdır. Ev baskınları, özel hayatın ve beden bütünlüğünün hukuksuz aramalarla ihlal edilmesi, yıldırma, tecavüz ve işkence askeri birliklerin Iraklı kadınlara uyguladığı şiddetin örnekleridir. Bunun ötesinde doğrudan el Kaide bağlantısıyla bilinen milislerin ABD güçleri tarafından kullanılması doğrudan kadın ve çocuk rehine eylemlerinin oluşmasına neden olmuş bu eylemlerde siviller hayatını kaybetmişlerdir. (Amal Kbashi, 2014, s. 4)

BM Bünyesinde oluşturulan CEDAW'a hazırlanan ülke raporlarından Irak raporu, çatışma sırası ve sonrasında kadınların durumu onüç eksenle anlatılmaktadır. Bu onüç eksenden birkaçı, Irak'ın antlaşma üzerine çekinceleleri, sağlık, kırsalda kadın azınlıklar ve kadınların politik temsildir. Irak 1986'dan beri antlaşmayı imzalamışsa da, uygulamadaki aksaklıklar sivil toplum örgütlerince oluşturulan 2014 gölge raporunda gösterilmiştir. Bu örgütler farklı sivil toplum inisiyatiflerinin bir araya gelmesinden oluşur. CEDAW raporu kadınların, en temel özel haklarından, azınlık statülerindeki hukuksal ikiliklere kadar bu güvensiz alanları raporlamıştır. Bu bağlamda CEDAW raporu yeni hükümetin kurulmasında tekrarlanan Yüksek komisyonların önemini Bakanlıkların sayılarının azaltılmasına karşı tavrı vurgulamıştır. BM aynı zamanda Irak Hükümetini, 2005 Irak Anayasası da 41. maddenin kaldırılması ve kadınlara yönelik şiddetin temel nedeni olan Iraklı aşiretlerin gücünün azaltılması için göreve çağırılmaktadır. (Iraqi NGO Groupfor CEDAW, 2014)

Bu baskı politikaları feminist güvenliğin özgürleştirme hedefiyle son derece ilişkilidir. Ancak yerel sivil toplum talepleri uluslararası toplum ve hükümetler tarafından

desteklenmedikçe, yani güvenlik açıkları devlet merkezli aktörler tarafından kabul edilmedikçe, hedeflerin gerçekleşmesi zordur. Edwar'ın ve Meali'nin belirttiği mecliste feminist ilkelerle siyaset yapılması, toplumsal cinsiyet odaklı savununu bu nedenle önemlidir. Yasalaşma, kadın güvenliği için çok önemli adımlardır.

Son olarak Irak'ta kadın odaklı çalışan STK'lar ISIL şiddetine yönelik BM, UN Women, CEDAW yapılanmalarını belirli hedeflerle acil önlem politikaları sunmuşlardır. Bunlar,

- ISIL teröründen etkilenen Iraklı kadınların durumuna ilişkin acil bir soruşturma komisyonunun hazırlanması
- ISIL rehinesi olan kadın ve çocukların kurtarılması için acil harekete geçilmesi
- Yerinden edilmiş kadınlar ve aileleri için mümkün olduğu kadar eski yaşadıkları yerlere yakın, güvenli uluslararası korumada olan alanlarda barındırılması
- ISIL şiddetinden kaçan ve kurbanı kadınlara derhal sığınma ve barınma alanları oluşturulması ve tıbbi destek sağlanması, tanıkların koruma programına alınması

Bu eylemlerde gecikme, Irak'ta ISIL bağlamındaki şiddetin etkilerini kadınlar aleyhine son derece artıracaktır (Amal Kbashi, 2014).

Gerek 2012'de gerçekleştirdiğimiz alan araştırmasının sonuçlarına bakıldığında gerekse ISIL şiddetiyle oluşan koşullara baktığımızda kadınların güvensiz alanları halen devam etmektedir. ISIL radikal Sünni bir güç olarak Irak'ta El Kaide'nin yerini almıştır ve İran'ın da desteği ile Şii milisler ISIL'a karşı merkezi yönetim tarafından desteklenmektedir. Bu durum 2006-2008 arası yaşanan iç savaşın benzeri bir çatışma riskini oluşturmaktadır. Bu çatışma alanında kadın odaklı sivil toplum örgütlerinin baskı grubu olarak uluslararası toplumu geçirmesi önemlidir. Özellikle feminist aktivistleri ve kadın hedefli STK'ların birleştiği ortak hareket alanları, Irak'ta çatışma sonrası kadın özgürleşmesine ilişkin olumsuz havayı önemli ölçüde azaltarak, kadınların baskı gurubu olarak güçlerini göstermesini gerektirmektedir.

2014-2018 arasında Kürt Özerk Bölgesi ve Merkezi hükümet arasında ortak olarak kurulan ve 1325 sayılı kararın uygulanmasına yönelik acil eylem planı olan Ulusal Hareket Planı (National Action Plan) Kürt özerk bölgesindeki aile içi şiddete karşı yasaların önemini vurgulamaktadır. Çatışma sonrası kadınların işgale karşı korunmasında, güvenlik karar mercilerinde temsiliyetin artırılmasına, şiddete karşı yasalasızdan, ekonomik gücün artırılmasına kadar birçok iyileştirmeyi öngören bu model (NAP, 2014-2018), Irak hükümeti açısından hala yasal bir sonuç verememiştir.

4. SONUÇ

Çalışmamızın başında önemle vurguladığımız gibi, insan güvenliği perspektifinin hızla toplumsal cinsiyet parametresini de içine alarak büyümesi, özellikle çatışma alanlarındaki kadınların yaşadıkları mağduriyetlerin önlenmesi için gereklidir. Çalışmanın başında bu nedenle insan güvenliği kavramına getirilen feminist katkıları ve eleştirileri değerlendirmeye çalıştık. Feminist ve eleştirel epistemolojideki ortaklık özgürleşme üzerinedir ve kuramsal tartışmadaki ortak noktanın güvenliğin sağlanmasının özgürleşmenin de sağlanması olduğu açıktır. BM Güvenlik Konseyinin, 1325 sayılı kararı, Irak'ta da sivil toplumun baskısıyla uygulamaya çalışılmaktadır. Bu açıdan yasalaşma girişimleri, Kürt Özerk Bölgesinde daha yoğundur. Ancak 1325 sayılı kararın kontrol altına alabildiği aktörler devletlerken, devlet dışı yapılanmalar özellikle milis güçler ve terör örgütleri halen kadın güvenliğini tehdit etmektedirler. Şii ve Sünni çatışması kadınlara yönelik şiddet tehlikesini artırmaktadır. Bu güçler ne yazık ki devletler tarafından desteklenmektedirler. Irak Kadın ağı bu nedenle özellikle çatışmalarda cinsel şiddet, katliam ve ev içi şiddetin önlenmesinde Irak hükümetinin derhal bir yasa çıkarmasını istemektedir. Uluslararası toplumu göreve çağırılmaktadır. BM ve destekleyici örgütlerinin bu konuda, bünyesindeki üye devletleri ikna edememesi hatta isteksiz davranması, kadınların bu alanlarda güvensizliğini sürdürmektedir. Bu noktada devlet merkezli, ulusal güvenlik odaklı politikalar kadın güvensizliği mücadele açısından yetersizdir. Çatışma alanının çok aktörlü oluşu, kimlik temelli çatışma kaynağının giderilememesi hatta uluslararası toplum tarafından desteklenmesi görevin yükünü özellikle yerel sivil toplum örgütlerinin omzuna yüklemektedir.

Çalışmanın başında çizdiğimiz feminist yaklaşım ve insan güvenliği arasındaki ilişkinin en temel odağı kadın temelli güvensizliğin özgürleşmeci bir yaklaşımla yok edilerek, salt Irak'ta olduğu gibi kota politikalarıyla sayısal eşitliği artırmak için değil doğrudan 1325 sayılı kararla Güvenlik Konseyi'nin uygulama sınırlarını çizdiği toplumsal cinsiyet odaklı politikaların hayata geçirilmesidir. Burada sivil toplum örgütlerinin duruşu son derece belirleyicidir.

Irak'ta 2003'den 2013'e kadar ABD liderliğindeki askeri müdahalenin varlığı da, bu anlamda sorunu çözmemiştir, aksine daha da kırılgan hale getirmiştir. 1325 sayılı karar Irak'ta büyük ölçüde Koalisyon güçlerinin uyguladığı şiddeti önleme hedefiyle, 2010 sonrası birliklerin çekilmesi sonrası hayata geçmiştir. ABD müdahalesi, devletlerin insani krizlere müdahale alanları ve kadınların hayatlarının işgali açısından son derece tartışmalı hale gelmiştir. Koalisyon güçlerinin kısmi çekilmesi sonrası özellikle ISIL saldırılarında gördüğümüz yoğun kadın katliamı göstermektedir ki

acil önlemlerin yürütülmesinde, askeri oluşumlar bir yere kadar etkilidir. ABD birliklerinin 10 seneyi aşkın varlığı Sünni toplulukların güvensizliğini doğurmuştur. Bu ISIL'a desteği ya da Sünni grupların ona karşı etkisiz kalmasına neden olmuştur. Bu da gayri-müslüm ve azınlık kadınlar adına müthiş ağır sonuçlar doğurmuştur. Irak merkez hükümetinin ISIL'a karşı mücadelesi, kadınların güvenliği için yetersizdir. ISIL şiddeti bastırılmış ancak iç savaş tehlikesi baki kalmıştır. Bu sürecin kontrolünde sivil toplum örgütlerinin denetim gücü ve izlemeleri son derece önemlidir. Bu da sivil toplumun devletlerin üzerinde sorgulayıcı bir baskı unsuru olmasından, özellikle fonlama ve yardımlar açısından hükümet politikalarına direk bağlı olmamasından geçmektedir. Sivil toplumda yerelleşme ve uluslararası kurumların bu bağlamda yerel örgütlerle işbirliği yapması, yolsuzluğun kontrolünü sağlayacak temel politikalarlardır. Toplumsal cinsiyet yaklaşımı ve güvenlik alanında gücün dönüşümü hızla oradaki acil önlem düzeyindeki kararların uygulanmasında da yaşanmalıdır. NAP'ın 2018'de son taslağının yayınlanması ve 1325 sayılı karar çerçevesinde Irak hükümetinin yasal reformları derhal yapması son derece önemlidir. Sivil toplum özgürleşmeci bir misyon yüklenmelidir. Irak örneğinde görüşme yaptığımız ve raporlayan örgütlerin hepsi baskı grubu özelliklerini koruyan feminist örgütlerdir. Bugün hem Irak Kadın Ağı, hem de NAP'ın ortak unsurları arasında birçok kadın örgütü yer almaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Al-Ali, N. S. (2007). *Iraqi women – Untold stories from 1948 to the present* (Kindle Edition ed.). New York: Zed Books.
- Amal Khashi, B. A. K., Manal Putros, Hanaa Edwar, Hanaa Hamoud. (2014). *30 October 2014 Civil Society Monitoring Country Report – Country: Iraq*.
- Aytac, G. B. (2015). *Üçüncü dünya güvenliği ve insani müdahale – İnsan güvenliğinden Irak müdahalesine eleştirel güvenlik yaklaşımları*. İstanbul: Dezanj.
- Aytac, G. B. (2017). Human security concepts for Ngo's in post intervention societies – A case study in Iraq. *The Journal of International Social Research*, 10 (50), 167-173.
- Booth, K. (1991). Security and emancipation. *Review of International Studies*, 17(4), 313-326.
- Booth, K. ve Wheeler, N. J. (2008). *The security dilemma – Fear cooperation and trust in world politics*. London: Palgrave.
- Carpenter, C. (2016). Recognizing gender-based violence against civilian men and boys in conflict situations. *Security Dialogue*, 37(1), 83-103. doi:10.1177/0967010606064139
- CEDAW, I. N. s. C. o. (2014). Iraqi women in armed conflict & post conflict situation. *Shadow Report submitted to the CEDAW Committee at the 57th Session*, 37-41.

- Cohn, C. (2004). *Mainstreaming gender in UN security policy – a path to political transformation*. Consortium on Gender, Security and Human Rights Working Paper, No. 204.
- Cohn, C. (2013). *Women and Wars: Toward a conceptual framework*. C. Cohn (Ed.). Women And Wars. (Kindle Edition ed.): Polity Press.
- Cohn, C., Kinsella, H. ve Gibbins, S. (2004). Women, peace and security resolution 1325. *International Feminist Journal of Politics*, 6(1), 130-140. doi:10.1080/1461674032000165969
- Enloe, C. (2000). *Maneuvers: The international politics of militarizing women's lives*. Berkeley: University of California.
- Enloe, C. (2003). *Muzlar, plajlar ve askeri üsler, feminist bakış açısından uluslararası siyaset*. E. A. Berna Kurt (çev.). Çitlembik Yayınevi.
- Hudson, H. (2005). 'Doing' security as though humans matter: A feminist perspective on gender and the politics of human security. *Security Dialogue*, 36(2), 155-174. doi:10.1177/0967010605054642
- IWN. (2014). *Iraqi Women Network call for UN, situation of Women in Iraq, Human Rights Council Twenty Second special session*.
- Kaldor, M. (2007). *New and old wars – Organized violence in global era* (2nd ed.). Polity Press.
- Kay, S. M. (2004). Women, human security, and peace-building: A feminist analysis. *IPSHU English Research Report Series No.19, Conflict and Human Security: A Search for New Approaches of Peace-building*(19).
- Millett, K. (2011). *Cinsel politika*. S. Selvi (çev.). İstanbul: Payel Yayınları.
- Newman, E. (2010). Critical human security studies. *Review of International Studies*, 36(1), 77-94. doi:10.1017/s0260210509990519
- NAP – National Action Plan for Implementation of the United Nations Security Council Resolution 1325 Women, Peace and Security 2014 – 2018, (2014-2018).
- Roe, P. (2013). Gender and 'positive' security. *International Relations*, 28(1), 116-138. doi:10.1177/0047117813502503
- Shepherd, L. J. (2008). Power and authority in the production of United Nations Security Council Resolution 1325. *International Studies Quarterly*, 52, 383-404.
- Shepherd, L. J. (2009). Gender, violence and global politics: Contemporary debates in feminist security studies. *Political Studies Review*, 7, 208-219.
- Sylvester, C. (2004). *Feminist international relations – An unfinished journey*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thomas, C. (2000). *Global governance, development and human security*. London: Pluto.
- Tickner, J. A. (1988). Hans Morgenthau's principles of political realism: A feminist reformulation. *Millennium – Journal of International Studies*, 17(3), 429-440. doi:10.1177/03058298880170030801
- Tickner, J. A. (2004). Feminist responses to international security studies. *Peace Review*, 16(1), 43-48. doi:10.1080/1040265042000210148
- Tickner, J. A. (2011). *Gendering world politics-Issues and approaches in the Post Cold War Era*. New York: Columbia University Press.
- Tripp, C. (2007). *A history of Iraq* (3rd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- UN (2000). Security Council resolution 1325.
- Tür, Ö. ve Akkoyuncu, Ç. (2010). Feminist uluslararası ilişkiler yaklaşımı: Temelleri, gelişimi, katkı ve sorunları. *Uluslararası İlişkiler*, 7(26), 3-24.
- Human Development Report (1994). Retrieved from: <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/national-hdrs/nhdr-1994.html>
- Walby, S. (2014). *Patriyarka kuramı*. H. Osmanağaoğlu (çev.). Ankara: Dipnot Yayınevi.
- Assad, R. K. (2012, 3 November). Norwegian People's Aid-Media program manager, Baghdad, Iraq, Transcription from voice records.
- Hasan, D. (2012, 4 November). Iraqi Social and Education Team, Baghdad, Iraq, Transcription from voice records.
- Obeydi, B. (2012, 4 November). Member of the Human Right Commission in Iraqi Parliament, Baghdad, Iraq, Transcription from voice records.
- Edwar, H. (2012, 5 November). Iraq-i Al Amal Association, Baghdad, Iraq, Transcription from voice records.
- Meali, I. (2012, 5 November). Iraqi Womens League – Coordinator, Baghdad, Iraq, Transcription from voice records.
- Jabou, S. (2012, 6 November). Widow Center, Baghdad, Iraq, Transcription from voice records.
- Ali, A. (2012, 8 November). Iraq-i Al Amal Association, Erbil, Iraq, Transcription from voice records.
- Pistiwan, J. ve Abbas, S. (2012, 8 November). Women Empowerment, Erbil, Iraq, Transcription from voice records.
- Tickner, J. A. (2002). Feminist perspectives on 9/11. *International Studies Perspective*, 3, 333-350.

NOTLAR

1 ISIL: The Islamic State of Iraq and the Levant

2 UNAMI: United Nation Assistance Mission in Iraq

3 STÖ'lere sorulan sorular:

-How do you evaluate human rights evaluation in Iraq historically in the perspective of freedom of law, and minority rights and gender?

-Involvement in the representation, and in political life in securities: Reaching to their basic needs sanitary, education health and conditions for their children?

-How do you analyze 2005 Constitution and more de-centralized governship in Iraq? What are the progresses or are there this

advantages in representation of minorities (considering also gender issue)?

Uzmanlara sorulan sorular:

- According to basic domestic security variables how do you analyze the violence affecting social groups religious, ethnic groups and women?
- Do you have vehicles to control violence between them using NGO initiative?
- How do you analyze 2005 Constitution and more de-centralized governship in Iraq?
- What are the progresses or are there these advantages in representation of gender?

- 4 Iraklı sivil toplum örgütleri Baas rejimi sonrası özellikle Saddam Hüseyin'in baskıcı uygulamalarının artmasıyla, Suriye'de konumlanmıştır. 1991 Körfez savaşıyla Kürt Özerk bölgesinde özellikle Erbil'e ofislerini taşımış ya da yeni örgütler kurmuşlardır.
- 5 Committee on the Elimination of Discrimination against Women – Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
- 6 Rafidian Women Coalition, Iraqi Women Network ve No To Violence Against Women in Kirkuk gibi STK ağı temelli 100'den fazla sivil toplum kuruluşunun oluşturduğu ortak inisiyatifler, bu raporu hazırlamıştır.

KIRKLARELİ'NDE KADIN ÖRGÜTLENMESİ VE KADIN ÖRGÜTLENMELERİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

WOMEN ORGANISATIONS IN KIRKLARELI AND THE ISSUES ENCOUNTERED IN THE WOMEN ORGANISATIONS

Begüm Ögüttüren Güvenç^a

ÖZ

Bu çalışma Kırklareli’nde bulunan kadın örgütlerinin bir incelemesidir. Çalışmanın hareket noktası Kırklareli’nde kadın örgütlerinin yapılanmasında dikkat çeken çok yönlü soru(n)ların ortaya konmasının amaçlanmasıdır. Kırklareli’nde kadın ile ilgili yürütülen her etkinlikte aynı yüzlerin görünür olması kadın örgütlerinin belirli bir zümreye ait olduğu izlenimi vermektedir. Bu çalışma genel tablonun yerele yansımış bir portresini vermektedir. Kırklareli’nde bulunan dernek, vakıf, kooperatif, platform, birlik, komisyon, ağ, merkez veya grup şeklinde oluşturulan kadın örgütlenmeleri çalışmanın ana odağını oluşturmaktadır. Bu çerçevede Kırklareli’nde kadınların ne amaçla örgütlendiği, kadın sorununu nasıl tanımladığı, kadın sorununa karşı geliştirdikleri ve yürüttükleri program, eylem, faaliyet ve amaçlarının ne olduğunun saptanması çalışmanın temel noktasıdır. Kadın meselelerinin çözümünde kadın örgütlerinin önemli bir paya sahip olduğunu ve örgütlü bir kadın hareketinin kadınların aile, ekonomik, sosyal ve siyasal yaşamda güç kazanmasında kilit rolü olduğunu düşünüldüğünde Kırklareli’nde kadın örgütlerinin yapılanmasında karşılaşılan sorunların ortaya konması önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın örgütleri, kadın hareketi, Kırklareli

ABSTRACT

This is a study on women organisations in Kırklareli. The point of this study is to present the issues that mostly attract attention in structuring the women organisation. The fact that the same faces are seen in all the activities carried on in Kırklareli gives the impression that the organisation always appeals to the same group of women. This gives the reflection of the general tendency in the local aspect. Women organisations, formed as associations, foundations, cooperatives, platforms, unions, and nets or formed as centrally or as in group, composes the main focus of the study. In this framework, the main point of this study is to determine the reason why women have formed an organisation, how they define the women problem and how they carry on the programme, their aims and activities. Considering the fact that women organisations have a significant role in solving women problems, and that organised women movement plays an important role in obtaining power in the fields of family life, economy, social and politics, it is important to set forth the problems faced in structuring women organisations in Kırklareli.

Keywords: Women organisations, women movement, Kırklareli

---

^a Dr., begumoguttüren@hotmail.com

I. GİRİŞ

Genel anlamda aynı sorunları yaşayan kadınlar, sorunlarına çözüm bulmak için birlikte davranmak durumunda kalmakta ve bu nedenle örgütlenme yolunu seçmektedir. Örgütlenme yoluyla kadınlar arasında dayanışma ve bilinçlenme duygusu artmaktadır. Bu çerçevede kadın örgütleri, kadının sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda güçlenmesi doğrultusunda çalışmalar yapmak yönünde bakış açısı geliştirmektedir. Kadın örgütlerinin hangi kadın grubuna seslenip, hangi öneri ve çözümler için kadınları harekete geçirmeyi hedefledikleri önemli bir sorudur. (Sancar, 2011, s. 85)

Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk kadın örgütlenmeleri iyi eğitilmiş, üst sınıflardan gelen ve toplumda yüksek statüye sahip kadınlar tarafından kurulmuştu. İlk kadın örgütlenmelerinin kurucuları, Cumhuriyet ile birlikte Türkiye'de kadınlar için gerekli düzenlemelerin yapıldığına inanıyorlardı. Bu nedenle kurulan kadın örgütlenmelerinin amacı kadın haklarını geliştirmek yerine verilmiş olan kadın haklarının korunması ve diğer kadınları da kendi düzeylerine çekmek için çalışmalar yürütmektir. (Kılıç, 1998, s. 350) 1980'li yıllar kadın örgütlenmeleri anlamında farklı bir döneme geçişi simgelemektedir. 1980'ler, Türkiye'de ilk kez kendilerini "feminist" olarak tanımlayan örgütlenmelerinin ortaya çıkış dönemidir. 1980'ler kadınların mevcut cinsiyet kalıplarını, kadınlık erkelik rollerini ve ataerkil düzeni sorguladıkları yıllar olarak ifade edilmektedir. (Ağduk, 2013, s. 307) 1980'li yıllar kadın örgütleri açısından kadın hareketinin eylem ayağının ağırlık kazandığı bir dönem olarak tanımlanmaktadır. Bu dönem birçok eylem, bildiri ve kampanyalara sahne olmuş bir dönemdir. Örgütlenmeler içinde hiyerarşinin ve liderliğin olmaması, hareketin demokratik ve adem-i merkezîyetçi yapısını ortaya koymaktadır. (Yılmaz, 2011, s. 38) 1990'lı yıllar, Aksu Bora ve Asena Günel tarafından feminist hareketin "kurumsallaşma dönemi" olarak tanımlanmaktadır. (Bora ve Günel, 2014, s. 8) 1990'lar ile birlikte feminist hareket sokaklardan kurumlara taşınmıştır. 1990'lar ile birlikte kadın örgütleri çalışmalarını sokak eylemlerinden, kurumlara ve projelere içine taşıdı. 2000'li yıllara geldiğimizde Avrupa Birliği'ne uyum yasaları gereği kadın örgütlerinin birçoğu sivil toplum kuruluşu (STK) olarak sürece devam etmek durumunda kaldılar. STK'lara dönüşen kadın örgütleri kadın mücadelesinin öznesi konumundan çıkarılarak kadınlar adına mücadele eden örgütler haline getirildi. Bu noktada kadınlar için mücadele yürüten kadınlar ile konu olan kadınlar arasında mesafe açıldı. (Karakuş, 1990, s. 26) Demokratik örgütlenme modeli yerine, hiyerarşi ve liderliğin ön plana çıktığı örgütlenme modeli kadın örgütlenmelerinde bir takım sorunları da beraberinde getirdi.

Kırklareli'nde kadın örgütlenmelerinin ortaya çıkışı Türkiye'nin geneli ile paralellik göstermektedir. Bu çalışma Kırklareli'nde kadınların ne amaçla örgütlendiği ve örgütlenme sürecinde yaşanan problemlerin bir incelemesidir. Çalışmanın ortaya çıkışında Kırklareli'nde kadına dair veri ve çalışmaların yokluğu etkili olmuştur.

Bir sınır ili olan Kırklareli, Türkiye'nin kuzeybatısında, Marmara Bölgesi'nin Trakya kesiminde kuzeyden Bulgaristan, Batı'dan Edirne, güneyden Tekirdağ, güney-doğudan İstanbul, doğudan ise Karadeniz ile komşudur. Merkez dışında Babaeski, Demirköy, Kofçaz, Lüleburgaz, Pehlivan köyü, Pınarhisar ve Vize olmak üzere 7 ilçe ve bunlara bağlı 182 köyü, 21 bağımsız belediyesi ile Marmara Bölgesi vilayettir. Kırklareli, 2016 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sisteminde göre 351.684 kişilik bir nüfusa sahip olup; Kırklareli Merkez nüfusu 74.986 kişidir. 2016 yılında Kırklareli'nde ikamet eden nüfus bir önceki yıla göre 1.469 kişi artarak 351.684 kişi olmuştur. 2016 yılında Kırklareli'nde nüfusun 179.122'si erkek, 172.562'si kadından oluşmaktadır. Yüzde olarak %50,93'ü erkek, %49,06'sı kadındır. Nüfus bakımından en büyük ilçeleri sırasıyla Lüleburgaz ve Merkez iken en küçük ilçesi ise Kofçaz'dır. Kırklareli ili 81 il arasında Türkiye'nin en kalabalık 54. ilidir. (tuik.gov.tr)

2016 yılı verilerine göre Kırklareli'nde 15 yaş ve üzeri toplam 295.566 kişinin eğitim durumu incelendiğinde okuma yazma bilmeyen toplam kişi sayısı 7177'dir. Okuma yazma bilmeyen 7177 kişinin 1351'i erkek, 5826'sı kadındır. Okuma yazma bilen ama okul bitirmeyen toplam kişi sayısı 9246'dır. Bu rakamın 3149'u erkek, 6097'si kadındır. İlkokul mezunu toplam kişi sayısı 85609'dur. Bu rakamın 36865'i erkek, 48744'ü kadındır. İlköğretim mezunu toplam 38550 kişinin 22416'sı erkek, 16134'ü kadındır. Ortaokul ve dengi mezunu toplam 33946 kişinin 18728'i erkek, 15218'i kadındır. Lise ve dengi mezunu toplam 76268 kişinin 42908'i erkek, 33360'ı kadından oluşmaktadır. Yükseköğretim veya fakülte mezunu toplam 40711 kişinin 22596'sı erkek, 18115'i kadındır. Yüksek lisans mezunu toplam 2211 kişinin 1266'sı erkek, 945'i kadındır. Doktora mezunu toplam 409 kişiden 272'si erkek, 137'si kadından oluşmaktadır. Kırklareli'nde 15 yaş üzeri 142.282 kadının 5826'sı okuma yazma bilmemekte, okuma yazma bilen ancak okul bitirmeyen kadın sayısı ise 6097 olduğu görülmektedir. Kırklareli'nde 15 yaş üzeri 142.282 nüfus içinde lise ve üzeri eğitim seviyesine sahip olan kadın sayısının 52.557 kişi olduğu görülmektedir.

Kırklareli ekonomisinde sanayinin payı oldukça yüksektir. Sanayi sektörünü hizmet sektörü takip etmektedir. Kırklareli ilinde sanayi daha çok Lüleburgaz'da yoğunlaşmıştır. Kırklareli'nde sanayi artan bir hızla gelişmektedir.

Diğer iller ile karşılaştırıldığında görece üst bir refah seviyesine sahip olan Kırklareli’nde yaşayan kadınlar sosyal ve ekonomik anlamda önemli bir avantaja sahiptir. Kırklareli’nin sosyal yapısı incelendiğinde aile yapısı, gelenek ve görenekler açısından Trakya bölgesinin geneli ile bir bütünlük arz ettiği görülmektedir. Sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda refah seviyesinin görece yüksek olması Kırklareli’nde yaşayan kadınların hayatlarında olumlu etki yapmaktadır. 1960’lı yıllara ait Kırklareli’nin sosyal yapısının incelendiği bir kaynakta Kırklareli kadını şu şekilde tasvir edilmiştir: *“Kırklareli’nde kadın çalışmada, birlikte yaşamada, birlikte düşünmede ağırlığını koymak istidindedir. Özellikle Kırklareli şehir merkezlerinde kadının yabancıların dikkatini çekecek kadar bir özgürlük havasına sahip olduğunu ve uygun davranışlarda bulunduğunu göstermektedir. Ama yine de kadın erkeğin pek de mantıklı olmayan baskısı altındadır. Özellikle bu baskı köylerde yoğunudur. Ailenin ekonomik geleceği için kız ve erkek çocuklarının evlendirilmelerinde kadın erkeğin en yakın danışmanıdır. Fakat bu hal kadının bağımsız hareketine yol açacak nitelikte değildir. Erkek yine her şeydir, hala kralar gibi önde gitmekte kadın onu birkaç adım geride izlemektedir. Hemen ekleyelim ki Kırklareli’nde aile kuruluşu, aile yapısının geleceği, aile bireylerinin tutum ve davranışları, uygar bir düzenin gereklerine uygun bir gelişme çizgisi üzerindedir.”* (Kırklareli İl Yıllığı, 1967)

Kırklareli’nde kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik hayatta daha aktif bir şekilde yer alması Kırklareli’nde kadın örgütlenmesini nasıl etkilemiştir? Kadınlar hangi amaçla bir araya gelerek örgütlenme yolunu seçmiştir? Kadın örgütlerinin öncelikli amaçları nelerdir? Kırklareli’nde kadın örgütlerinde yer alan kadınların kadın sorununa bakışı nedir? Kadın örgütlerinin kadın sorununa karşı geliştirdikleri ve yürüttükleri program, eylem ve faaliyetler nelerdir? Kırklareli’nde kadınların yaşadığı olumsuzluklara karşı kadın örgütleri nasıl bir duruş sergilemektedir? Bu soruların incelenmesiyle amaçlanan nokta kadın örgütlerinin hedef ve kazanımlarının ne olduğu konusunda fikir vermektir. Kırklareli özelinde kadın örgütleri üzerine daha önce bir çalışma yapılmamıştır. Bu açıdan ilk olan mevcut çalışma saha araştırmasından elde edilen veriler doğrultusunda biçimlendirilmiştir. Bu çalışmada tartışmaların dayandığı veriler Kırklareli’nde kadın örgütleri temsilcileri ile yapılan derinlemesine mülakatlardan elde edilmiştir. Derinlemesine görüşme tekniği kapsamında yarı-yapılandırılmış bir soru formu kullanılmıştır. Söz konusu teknik, görünen olguların özüne inmeyi, bunların ayrıntılarını kavramayı ve bütüncül bir şekilde anlamayı sağlamaktadır. Bu çalışma Kırklareli’nde kadın örgütlerinin, örgütlenme biçimleri, faaliyet alanları, karşılaştıkları güçlükler

ve gelecek hedeflerini, kadın örgütleri temsilcilerinin anlamları aracılığıyla anlamayı ve açıklamayı amaçlamaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın hareket noktası Kırklareli’nde kadın örgütlerinin yapılanmasında dikkat çeken çok yönlü soru(n)ların ortaya konmasının amaçlanmasıdır. Bu çalışma ile bir taraftan Kırklareli’nde kadın örgütlenmesinde karşılaşılan sorunlar ortaya konarken diğer taraftan kadın örgütlerinin ortaya çıkış koşulları, nedenleri ve dinamiklerinin analizi yapılacaktır. Kırklareli’nde kadın örgütleri sosyal tabanı, örgütlenme yapısı, faaliyetleri ve amaçları ile örgütlenmede ortaya çıkan sorunlar temel kategorileri ışığında incelenecektir. Söz konusu çalışma Kırklareli’nde kadın örgütlerinin örgütlenme yapısına odaklanarak kadınların hedefleri ve kazanımlarının tespiti konusunda önemli ipuçları sağlayacaktır. Bu çerçevede aşağıdaki sorular irdelenecektir. Kırklareli’nde kadın örgütlerinin öncelikli amaçları nedir? Söz konusu örgütler hangi amaçla kurulmuştur? Kırklareli’nde kadınların kendi konumlarını nasıl algıladığı, dezavantajlı oldukları noktaların ne ölçüde bilincinde oldukları, bu konumlarını değiştirmek için nasıl çaba harcadıkları ve ne gibi talepler ile örgütlendikleri çözümlenecek konuların başında gelmektedir.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma bir saha araştırmasına dayanmaktadır. Saha araştırmasında veri toplama tekniklerinden derinlemesine görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Derinlemesine görüşme tekniği kapsamında yarı-yapılandırılmış bir soru formu kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme, bir veri toplama tekniği olarak, açık-uçlu soruların sorulması, dinlenmesi ve ilişkili ilave sorularla araştırma konusunun detaylı bir şekilde incelenmesini mümkün kılmaktadır. Söz konusu teknik, görünen olguların özüne inmeyi, bunların ayrıntılarını kavramayı ve bütüncül bir şekilde anlamayı sağlamaktadır.

Çalışma, dernek, vakıf, kooperatif, platform, birlik, komisyon, ağ, merkez veya grup şeklinde oluşturulan kadın örgütlenmeleri kapsamında değerlendirilmektedir. Araştırmada Kırklareli’nde bulunan üç dernek, bir platform, bir kurul, bir meclis olmak üzere toplam altı kadın örgütü ile görüşülmüştür. Bu çerçevede araştırma kapsamına alınan kadın örgütleri; Kırklareli’nde bulunan Türk Kadınlar Birliği, Türk Anneler Derneği, Kırklareli Kadın Girişimciler Derneği, Kırklareli Ticaret Borsası İl Kadın Girişimciler Kurulu, Kırklareli Kent Konseyi Kadın Meclisi ve Kırklareli Demokratik Kadın Platformudur.

Araştırma kapsamında görüşülen kadın örgütleri farklı kuruluş amacına sahip olsalar da özellikle bir takım noktalarda benzerlikler göstermektedirler. Farklı kuruluş amacına sahip olan kadın örgütlerinin ortak payda da toplandığı alan kadınların ikincil konumdan kurtulmasının önündeki engellerin ortadan kaldırılmasının hedeflenmesidir. Kadın örgütlerinde kadının güçlendirilmesi temel amaç olarak ilk sırada yer almaktadır.

Çalışma kapsamında Kırklareli ilinde faaliyet gösteren kadın örgütleri başkanları ve yürütme kurulları ile kadın aktivistler olmak üzere toplam yirmi sekiz kişi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu doğrultuda görüşme formunda görüşülen kişilere kadın örgütlerindeki geçmişleri, kadınlar için yaptıkları faaliyetler, kadın sorununun nasıl tanımladıkları, Kırklareli’nde kadın örgütlenmesi hakkındaki düşünceleri, kadın örgütlerinin hedef kazanımlarının ne olduğu hakkındaki düşüncelerini yansıtabilecek açık uçlu sorulara yer verilmiştir. Görüşmeler kadın örgütlerinin bir araya geldikleri ofislerde gerçekleştirilmiştir. Böylece kadınların çalışma mekânlarının da gözlemlenmesi mümkün olabilmıştır. Ayrıca bazı kadın örgütlerinin haftalık toplantılarına katılım yapılarak gözlemler yapılmıştır.

Kırklareli’nde kadınların örgütlenmeye başladığı yıllar incelendiğinde Türkiye’nin geneli ile paralellik gösterdiği görülmektedir. Kırklareli’nde kadınların ilk kez 1950’ler itibarıyla dernek adı altında örgütlenmesi ile başlayan süreç 1980’lerde kadın hareketinin ivme kazanmasıyla kadın örgütlerinin sayısının artmasını ve kadınların seslerinin kamuoyunda daha çok duyulmasını sağlamıştır.

Görüşülen kadın örgütlerinin kuruluş yılları açısından incelediğimizde statüleri dernek olan kadın örgütlerinin Kırklareli’nde 1950’li yıllardan itibaren görünür olduğunu dikkat çekmektedir. Kadın derneklerinden ilki Kırklareli’nde 1956 yılında kurulan Türk Kadınlar Birliği’dir. TKB temel amacını, Atatürk İlke ve Devrimlerini ve Cumhuriyetin kadın haklarında sağladığı kazanımları korumak, bu hakların gelişmesini sağlayarak ve uygulamalarını yönlendirmek olarak açıklamaktadır. 1964 yılında Kırklareli’nde kurulan Anneler Derneğinin Amacı; Ana olan kadının maddi ve manevi yönden kalkındırılması ve aydınlatılması suretiyle, çocuğun topluma yararlı ve mutlu birer vatandaş olarak yetişmesini sağlamak şeklinde belirtilmiştir. Yasal statüsü dernek olmayan ve 1993 yılında kurulan Kırklareli Demokratik Kadın Platformu, kadınların sorunları için bir araya gelen ve sorunların çözümü için mücadele eden kadınların oluşturduğu bir topluluktur. Demokratik Kadın Platformu, Kırklareli’nde yaşayan ve herhangi bir siyasi partiden bağımsız olarak hareket eden kadınların oluşturduğu bir topluluk olarak tanımlanmaktadır. Kırklareli

Demokratik Kadın Platformu içinde sendikalardan ve sivil toplum örgütlerinden oluşan bir yapılanma bulunmaktadır. Bu yapılanma içinde; Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK), Kırklareli Gençlik Muhalefeti, Tüketici Hakları Derneği, Kırklareli Birleşik Haziran Hareketi, Kırklareli Kent Konseyi Kadın Meclisi, Tüm Emekliler Sendikası Kırklareli Şubesi, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Cumhuriyet Halk Partisi Kadın Kolları bulunmaktadır. Kırklareli Kadın Girişimciler Derneği, Türk Kadınlar Birliği ve Anneler Derneği ile kıyaslandığında kadının güçlendirilmesi ve ikincil konumundan kurtarılması amacıyla kurulan bir dernektir. 2009 yılında kurulan Kırklareli Kadın Girişimciler Derneği girişimcilik yoluyla kadının güçlenmesini hedefleyen bir kadın örgütüdür. Kent Konseyi Kadın Meclisi Kırklareli’nde 2009 yılında kurulmuştur. Amacı kadınlar için Atatürk’ün Türk kadınına sosyal alanda tanıdığı birçok hakları sağlayan ilke ve devrimleri doğrultusunda toplumsal yaşamda üretim, ekonomi, siyaset, kültür, sanat ve eğitim alanlarında söz sahibi olmasını sağlamaktır. Ayrıca kent ve kadın sorunları ile sorumlulukları konusunda bilinçlenerek politikalar oluşturmak, kentsel yaşama katılımını sağlamak ve yaşadığı kente ait olma duygularını geliştirmek konularında farkındalık oluşturarak çözümler ve projeler üretmesinde aktif rol almalarının sağlanmasını amaçlamaktadır. Kadın meclisinin en önemli görevi, kadınların toplumsal yaşamın bütün alanlarında söz sahibi olmalarını ve kent sorunları hakkında bilinçlenmelerini sağlamak için çalışmak, Kırklareli Kadın Meclisini ulusal ve uluslararası düzeyde temsil etmek ve bu amaca uygun etkinlikler düzenleyerek kadınların bireysel gelişimlerini ve girişimci ruhunu desteklemek bulunmaktadır. (kirklarelikentkonseyi.org.tr)

Kırklareli Kent Konseyi Kadın Meclisi, Kırklareli’nde ikamet eden ve meclise üye olan kadınlardan; kadınlarla ilgili sosyal hizmet kurumları, vakıflar, dernekler, mahalle birlikleri, kadınlarla ilgili diğer sivil toplum kuruluşları, sendika, meslek odaları ve baro temsilcileri, kadın kooperatifi temsilcileri, seçilmiş kadın yerel yönetim temsilcileri, iş dünyası temsilcileri ve akademisyenlerden oluşmaktadır.

2015 yılında kurulan Kırklareli Odalar ve Borsalar Birliği Kırklareli İl Kadın Girişimciler Kurulu, ildeki kadın girişimci potansiyelinin nicelik ve nitelik bakımından geliştirilmesi ve daha donanımlı hale getirilmesi amacıyla politikalar belirleyen bir kadın örgütüdür. Tablo 1’de Kırklareli’nde görüşme kapsamına alınan kadın örgütlerinin kurumsal özellikleri bulunmaktadır.

Tablo 1: Kırklareli’nde Kadın Örgütlerinin Kurumsal Özellikleri

Kadın Örgütü Adı	Kurulduğu Yıl	Üye Sayısı
Türk Kadınlar Birliği Lüleburgaz Şubesi	1956	77
Türk Anneler Derneği Kırklareli Şubesi	1964	93
Kırklareli Kadın Girişimciler Derneği	2009	32
Kırklareli Kent Konseyi Kadın Meclisi	2007	82
Kırklareli Odalar ve Borsalar Birliği Kırklareli İl Kadın Girişimciler Kurulu	2015	42
Kırklareli Demokratik Kadın Platformu	1993	Belirsiz
Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği	1994	72

Çalışma kapsamında seçilen Türk Kadınlar Birliği ve Türk Anneler Derneği doğrudan kadın hak ve savunuculuğu yapan dernekler arasında görülmektedir. 1956 yılında Kırklareli’nde kurulan Türk Kadınlar Birliği (TKB), Kırklareli’nde kurulan ilk kadın örgütlenmesidir. (Trakya’da Yeşilyurt Gazetesi, 1955) Kurucuları arasında Dr. Zeliha Tanrıöver, Kız Sanat Enstitü Müdür Nimet Arpat, Fatma Tolunay, Aliye Uras, Hayriye Us, Huriye Özil bulunmaktadır. (Trakya’da Yeşilyurt Gazetesi, 1956) 10 Mayıs 1955 tarihli *Trakya’da Yeşilyurt Gazetesinde* üye sayısının üç yüzlere ulaştığı ve kayıtlara devam edildiği ifade edilmiştir.

Kırklareli Kadın Girişimciler ve Kırklareli Odalar ve Borsalar Birliği Kırklareli İli Kadın Girişimciler Kurulu, Kırklareli’nde kadının ekonomik ve sosyal alanda güçlendirmek adına faaliyet gösteren kadın örgütleridir. Kırklareli Kadın Girişimler dernek şeklinde örgütlenirken, Kırklareli Odalar ve Borsalar Birliği Kırklareli İli Kadın Girişimciler Kurulu ise kurul şeklide örgütlenmiştir. Kırklareli’nde kadın meclisi kentteki örgütlü ve örgütsüz kadınları ve ilgili kuruluşları kapsayacak şekilde oluşturulmuş bir platform şeklinde örgütlenmiştir. Kırklareli Demokratik Kadın Platformu sendikaların, sivil toplum örgütlerinin, Kent Konseyinin ve siyasi partilerin kadın temsilcilerinden oluşan bir platform şeklinde örgütlenmiştir.

3. ARAŞTIRMANIN ANALİZİ VE BULGULAR

Çalışma kapsamında görüşülen kadın örgütlerinin kuruluş tarihleri dikkate alındığında Kırklareli’nde kadınların 1990’lı yıllardan sonra örgütlendiği görülmektedir. Kadın örgütlerinin kurumsal yapısına bakıldığında üye sayılarının oldukça az olduğu göze çarpmaktadır. Var olan üyelerin çoğunluğunun da faaliyetlere katılmadığı, kadın örgütlerinin

faaliyetlerini yönetim kurullarında bulunan yaklaşık üç dört kişilik bir ekip ile gerçekleştirdiği görülmüştür.

Kadın örgütlerinde yer alan kadınlar lise ve üstü eğitim seviyesine sahip, meslek sahibi, kentli orta sınıf kadınlardan oluşmaktadır. Neden bir kadın sivil toplum örgütü içinde yer aldıkları sorusuna verilen cevaplarda dikkat çeken nokta kadınların daha çok maneviyat yönü ile kadın örgütleri içinde yer almalarıdır. Bir katılımcı neden bir kadın örgütü içinde yer aldığı şu şekilde açıklamıştır:

“...Ben 1983 yılından beri faaliyet gösteriyorum. Dernek içinde ilk olarak üye, daha sonra yönetim kurulu ve son olarak başkanlık sıfatıyla çalışmalarımı sürdürüyorum. Ben 1998 yılından beri Başkanım. Güzel şeyler yapınca iyi hissediyorum. Dört öğrenciye bireysel olarak burs veriyorum. Manevi anlamda çok iyi hissediyorum. Herkes tanıyor. Sosyal hayatta çok büyük bir değişiklik yok. Manevi huzur her şeyin başıdır. Manevi olarak kendimi iyi hissediyorum.”

Neden kadın örgütü içinde yer alıyorsunuz sorusuna daha spesifik amaçlar için girdiğini bir katılımcı şu şekilde açıklamıştır:

“Kadınların sorunlarını dile getirmek ve bu sorunları ortadan kaldırmak adına projeler geliştirmek amacıyla kadın meclisine katıldım. Ayrıca kentte kadınların yaşadığı sorunların çözümünde sahip olduğum bilgi birikimimi de kullanarak çözüm üretmek ve bu çözüm üretme sürecinde söz sahibi olmak amacıyla buradayım.”

Faaliyet ve programları açısından değerlendirildiğinde Kırklareli’nde kadınların daha çok eğitim ve istihdam konuları çerçevesinde örgütlendiği görülmektedir. Bu çerçevede kadın örgütlerinin kadını ikincil konumundan kurtarmak için çeşitli alanlarda mücadele verdiği görülmektedir. Bir dernek yöneticisi kadının ekonomik anlamda güçlenmesi hedefi ile kurdukları derneğin amacını şu şekilde açıklamıştır:

“Derneğimiz bir fikir, düşünce ve kültür derneği değildir. Derneğimiz, hem kendimize, hem yerele, hem ülkeye, hem dünyaya, ekonomik katkı sağlayabilme amacı ile değişimci kadın ve gençlerin birliktelik sağladığı bir oluşumdur. Kadının yeri evidir; kadın ailenin bir parçasıdır; kadının asli sorumluluğu ev işleri ve çocuk bakımındır” gibi yerleşmiş ataerkil düşünce biçimleri altında kadının istihdamda, girişimcilikte, toplumsal ve siyasi yaşamın her alanında önündeki temel engelleri oluşturuyor. Üye olan arkadaşlar bilgi ve becerilerini

geliştirip buraya bağlı kalmamak koşulu ile kendi ayakları üzerinde duracak şekilde deneyime sahip olup buradan ayrılıyor. "

Bir dernek yöneticisi kadının sosyal, kültürel ve eğitim alanında geliştirmek için nasıl çalışmalar yürüttüklerini şu şekilde ifade etmiştir.

"Daha çok çocuklar ve kadınlara yönelik faaliyetler var. Örneğin Kayalı köyünde 8 Mart'ı kutladık. Çok memnun oldular. Sinemaya götürdük, ilk defa gittiler. 25 Aralık Zübeyde Hanım'ın ölüm yıl dönümü, anaokulundan öğrenciler geliyor. Köylerde kadınlar daha çok katılıyorlar. Kadınlar bilinçli ama daha fakir, vs. Hapishaneye ziyaretler oluyor. Ama artık daha zorlaştırdılar. Mayıs ayında hapishaneye gittik. Bebek arabası, dondurma vs. götürdük. Hamile bir bayan dondurma istemiş. Siyasi mahkum olan kadın koşusuna TV götürdük. Hapishanedeki kadınlara yardım etmeye çalışıyoruz. Halk eğitimde kadına şiddet çalışmaları yapılıyor. Ama ilgi alaka yok. "

"Üniversite öğrencilerine burs veriyoruz. 37 başvuru var. 28 öğrenciye burs verecek kişi bulduk. Paneller yapıyoruz. Basın açıklaması yapıyoruz. 3 haftada bir dersler veriyoruz. "

"Eğitim ile ilgili konular gündeme geliyor. Eğitimde reform çalışmaları yapıyoruz. 4 artı 4 ile eğitim sistemi kötüye gidiyor. İlkokul 4 den sonra okulu bırakan kız çocukları oranı %38'e kadar ulaştı. Yani kız çocukları 9 yaşından sonra okula gitmiyor. Lise düzeyine geldiğinde kız çocuklarının okuldan kopma oranı %60'lara kadar ulaşıyor. Kız çocuklarında daha sonra açık öğretime devam edemiyorlar. Yol yöntem bilmiyorlar. İdari kısımda ise kadın sayısı çok az. PISA sonuçlarında ülkenin durumu çok kötü. Sonuçlara göre ülkede okuyan %51 çocuk okuldan kaçıyor. Çocuk mutlu olsa neden okuldan kaçınsın. Bilimsel, demokratik, karma bir eğitim sistemi 40'lı yıllardan günümüz koşullarına nasıl aktarılacağı konusunda, yeni bir eğitim reform paketi hazırlıyoruz. 25 eğitim sivil toplum örgütü bir araya gelerek Haziran ayında bir panel yapıldı. "

Kadın örgütlerinde üyelerin toplantılara ve faaliyetlerine katılım sıklığı nasıl bir örgütlenme modeline sahip olduğu konusunda fikir vermesi açısından önem arz etmektedir. Üyelerin aktif ve katılımcı olduğu, kararların birlikte alındığı, herkesin fikirlerine değer verildiği bir ortamda kadınların çok daha dayanışmacı ve örgütlü olması

beklenmektedir. Örgütlü ve dayanışmacı olan kadınlar kamuoyunu etkilemede büyük bir öneme sahiptir. Hangi sıklıkla bir araya geliyorsunuz sorusuna katılımcıların verdiği cevaplardan daha çok belirli faaliyetler dolayısıyla toplantıların görülmektedir.

Bir katılımcı; *"Haftada bir yönetim kurulu ile toplanıyoruz. Ancak ayda bir tüm üyelerle toplanmaya çalışıyoruz. Üyeleri maddiyat etkilemiyor, daha çok zamansızlık etkiliyor. Yönetim kurulunu gençleştirdik. Ancak yine de tüm işi biz 3 kişi yapıyoruz. Çünkü gençler çalışıyorlar. Bu nedenle çok zaman ayıramıyorlar. "*

Bir başka katılımcı; *"İhtiyaç oldukça toplanıyoruz"* cevabını vermiştir. Bir başka katılımcı, *"Haftada bir kez toplanıyoruz. Konularına, gündeme bağlı olarak daha sık olabiliyor. Burs veriyoruz öğrencilere, uçak parası, yol parası şeklinde oluyor. Derneğin amacı yardım amaçlı, kamu yararına çalışan bir dernek. "* *"...Kırklareli'nde kadın rahat. Ev hanımı üyelerimiz var. Dernek çalışmalarında aktif değiller. Bu nedenle çoğu dernek üç beş kişinin omuzlarına kalıyor..."* sözleriyle kadın örgütlerinin etkinlik ve faaliyetleri küçük bir grup ile gerçekleştirdiği ve üyelerin aktif olmadığını belirtmiştir.

Bu noktada kadın örgütlerinde üyelerin aktif olmamasının altında yatan neden ya da nedenler nelerdir sorusu akla gelmektedir. Uzun yıllar kadın sivil toplum örgütlerinde yer almış ancak daha sonra çeşitli sebeplerle ayrılmış olan bir katılımcı üyelerin faaliyetlerine katılımının neden az olduğu konusunda şu yorumu yapmıştır:

"Kırklareli kadını olaylara çok tepkisiz durumdadır. Kadınlar bu konularla çok ilişkili değil. Dernekler de belli bir zümre tarafından yönetiliyor. Toplumsal ve örgütsel hiç düşünmüyorlar. Kırklareli'nde kültürel etkinliklere ve tiyatrolara dahi aynı kişiler geliyor." Bir başka katılımcı söz konusu durumu şöyle açıklamıştır: *"Kırklareli'nde kadınlar kendini elit sanan ancak hiçbir şey yapmayan bir oluşumdalar. Derneklerin yaptığı faaliyetlerde yemek-kermesten başka bir şey yok. Her şey göstermelik yapılıyor. Derneklerde hep aynı yüzler var. Aralarına almıyorlar. Her kadın kendinin önde olmasını istiyor. Her zaman birbirini ayağından çekiyorlar."*

"Bazı yüzler sadece kendini göstermek adına sivil toplumda yer alıyor. Başkanlar ne önerileri yerine getiriyor ne de görevi bırakıyorlar. Böylece o derneklere emek vermek isteyen insanların heveslerini kırıyorlar."

‘‘Kırkklareli’nde kadınlar çalışma anlamında sivil toplumda değiller daha çok seyirci konumundalar. Kadının açamadığı kapı yok. Kadınlara hayır deme şansı yok kimsenin. Kadının gücü çok fazla, yeter ki ne istediğini bilsin. Kırkklareli’nde kadınlar tembel, eşi kazanacak, o harcayacak.’’

Kadın örgütlerinde etkinlik, faaliyet ve alınan kararların üyelerin aktif katılımı ile gerçekleşmiyor olması kadınların kadın örgütlerine olan inançlarını zayıflatmaktadır. Kadınları kadın örgütlerinde yer almaya iten sebeplerin başında dayanışma ağı yaratmak ve bir amaçta birleşmek olduğu düşünüldüğünde (Kümbetoğlu, 2001) kadınlar arasında yaşanan sürtüşmelerin kadınların faaliyet ve etkinlikleri katılımı negatif yönde etkilemesi kaçınılmazdır.

‘‘Kırkklareli’nde kadınların öncelikli problemleri nelerdir?’’ sorusunu katılımcılar işsizlik ve eğitim yetersizliği olarak cevaplamıştır.

‘‘Kırkklareli’nde en önemli kadın sorunu eğitimsizlik ve dedikodudur. Kadının güçlendirilmesi, özellikle ekonomik olarak güçlendirilmesi şart gibi gözüküyor. Kadın kadın olarak değil, birey olarak kabul edilmelidir. Aslında kadının toplumsal hayatta iyi bir yer edinememesinin nedeni yine kadındır. Kadın çalışmasa evde olsa dahi eğitim almak zorunda. Çünkü çocuk yetiştirecek. Kadının eğitim alması şart. Kadınlar daha haklarından haberdar değiller. Eğitimsizlik, bilgisizlik, birbirimizi dinlemiyoruz. Güncelden uzağız. Güncel olayları takip etmiyoruz. Kadın sorumluluk almak istemiyor. Elimizi taşın altına sokmuyoruz. Çok şiddet görenler de haklarını bilmiyorlar. Bu kültürü yıkmak zorundayız. Bu durumdan da kadın sorumludur. Erkeklerden bir şeyler beklememek gerekiyor.’’

‘‘Kırkklareli’nde kadınları sahaya çıkarmamız gerekiyor. Kadınlara istihdam yaratılmalı ve eğitim şart. Kadınları kafelerden çıkarmamız gerekiyor. Aslında sahada olan kadınlar rol model olmalı. Başka kişiler yapmadığı için iş hep aynı yüzlere düşüyor.’’

Bu çerçevede kadın örgütlenmesinin önündeki engelleri genel olarak ele alırsak ilk sırada kadınlar arasında eğitim azlığı, tarihsel olarak kadının edilgenliği, deneyimsizlik, kadının özel alan olarak olan ev hayatı içinde sıkışması gelmektedir. Kadınları baskı altında tutan gelenek ve yanlış inançların yaygınlığı, çevre baskısı, annelik ve eşlik rolü sebebiyle vakit azlığı gibi birçok sebep kadın örgütlenmesinin önünde duran engeller olarak tanımlanmaktadır. (Pervan, 2013, s. 57)

Katılımcılara Kırkklareli’nde kadın örgütlenmesinin önündeki engeller sorulduğunda nedenler şu şekilde açıklanmıştır:

‘‘Kadın örgütlenmesi zor görünüyor. Örneğin Kadın Girişimciler Lokalimiz vardı. 2 sene sürdürebildik ama kapatmak zorunda kaldık. Çünkü kadınlar arasında çıkan kavgalardan yorulduk. Lokalde kadınlar el emeği ürünlerini satabiliyorlardı. Ama sen çok sattın, ben az sattım. Kavgalar çıkmaya başladı, böylece kapattık. Daha bunu başaramıyoruz, kadın örgütlenmesini nasıl başaracağız.’’

‘‘Ticarette kadın ortaklıkları yok denecek kadar azdır. Çünkü kadın için kimin ismi ön plana çıktı bakarken, erkek için ortaklıkta o işletmenin para kazanması önemlidir. Kimin adı öndeymiş bunun önemi yoktur. Kadın ben merkezli, ego sorunu var ve kıskançlık özelliği daha fazla bir cins.’’

‘‘Kırkklareli’nde kadın örgütlenmesi çok cılızdır. Bunun nedeni olarak bazı sivri isimlerin olduğu yerde o kişilerin gözükmek istememesi olarak gösterebilirim. O kişi o etkinlikteyse, bende orada olursam beni de öyle zannederler çekincesi var. İşte o kişi solcu, vs. Ben yanında görünürsem beni de solcu zannederler düşüncesi var. Aslında belki ikimizin de sorunu ortak ve dayanışma göstermek gerekiyor. Ama bu gibi düşüncelerle örgütlenemiyoruz. Bence Trakya’da kadın örgütlenmesi zor. Ancak örgütlenmeyi başarabilirse çok iyi olacağına inanıyorum. Örneğin genel bir etkinliğe 100 kadın katılıyorsa bu sayı 8 Mart’ta 50’ye düşer. Çünkü o gün yapılacak etkinlikleri biraz siyasi düşünüyorlar. Kadın örgütlenmesi ağır olur ama olursa çok iyi olur.’’

‘‘İnsanlarda boş vermişlik var. 1960’larda örgütlenmeler olduğunda sonuç oluyordu. 1980 sonrası örgütlenmeler derneğe dönüşmeye başladı ve kurumsallaştı. Kitleyi toplayamama ya da sonuç almadan eylemi bitirirsen olmaz. Ülke kutuplaştı. Dolayısıyla bu yerele de yansdı.’’

‘‘Kadınlar kadın örgütlenmelerine güvenmiyorlar. Kadınlar bu tarz konulardan korkuyor. Kadın sorunlarının ciddiye alındığını düşünmüyorum. Kadın sorunları ve çözümlerine dair çok sağlıklı altyapısal çalışmalar yapıldığını düşünmüyorum. Kadının kadına yaptığını kimse yapamıyor. Kadının örgütlenemeyip iyi bir iş

çıkaramamasının nedeni kadının kadınlarla dayanışma içinde olmaması ve egolarından ibarettir. Bazı noktalar var ki kadınlar kilit noktaları bırakmak istemiyorlar. Arkadan gelene yer açmak istemiyorlar, aralarına almak istemiyorlar. Cinsiyet eşitsizliğine karşı oluşturulmuş siyasetten bağımsız bir kadın platformu var. Bu grupta yer alan kadınlar daha çok yaşamsal problemlerini çözmüş, kültür-sanatla ilgilenen kadınlardan oluşuyor. Mahalle toplantılarına kadınları çekmek için çok çalıştım. Ancak pek başarılı olduğum söylenemez.”

Kadın örgütlenmelerinde dikkat çeken nokta kadınlar arasında yaşanan çekişme ve kıskançlıkların kadınların örgütlenme sürecine gölge düşürdüğü üzerinde toplanmaktadır. Bir katılımcı eylem, panel gibi etkinlikler dolayısıyla şehir dışına çıkmak durumunda kaldığında hemcinslerinden aldığı eleştirileri şu şekilde dile getirmiştir:

“...kadınlar kadına engel bu da ayrı bir gerçek. Ben sosyal alanda çok aktif olunca, kocam ne yiyor, ne içiyor. Bunun düşünmek başkalarına düşmüş. Adam nasıl içmesin vs. kadın Ankara, İstanbul geziyor diyorlarmış. Ben o dönemde eylem için Ankara ve İstanbul’a gidiyordum. Çünkü onlara göre kadın evde olmalı ve kadınlıkları ev işleriyle ölçülmeli. Kadının tek görevi ne annelik ne yemek yapmak ne de evin düzenini sağlamak. Aslında kadın sorunlarını içselleştirmeyen kadınlara ulaşmak gerekiyor.”

Kadınların düşüncelerini özgürce dile getireceği, sorunlarına hızlı bir şekilde çözüm bulunacağı platformların yokluğu kadınların dayanışma içinde olma ve birlikte hareket etme isteklerine ket vurmaktadır. Bir katılımcı kadınların mahalle düzeyinde örgütlenerek daha çok kadına ulaşılmasının önemini şu sözlerle ifade etmiştir:

*“...8 Mart vesilesiyle grubumuzda yer alan üyele-
rimizle birlikte aldığımız karara göre herkes kendi
muhitinde bir parkta etkin düzenleyecekti. Benim
muhitimde düzenlediğim etkinliğe o gün 97 kadın ka-
tılmıştı. Bir doktor ve bir avukat arkadaşımın o gün
için kısa birer sunum yapmalarını rica ettim. Doktor,
kadınlara menopoz konusunda bilgi verirken, avu-
kat arkadaşımız ise kadının boşanmak istemesi du-
rumunda nerelere başvurabileceğini, baroların ka-
dınlara ücretsiz avukat verebileceğini açıkladı. Tüm
katılımcıların kadın olduğu bir ortamda bir kadın söz
istedi ve “Ben eşimden şiddet görüyorum ve bir bu-
çuk yaşında çocuğum var. Nasıl bir yol izlemem ge-
rekiyor” diye sordu. Biz aslında o gün bir kadının*

*hayatına dokunmuş olduk. İşte bu tarz etkinlikler ka-
dınlar için oldukça önemli.”*

Bu açıklama bize kadına yönelik aile içi şiddetin görü-
nür olması ve çözüm aranması için kadın örgütlerine çok
işin düştüğünü göstermektedir. Bu çerçevede kadın örgütleri
mahalle toplantıları çerçevesinde daha küçük gruplar aracılı-
lığıyla kadınlara eğitim, panel düzenleyerek daha az görünür
olan konularda kadınların hayatlarına dokunmak konusunda
daha hassas davranmak durumundadır.

*“Kadının yeri evidir, kadın ailenin bir parçasıdır, ka-
dının asli sorumluluğu ev işleri ve çocuk bakımındır”
gibi yerleşmiş ataerkil düşünce biçimleri aslında kadı-
nın istihdamda, girişimcilikte, toplumsal ve siyasi ya-
şamın her alanında önündeki temel engelleri oluşturu-
yor. Kadın girişimciler için bu kültürel engellere ek
olarak, finansal kaynaklara erişimdeki sorunlar, eği-
time erişimdeki problemler, iş ve ev uzlaştırma politi-
kalarının olmayışından kaynaklanan engeller ve çocuk
bakımı gibi engeller söz konusu. Erkeğin ev geçiminden,
kadının ise ev içi emekten sorumlu olduğu bir düzende,
kadının evden çıkıp iş yaşamına katılması zorlaşıyor. İş
yaşamı ve evdeki bakım sorumlulukları bir arada yük-
lenen kadınlar, hem zaman hem emek açısından eşit ol-
mayan bir durumda kalıyor. Çocuk bakım hizmetlerinin
olmaması ve çocuk bakım sorumluluğunun kadınlar tara-
fından üstlenilmesini gerektiren toplumsal yapı gereği,
kadın çocuk sahibi olduktan sonra işgücünden çekilmek
zorunda kalıyor. Burada da yine kadınların kendisine
büyük görev düştüğüne inanıyoruz. Toplumsal algıyı
başka bir yöne çevirmek, bu toplumun yarısını oluşturu-
ran kadınların aynı anda harekete geçmesi ile mümkün
olabilir.”*

Kadınların örgütlenmesinde sorun yaşamasının altında
çeşitli nedenler olduğu görülmektedir. Bir taraftan anne-
lik, eşlik gibi kadınlık rollerinin getirdiği sorumluluklar
kadının daha çok özel alan olarak adlandırılan ev ha-
yatına hapsedmekte ve böylece kadının sosyal hayata daha
geç atılmasına neden olmaktadır. Annelik ve eşlik görev-
lerinin kadınlar tarafından içselleştirilmesi sonucunda ka-
dınlar sosyal yaşama daha geç atıldığı görülmektedir. Kırık-
lareli’nde kadınların ataerkil düşünce sisteminin getirdiği
sebepler dolayısıyla kadın örgütleri içinde yer almada
problem yaşamadığı görülmüştür. Katılımcıların büyük
çoğunluğu eşlerinden ve çocuklarından destek görmekte-
dir. Bir katılımcı “Eşlerin kösteği olmasın da o da ye-
ter. Ama eşimin desteği olmazsa yapamam. Örneğin 5 Ara-
lık’ta gerçekleştirdiğimiz organizasyon için Ankara’dan
gelen grubu ağırlamada 3 gün 3 gece eve gitmedim. Proje

dahilinde olduğu için bir şey söylemedi. 8 Mart'ta etkinlikler 1 hafta sürüyor. Aynı şekilde eve gidemiyorum. Genelde erkeklerin baskısı yok Kırklareli'nde" diyerek eşlerin kadınların sosyal hayat içinde bir engel oluşturmadığını göstermiştir.

Başka bir katılımcı *"Kırklareli'nde kadınlar serbest, özellikle okumuş kesimin kadınları serbest. Erkekler giyimle karışmazlar. Benim eşim tam destek verdi. Haberdar ettim, ama hiç izin almadım. Kırklareli kadınları olarak eşler tarafından hürüz. Modern bir memleket. Örneğin Singapur'a paran varsa git dedi. Çocuklara 10 gün eşim baktı. Bende gittim."*

"Bir etkinlik varsa dernekte daha fazla zaman ayırmak gerekiyor. Ama eşim ve çocuklar destek oluyor. Olmasa bu kadar zaman ayıramam."

4. SONUÇ

Kırklareli'nde kadın örgütleri içinde yer alan kadınların eğitim ve gelir seviyesi yüksek, orta sınıf kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Kadın örgütlerinde yer alan kadınların mesleki gruplar ağırlıklı olarak emekli, ev hanımı ve kamu sektörü çalışanlarından oluşmaktadır. Kadın örgütlerinde yer alan kadınların katılım konusunda yaş ortalamasının yüksekliği kadınların daha geç yaşlarda sivil toplum örgütlerine katıldığını göstermektedir.

Kırklareli'nde kadın örgütlenmesinde dikkat çeken önemli bir nokta kadın örgütleri içinde üye sayılarının az ve var olan üyelerin de aktif olmamasıdır. Kırklareli'nde kadın örgütleri içinde merkezi ve hiyerarşik yapıda bir ilişki tarzı gözlemlenmektedir. Öncelikle toplanma sıklığı göz önüne alındığında toplantıların üyelerin katılımı ile değil, yönetim kademesince gerçekleştiği görülmektedir. Toplantının gündeminden, yapılacak faaliyetlerin neler olacağı konusuna kadar karar belirleyici olarak yönetim kademesi etkin olmaktadır. Dikkat çeken diğer bir husus kadın örgütlerinin başındaki isimlerin uzun yıllardır aynı harekete liderlik etmesidir. Görüşme kapsamında alınan kadın örgütleri içinde otuz yıldan fazla süredir harekete önderlik eden yöneticiler bulunabilmektedir. Ayrıca bir kişinin birden fazla kadın örgütlenmesi içinde yer alması hareketin belirli bir zümrenin elinde olduğu izlenimini vermektedir. Bu noktada örgütlenmede yaşanan problemlerin başında hep aynı yüzlerin hakim olması ve liderlik, güç ilişkileri ve çekişme gibi sorunların ortaya çıkması kadın örgütlerini sınırlı ve verimsiz kılmaktadır. Bu durum kadın örgütlerine olan katılım oranını azaltmaktadır. Kadınlar bu türden örgütlenmelere

başkalarına yardım etmek, boş zamanlarını yararlı bir işe ayırmak, bir dayanışma ağı yaratmak, bir amaçta birleşmek gibi nedenlerle katılmaktadır. Ancak örgütlenmenin, bir arada olmanın yararını savunanlar bir süre sonra inandıkları amaçların gerçekleşmemesinden dolayı kadın örgütlerinden uzaklaşmaktadır.

Kırklareli'nde kadın örgütlerinin amaçları bağlamında değerlendirildiğinde Kırklareli'nde kadın hareketinin amacının daha çok Atatürk İlke ve Devrimlerini ile Cumhuriyetin kadın haklarında sağladığı kazanımları korumak ve bu doğrultuda toplumsal yaşamda üretim, ekonomi, siyaset, kültür, sanat ve eğitim gibi alanlarında söz sahibi olmasını sağlamak çerçevesinde şekillenmiş olduğu görülmüştür. Kırklareli'nde ayrıca girişimcilik yoluyla kadının güçlenmesini hedefleyen kadın örgütleri bulunmaktadır. Ancak söz konusu alanlara yönelik çalışmaların geniş bir kadın kitlesine ulaşmadığı ve somut çıktılarının olmadığı görülmektedir. Kırklareli'nde kadınların yaşadıklarını düşündükleri en büyük problemin işsizlik olduğu görüşü göz önüne alınırsa kadını ekonomik anlamda güçlendirmek adına daha fazla mesaiye ihtiyaç duyulmaktadır. Kırklareli'nde kadın örgütlenmelerinin ağırlıklı olarak öğrencilere burs ve kadınlara meslek edindirme kursları şeklinde daha "yardım" amaçlı faaliyetler gerçekleştirdiği görülmektedir.

Kırklareli'nde kadın hareketi en çok örgütlenme konusunda sıkıntı yaşamaktadır. Bu konuda sıkıntı yaşamamasının sebebi örgütlenmeyi tam olarak başaramamasından kaynaklanmaktadır. Bunun nedeni kadın hareketinin birleştirici, dayanışmacı rolünün Kırklareli'nde sağlanamamış olmasında görülmektedir. Kırklareli'nde kadınların kadın örgütlenmelerine güvenmedikleri dikkat çeken bir olgudur. Kadın hareketini oluşturan gruplar arasındaki değer farklılıkları kadınlar arasında bir kimlik birliği oluşmasını engellemektedir. Ancak tüm bu olumsuz unsurların kadın örgütlerince dikkatlice değerlendirilerek çözüm yolları geliştirilmelidir. Bu noktada kadın meselelerin çözümünde kadın örgütlerinin önemli bir paya sahip olduğunu ve örgütlü bir kadın hareketinin kadınların aile, ekonomik, sosyal ve siyasal yaşamda güç kazanmasında kilit rolü olduğu unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Ağduk, M. (2013). *Cumhuriyet'in asil kızlarından '90'ların Türk kızlarına... 1990'larda bir 'Türk Kızı': Tansu Çiller*. A. G. Altınay (Der.). Vatan, Millet, Kadınlar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, A. ve Günel, A. (2014). *90'larda Türkiye'de feminizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.

<http://www.kirklarelikentkonseyi.org.tr> (Erişim Tarihi: 15.09.2017)

<http://www.tuik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 03.03.2018)

Karakuş, F. (2011). Örgütlenme: Nereden nereye? *Feminist Politika*, Sayı 9.

Kılıç, Z. (1998). *Cumhuriyet Türkiye'sinde kadın hareketine genel bir bakış, 75 yılda kadınlar ve erkekler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Kırklareli İl Yıllığı, 1967.

Kümbetoğlu, B. (2001). *Kadın gruplarında yapı ve katılım sorunları*. A. İlyasoğlu ve N. Akgökçe (yay. haz.) Yerli bir feminizme doğru. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Pervan, M. (2013). *İlerici Kadınlar Derneği (1975-80) "Kırmızı çatkılı Kadınlar'ın tarihi"*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Sancar, S. (2011). *Türkiye'de kadın hareketinin politigi: Tarihsel bağlam, politik gündem ve özgünlükler*. S. Sancar (Der.), Birkaç arpa boyu... 21. yüzyıla girerken Türkiye'de feminist çalışmalar. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Trakya'da Yeşilyurt Gazetesi, " Türk Kadınlar Birliği'nden", 8 Kasım 1956.

Trakya'da Yeşilyurt Gazetesi, "Şehrimizde Türk Kadınlar Birliği Müteşebbis İdare Heyeti Kuruldu", 10 Mayıs 1955.

Yılmaz, İ. (2011). Türkiye'de kadın hareketinin demokratikleşmeye etkisi. *Feminist Politika*, Sayı 10.

EKLER

EK 1: Görüşme Yapılan Kişilerin Profilleri

Görüşme	Yaş	Medeni Durum	Eğitim	Meslek
G1	53	Evli	Lise	Çalışmıyor
G2	58	Evli	Yüksek Lisans	Kamu Sektörü
G3	70	Evli	Lise	Çalışmıyor
G4	34	Evli	Yüksek Lisans	Kamu Sektörü
G5	65	Evli	Lisans	Emekli
G6	55	Evli	Lise	Kamu Sektörü
G7	58	Evli	Ön lisans	Emekli
G8	54	Evli	Ön lisans	Özel Sektör
G9	63	Bekar	Ön lisans	Emekli
G10	49	Evli	İlkokul	Özel Sektör
G11	63	Evli	Lise	Özel Sektör
G12	41	Evli	Lisans	Çalışmıyor
G13	60	Bekar	Lisans	Çalışmıyor
G14	40	Evli	Lise	Özel Sektör
G15	60	Evli	Ön lisans	Emekli
G16	59	Evli	Ön lisans	Emekli
G17	56	Evli	Ön lisans	Emekli
G18	61	Evli	Ön lisans	Emekli
G19	37	Bekar	Lise	Çalışmıyor
G20	60	Bekar	Lise	Çalışmıyor
G21	45	Bekar	Lise	Özel Sektör
G22	74	Evli	Ön lisans	Emekli
G23	58	Evli	Lise	Özel Sektör
G24	50	Evli	Lise	Özel Sektör
G25	45	Evli	Lise	Özel Sektör
G26	65	Evli	Ön lisans	Emekli
G27	48	Evli	Lisans	Kamu Sektörü
G28	52	Evli	Lisans	Özel Sektör

TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA BİR KADININ PORTRESİ: YENİ CUMHURİYETİN ROL-MODELLERİN- DEN PİYANİST VE PEDAGOG FERHUNDE ERKİN

ONE OF THE WOMEN ROL-MODELS OF A NEW REPUBLIC: PIANIST AND PEDAGOG FERHUNDE ERKİN

Sibel Paşaoğlu^a

ÖZ

Bu çalışmada, toplumsal cinsiyet projeksiyonları bağlamında yeni kurulan Cumhuriyetin önemli kadın figürlerinden biri olan piyanist ve pedagog Ferhunde (Remzi) Erkin üzerinde durulmuştur. Dönemin politik koşulları, ekonomik dinamikleri ve sosyo-kültürel yaşamda gerçekleştirilmek istenen devrim niteliğindeki değişimler dikkate alındığında, Ferhunde Erkin, toplumsal algıyı yeniden ve de çağdaş normlara göre şekillendirmeleri beklenen, pek çok alanda öncülük yapmış çok yönlü kadınlarımızdan biridir. Cumhuriyetin ilk yıllarında, önceden alışıldığı gibi yalnız belli, kentli bir kesime hitap etmekten ziyade, toplumun geneline önerilen, sanatsal-kültürel yaşam içerisindeki varlığı ile dikkat çekmiş önemli kadın rol-modelleridir. Bu anlamda, hem başarılı bir konser piyanisti, hem de günümüzde dünya çapında bilinen pek çok önemli Türk piyanist ve müzik eğitimcisinin yetiştiği ulusal bir ekolün kurucu isimlerinden, önemli bir piyano pedagogu olarak çalışmalarına dikkat çekilmek istenmiştir. Bu bağlamda kendisi ile doğrudan ve dolaylı ilgili ulaşılabilen literatür taranmış, röportajları incelenmiş, yetiştirdiği öğrencilerden olan kaynak kişilerle yapılan görüşmeler değerlendirilerek, konuyu aydınlatmaya dönük betimsel bir survey gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ferhunde Erkin, piyanist, pedagog, toplumsal cinsiyet

ABSTRACT

This research is focusing on some gender projections of one of important female figures of the newly established Republic, pianist and pedagogue Ferhunde (Remzi). When the political conditions, economic dynamics and the revolutionary changes of a socio-cultural life of the time were considered right, Ferhunde Erkin, was one of the women that were expected to give a different social perception and shape according to the modern norms, she was a one of that kind of versatile women – pioneers in many areas of new (more Western) style of life. The aim of this study is to draw an attention to a portrait of a woman, mother of two and wife of one of the leading Turkish composers as well as a successful concert pianist and important national ecole setter, pedagogue of many internationally well-known Turkish pianists and music educators. In the context of descriptive study, directly and indirectly related with the issue literature, interviews with her and with her students and relatives were studied and evaluated through the research process.

Keywords: Ferhunde Erkin, pianist, pedagogue, gender

---

^a Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü Öğretim Üyesi, sibelpasaoglu@gmail.com

Resim 1. Ferhunde Erkin – portre (1950)

1. GİRİŞ

Ferhunde Erkin, belki de çalışma sahası gereği öteki hemcinsleri kadar tanınmasa da, yeni kurulan ve pek çok alanda ciddi mücadeleler vererek art arda kalkınma hamleleri gerçekleştirmek durumunda olan genç Cumhuriyetin, simge isimlerinden biridir. (*Bkz. Afife Jale, Afet İnan, Hallet Çambel, Halide Edip Adıvar, Remziye Hisar, Sabiha Gökçen, v.b. gibi, farklı sanat ve bilim alanlarıyla özdeşleşen Cumhuriyet kadınları.*)

Bu çalışmada, yeni Cumhuriyetin benimsediği çağdaş değerler sistemini her bakımdan yaşam öyküsüyle yansıtan Ferhunde Erkin, konser piyanisti ve pedagog olarak parlak kariyerinin yanı sıra, önemli bir bestecinin (Ulvi Cemal Erkin) eşi ve iki çocuk annesi bir kadın rol-model olarak çok yönlü ele alınmak istenmiştir. Böylelikle, toplumumuzda günümüzde dahi hala tartışılan geleneksel “kadın”, “özel alan” ve “kadına özgü mekanlar”, “kadına özgü uğraşlar” algısına dönük, Cumhuriyetin ilk yıllarından, üzerinde düşünülmesi gereken bir örnek verilmek istenmiştir. Bu, ilk bakışta geleneksel toplum algısı ile çelişir gibi görünen ve

söz konusu dönem için ileriye, “aydınlık istikbali” işaret eder vaziyetteki *Cumhuriyet kadını rol-modelinin*, aslında etno-kültürel kökler, yani Proto-Türkik toplumsal yapı incelendiğinde, hiç de öyle yadırganacak bir durum oluşturmadığı görülebilecektir. Aksine, Türk töre ve pratiklerinde kadının kamusal alanda erkeğin hemen yanına yer aldığı, toplumsal düzen ve işleyişe ilişkin önemli kararlar alabildiği, geleneksel olarak her türlü sosyal yükümlülüğü ve sorumluluğu gerektiği biçimde paylaştığı bilinmektedir.

Dönemin politik koşulları, ekonomik dinamikleri ve sosyo-kültürel yaşamda gerçekleştirilmek istenen devrim niteliğindeki değişimler dikkate alındığında, Erkin, toplumsal algıyı yeniden ve de çağdaş normlara göre şekillendirmeleri beklenen, pek çok alanda öncülük yapmış çok yönlü kadınlarımızdan yalnızca biridir denilebilir. Osmanlı’nın kültürel anlamda Batıya iyice yüzünü döndüğü son döneminde alışıldığı gibi yalnız belli, kentli bir kesime hitap etmekten ziyade, Cumhuriyetin ilk yıllarında, toplumun geneline önerilen, sanatsal-kültürel yaşam içerisindeki varlığı ile dikkat çekmiş öncülerden, önemli kadın rol-modellerden olmuştur. Bu çalışmada, toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirilmek istenen portresini betimlemek üzere, yaşam öyküsüne kısaca değinmek gerekmektedir.

2. İLK YILLAR

Ferhunde Erkin 1909 yılında, sonradan generalliğe seçilecek olan son derece disiplinli ve başarılı bir Türk subayının ailesinde, Necmiye – Ali Remzi Yiğitgüden çiftinin ilk çocuğu olarak dünyaya gözlerini açar. Anne tarafı Çerkez kökenli, baba tarafı ise iyi tanınan Girit Türklerindedir. Babası, sorumluluk yüklü iş yaşamından arta kalan zamanlarda ud, keman ve kanun çalan, müzik ve sanatı seven biridir. Ferhunde’den bir buçuk yıl sonra dünyaya gelen kardeşi Necdet ve küçük kız kardeşleri Mücteba’yı da sayacak olursak, Kuran-ı Kerim ve Osmanlıca’yı kapsayan geleneksel eğitimlerinin yanı sıra dönemin yaygın yaklaşımı gereği – çağdaş eğitim almalarıyla, yabancı diller ve sanatla, özellikle müzikle iç içe yetişmeleriyle yakından ilgili bir baba olmuştur. Sıkı bir disiplin içerisinde, dönemin önemli pedagoglarından piyano ve keman dersleri alan Ferhunde ve Necdet, kısa sürede yeteneklerini geliştirmeye, konserler vermeye ve günlük gazetelerde yer alan övgü dolu yorumlarla adlarından söz ettirmeye başlamaktadırlar.

Resim 2. Kardeşi Necdet (Atak) ile (1920)

Resim 3. Arnavutköy Kız Kolejinde öğrenciyken (1926)

“İlk konserimizi İstanbul işgal altındayken (20 Mart 1920) iki kardeş birlikte verdik... 1928’de kolej tahsilimizi tamamladık ve Almanya’nın sağladığı burslarla Leipzig Konservatuvarında öğrenime başladık.” (Ertaş, 1975)

3. EĞİTİM SÜRECİ

Ferhunde Remzi Arnavutköy Amerikan Kız Kolejinde, Necdet Remzi (Atak) ise Robert Kolejdeki eğitimlerini başarıyla tamamlayıp, neredeyse tesadüf eseri kendilerini dinleyen bir Alman hoca sayesinde önerildikleri burslarla (Alexander von Humboldt) Almanya’ya gönderilirler. Burada genç Ferhunde, piyanist Otto Weinreich’in öğrencisi olur, yeteneği ile hocasının takdirini toplasa da piyano tekniğinin neredeyse tümüyle düzelmesi gerektiği ortadadır. Weinreich dönem için henüz yeni önerilen bir tekniğin uygulanması gerektiğini savunanlardır. Bu ağırlık ve serbestlik yöntemi, piyano çalarken yalnızca parmak ve bilek hareketlerinden yararlanmak yerine, bedenin tümünü kullanmayı önermektedir. (Not: Belki de klavsen çalmaya daha uygun bu eski yöntemle özellikle Klasik sonrası dönem eserlerinin müzikal yorumunda son derece yetersiz kalındığı, piyanistlerde ciddi teknik zorlanma, hatta sakatlanmalara yol açtığı o dönemde henüz yeni yeni görülmektedir.)

Resim 4. Babaları Ali Remzi YİĞİTĞÜDEN ve kardeşi Necdet ile (yakl.1926)

“(Bu metod) ... sırasıyla el, kol, dirsek, omuz, sırt, bel kemiği, kas ve eklemlerinin çalıştırılması, serbest bırakılması, sıkıştırılmaması ve bu kas ve eklemlerin kendi ağırlıklarının tuşeye aktarılmasını ön görüyordu.” (Ali, 2000)

Resim 5. Almanya’da öğrenciyken, kardeşi ve sonradan kardeşinin eşi olacak olan arkadaşları Edith (Leyla) ile ata binerken (1930)

4. GÖREVE ATANMA, EVLİLİK

Mezuniyetlerinin ardından 1931 yılında yurda döndükten sonra, bizzat İsmet İnönü’nün müdür Zeki Üngör’e dönük emriyle, dönemin ilk ve en önemli müzik eğitim kurumlarından olan Musiki Muallim Mektebine, kendisi piyano ve kardeşi Necdet keman öğretmeni olarak atanmaktadırlar. Musiki Muallim Mektebinin pek çok önemli özelliği yanı sıra, belki de dönem içinde en çarpıcı olanı, ekonomik gelir ve sosyo-kültürel durumlarına bakılmaksızın, halkın tüm kesimlerinden yetenekli çocuklara açık olan, devlet hesabına (gerektiğinde yatılı) müzik eğitimi verilen bir kurum olmasıdır.

1932 yılında, kendisinden kısa bir süre önce Fransa’daki kompozisyon eğitimini tamamlayıp yurda dönen ve aynı kurumda öğretmenlik yapan Ulvi Cemal (Erkin) ile tanışması ve evlenmeleri, bir süre sonra anne olması, öğretmenlik ve konser piyanistliği kariyerini sürdürmesine engel olmamakta, belki de pek çok fedakarlıkta bulunmasını gerektirdiği halde bir yerde daha da perçinlemektedir. Programlarında yer alan diğer önemli, çoğu çağdaş eserlerin yanı sıra, Cumhuriyetin önemli bestecilerinden biri olan (‘Türk Beşleri’ndendir) eşi Ulvi Cemal Erkin’in tüm piyano konçertolarının ilk seslendirilişlerini gerçekleştirmekten mutluluk duyduğunu sık sık dile getirmektedir. Halk evlerinde, yurtiçi ve yurtdışı çeşitli organizasyonlarda, unutulmaz anılarla dolu konserler vermektedir.

5. TURNELER, RESİTALLER

Konserlerinden biri, aşağıda kendi sözleri ile yer verilen, 1943 yılında Berlin’de gerçekleştirdiği ve etkisinden uzun süre kurtulamadığı konserdir.

“İlk uçak yolculuğum bu. Kalbim çarpıyor, çocuklarımı düşünüyorum, korkuyorum. Berlin öğrencilik yıllarımda gittiğim kent değildi artık. Her yerde savaşın dehşetini hissediyorduk. Gittiğimiz gece alarm verildi, saatlerce otelin karşısında bir sığınakta kaldık... Berlin elçimiz Saffet Arıkan’dı o zaman. Konservatuvarın kuruluşunda Milli Eğitim Bakanı olarak büyük çaba gösteren Arıkan bu konserden büyük mutluluk duyuyordu. Konserden sonra yine sığınağa gittik. Ertesi sabah da Viyana’ya hareket ettik. Orada Universal Edition’la görüştü Ulvi, konçertosunun notasını bastılar.”(Selek, 1968)

Resim 6. Eşi Ulvi Cemal Erkin ile evlerinde (yakl.1930)

Cavidan Selek’le 1968’de Filarmoni dergisi için gerçekleştirdiği bir röportajdan, Ferhunde Hanımın bu konser programının ilk yarısında N.K. Akses’in “Ankara Kalesi” adlı senfonik şiirini ve U.C. Erkin’in “D moll/Re minor Piyano Konçertosu”nu seslendirdiğini; ayrıca dünyanın en ünlü piyanistleri arasında sayılan Wilhelm Kempff’in odasına kadar gelerek kendisine başarılar dilediğini ve bu hareketiyle aslında konser öncesi gerginliğini bir kat daha artırmış olduğunu öğrenmekteyiz.

Ferhunde Erkin, uzun yıllara dayanan yoğun ve başarılı resital ve eşlik programlarının yanı sıra okuldaki pedagojik çalışmalarını da sürdürmektedir. Musiki Muallim Mektebinin, Ankara Devlet Konservatuvarına dönüştürülmesinden sonra da burada yetiştirdiği ve gelecekte Türkiye’nin

önemli piyanist ve piyano eğitimcileri olacak olan öğrencilerinin repertuvarlarına son derece önemli ve ilerici katkılarda bulunmaktadır. Programlarına Romantik dönem eserlerinin yanı sıra çağdaş bestecileri de dahil etmesi dikkat çekicidir. 1940-50’li yıllarda Bartok, Hindemith, Martinu, Milhaud, Stravinsky gibi bestecilerle birlikte, “*öncü, çıkır açan*” olarak tanımladığı Türk Beşleri’nin {*Cemal Reşit Rey (1904-1985), Ulvi Cemal Erkin (1906-1972), Hasan Ferit Alnar (1906-1978), Ahmet Adnan Saygun (1907-1991), Necil Kazım Akses (1908-1999)*} bestelerini öğrencilerine de çalıştırmakta, resitallerinde mutlaka bu çağdaş Türk eserlerine yer vermektedir.

6. ÖĞRENCİLERİ, METODİK YAKLAŞIMI

Öğrencilerinin kendisinden, eslere olan özenli, son derece hassas ve detaycı yaklaşımından pek çok şey öğrendikleri ortadadır. Çeşitli platformlarda paylaştıkları anılardan Ferhunde Erkin’in son derece disiplinli, hatta ufak bir hatayı dahi hoş karşılamayan, “mükemmeliyetçi” bir öğretmen olarak tanımladıkları, bununla birlikte, zor ya da mutlu anlarında bir annenin sevgisi ve şevkatiyle kendilerine kol-kanat gerdiğini, hatta evinde baktığını öğrenebilmekteyiz.

“Nevit **Kodallı**, Mersin’den gelip yatılı okuyan bir öğrenci olarak Ferhunde Hanımın anneliği sayesinde okula ve Ankara’ya daha çok bağlandığını anlatır. Hastalanıp ateşi çıksa, onu eve çağırıp çorba içiren, tedavi eden de, kederini, coşkusunu paylaşan da Ferhunde Hanım olmuş. Sabahattin **Kalender**, on iki yaşında (Arnavut kökenli yetim) bir öğrenci, Ferhunde Hanım ise yirmi iki yaşında, henüz evlenmemiş bir piyano öğretmeni, başarılı derslerden sonra öğrencisini ödüllendirmek için ona okulun önünde satılan kozhelvasından aldığını anlatır...” (İlyasoğlu, 2007)

Resim 7. Öğrencileri ile derste (yakl.1940)

7. HAYAT GÖRÜŞÜNE DAİR...

Yaşam öyküsüne, kendisi ile ilgili paylaşılan anılara baktığımızda, adeta filozof ruhlu kişilere özgü o olağandışı mütevazı ve olgun bakış açısıyla, samimi değerlendirmelerde bulunabildiği görülmektedir. Yaşamı boyunca türlü zorlukların üstesinden gelerek ciddi bir eğitim ve tecrübe birikimine sahip, Türkiye ve Avrupa’da, dönemin en önemli salonlarında performanslar sergilemiş, hayatını mesleğine ve ideallerine adanmış biri olarak, ne denli içten ve samimi açıklamalarda bulunabildiği ve belki de genel anlamda kendisinden beklenenden oldukça farklı bir bakış açısına sahip olduğu aşağıda yer verilen bir röportaj kesitinden de açıkça anlaşılabilir.

“(Cavidan Selek) Soru: ...Çok istidatlı, küçücük bir çocuğu size getirsel ve bundan böyle onu müzisyenlik mesleğine hazırlayacaklarını söyleseler, bütün hayatını bu işe adayacağını bildiğiniz bu çocuk karşısında duygularınız ne olabilir, neler düşünürsünüz?”

Resim 8. Kızları Sevin ve İçten ile (1947)

(Ferhunde Erkin) Cevap: Sonsuz acımak hissi gelir. Çünkü çok çetin bir hayatı olacağını, başarımın çok güç ve rekabetin

de bu sırada çok büyük olduğunu, daima çalışması gereken bu çocuğun çocukluğunu yaşayamayacağını, daima hüsrانlarla dolu bir hayat geçireceğini bildiğim için çok acırım. Eğer, iyi bir sanatkar olursa, yaptığından hiçbir zaman memnun olmayacak, hep ıstırap çekecek, bütün hayatı heyecan, korku, endişeyle geçecek... Kız çocuğu olursa, daha çok acırım. Evlenmemesini, anne olmamasını temenni ederim. Bu da normal bir şey değil. Eğer evlenirse, evi, çocukları, mesleği arasında parçalanacak, adamakıllı çalışmayacak, herhangi bir güzel memlekete, güzel bir şehre gitse, istediği kadar gezemeyecek, birçok yerleri belki görmeden geçecektir. İlk soracağı soru, “Bir piyano var mı? Nerede çalışabilirim?” olacak. Konserden evvel çalışacak, konserde çalacak, yorulacak, ertesi sabah belki gene çalacaktır. Başarısı ölçüsünde konser istekleri artacak ve daima daha iyi olması beklenecektir. Yalnız şahıslarla değil, âletlerle de mücadele edecek. Çünkü, plâkların, bandların, radyoların, en iyi sanatkarı, en iyi şekilde ortaya koyduğu bir sırada, bu çocuk, sahnede onlar kadar başarı sağlamak zorunda... Onun için, sanıyorum sizler de bana hak verirsiniz, sizler de benimle birlikte belki bu küçük yavruya acırsınız...” (Selek, 1968)

8. SONUÇ

Özel ve profesyonel yaşamındaki sayısız güzellikler kadar zorluklarla da karşılaşan Erkin, bunlara karşı dik duruşunu son anına kadar bozmamış, inandığı değerleri belki de aile ve Alman eğitiminin verdiği disiplin içerisinde yaşatmayı sürdürmüştür. Bu gencecik ve başarılı Türk kızının, yeni kurulan Cumhuriyetin ileri görüşlü sanatçılarından, tüm bunlardan öte – idealist ve adanmış öğretmenlerinden, rol-model aydınlık kadınlarından birine dönüşme öyküsü, kuşkusuz yalnızca burada aktarılmaya çalışılanlarla sınırlı değildir. F. Erkin’in konulara yaklaşımı, çok yönlü bakış açısı, belki bir yerde karakteristik özelliklerinin beslendiği eğitim süreçlerinin eseridir kuşkusuz. Ancak unutmamak gerekir ki bütün bu gibi önemli bileşenler kimlik gelişimine yön verirken, ailesinin en iyi eğitim alabilmesine dönük tutumundan sonra – kendisinden sanatçı ve öğretmen olarak yararlanmayı uygun gören, kendini toplumsal anlamda gerçekleştirmesine fırsat yaratan, açık destek veren dönemin devlet politikaları ve yönetimi ile doğrudan bağlantılıdır.

Cumhuriyetin kuruluş felsefesi paralelinde, “*muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak*” ülküsü doğrultusunda, toplumun her kesiminden kadın-erkek ayırımı yapılmaksızın, her bireyin yetenek, eğitim-donanım ve çabaları değerlendirilmek istenmiştir. Günümüz bakış açısıyla değerlendirildiğinde, övünç duyulacak pek çok tutum ve yaklaşımın yanı sıra eleştirdiklerimiz ve pek doğru bulmadıklarımız da olacaktır. Oysa bu tür durumlarda birtakım değerlendirmelerde

bulunmadan, yargılara ulaşmadan önce, dönemin konjonktürü gereği zorlu bazı politik, ekonomik ve sosyo-kültürel dengelerin dikkate alınması gerektiği, yine o dönem bakış açısı ile konuya yaklaşmanın daha doğru olacağı düşünülmektedir.

Resim 9. Paris'te (1966)

Yalnız Türkiye’de değil, “çağdaş” Batı’da da kadınların toplumsal cinsiyet bağlamında çeşitli bilim alanlarındaki varlıkları uzun zamandır tartışmalı olmayı sürdürmüştür. Günlük dilde dahi “*bilim adamı*” kavramı yerleşmiş, nice başarılı kadın araştırmacılarımız, uluslararası sahada adlarından söz ettirmeleri ile henüz yeni sayılabilecek bir dönemde yerine “bilim insanı” önerilmiş ancak yine de yaygın kabul görmemiştir.

Sanat söz konusu olduğunda ise pek çok kadına “*ilham perisi*” olmanın “*dayanılmaz hafifliği*” yakıştırılmış, bunun yeterli bir haz ve övünç kaynağı olması gerektiği algısı açık ya da üstü örtülü subliminal biçimde yerleştirilmiştir. Oysa buradaki gibi sayısız canlı örnekle, artık ilham periliğinden çok öte, bizzat sanat yapan, bu sanatın nasıl yapılması, ne olması gerektiğini öğreten ve yine yaşam çizgisi ile bizzat gösteren bir kadın rol-modeli önerilmektedir. Evli ve

iki çocuk annesi Ferhunde Erkin, dönemin kültürel devrim niteliğindeki önemli kararlarının uygulamaya konması ile toplumsal cinsiyet bağlamında da belirgin biçimde erkek-egemen bir platformda var olabilmeyi başarabilmiştir. Konser piyanistliğinin yanı sıra piyano pedagogu görevini de sürdürmüş, çok ünlü ve başarılı bir bestecinin eşi ve iki kız çocuğunun annesi olmuş, bütün bu kimlikleri, toplumsal rol ve statüleri başarıyla taşımıştır. Hem özel hem kamusal yaşamında başta yakın çevresi ve öğrencileri tarafından çok sevilmiş, hayranlık ve takdirle örnek alınmıştır.

“En yakını, eşi Ulvi Cemal Erkin’in her bestesinin doğuşuna tanıklık etmesi bir yana, aynı zamanda çoksesli Türk müziğinin kurumsallaştığı ilk yıllara da tanık olmuş; Ankara’daki öncülerin ilk bestelerini dinlemiş, yazılış süreçlerini izlemiş. İlk opera temsillerinin oynanışına, ilk CSO konserlerinin coşkısına tanık olmuş. Ankara’da bir müzik ortamı yaratılmışsa, onu yaratan zincirin bir halkası olarak bu coşkuyu paylaşmıştı.” (İlyasoğlu, 2007)

Resim 10. Ferhunde Erkin – Piyanist ve Pedagog (yakl.1990)

Müzik devriminin, bir ülkenin müzikal ekolünü şekillendiren bu sürecin, belirgin ve parlak figürlerinden olan

Ferhunde Erkin, elli yıl süresince çeşitli etkinliklerde kesintisiz eşlikçilik yapmıştır. Yirmi iki piyano konçertosunun Türkiye’deki ilk seslendirmelerini gerçekleştiren parlak bir konser piyanisti, aynı zamanda otuz altı yıl boyunca Ankara Devlet Konservatuarı ve Gazi Eğitim Enstitüsü Müzik Bölümü bünyesinde nice piyanistler yetiştiren başarılı bir pedagoğ olmuştur. Tüm bunlarla birlikte her nedense adı ne “Devlet Sanatçılığı”na, ne de Atatürk’ün Doğumunun 100. yıl Armağanları çerçevesinde ödüle layık görülmüştür. Son olarak Sevda-Cenap And Vakfı 1999 yılı Onur Ödülü Altın Madalyası ile kendisini ödüllendirerek, öğrencilerinden müzikolog Prof. Dr. Filiz Ali kendisi ile ilgili doküman, görsel ve anıların yer verildiği bir biyografik kitap çalışması gerçekleştirmiştir.

Bu çalışmada, günümüzde çeşitli platformlarda sıklıkla dile getirilen – kadının evi dışında, kamusal alandaki varlığı ile ilgili birtakım yapay ve dayanaksız söylevlere karşın, Cumhuriyetimizin belki de en büyük zorluklarla mücadele ettiği yıllardan, alanı gereği belki pek bilinmeyen, biraz gölgede kalmış ancak yaşam tarzı, idealleri ve çalışmalarını ile yetiştirdiği nesillere örnek olmuş, son derece idealist ve başarılı bir kadın rol-model üzerinde durulmak istenmiştir. Ayrıca, hangi kesimden gelirse gelsinler, genç kız ve kadınlarımıza belli olanaklar tanınıp, yeterli ve düzeyli eğitim almaları sağlandığında, toplumsal kimlikleri ile her alanda başarılı birer örnek olabilecekleri vurgulanmak istenmiştir. Buna bağlı gelişen özgüvenleri ile ülke geleceğini, gençliğini şekillendirecek olan toplumsal-kültürel gelişime, kişisel yetenekleri, eğitim ve profesyonel donanımları ile olağanüstü başarılarla imza atacak yeterlikte olduklarının altı bir kez daha çizilmek istenmiştir.

KAYNAKÇA

- Ali, F. (2000). *Ferhunde Erkin: Tuşlar arasında...., Ferhunde Erkin’e armağan*. “Onur ödülü Altın Madalyası Sahipleri” Dizisi No. 12, Ankara: SCA Vakfı Yayınları.
- Çalgan, K. (1991). *Duyuşlar Ulvi Cemal Erkin*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Ertaş, P. (1975). Ferhunde Erkin ile Bir Konuşma. *Filarmoni Dergisi*, Sayı 119, 11-16. Ankara: Kalite Matbaası.
- İlyasoğlu, E. (2007), Yirminci yüzyıl Türk müzik tarihinin bir simgesi piyanist ve pedagoğ Ferhunde Erkin’in vefatı ardından. Cumhuriyet gazetesi, 18 Temmuz 2007, *Allegro köşesi*.
- Karaesmen, E. (2002). *Kamuran Gündemir piyanist, hoca ve Cumhuriyet aydını*. “Kamuran Gündemir’e armağan. Onur ödülü Altın Madalyası Sahipleri” Dizisi No. 14, Ankara: SCA Vakfı Yayınları.
- Selek, C. (1968). “Türkiye’nin ilk kadın konser piyanisti ve piyano eğitimcisi”, *Filarmoni Dergisi*, Ocak Sayısı, Ankara.
- <http://www.ferhundeerkin.com/cavidan-selek.htm> . 06.01.2015
- <http://www.ferhundeerkin.com/dogan-hızlan.htm> . 06.01.2015
- <http://www.ferhundeerkin.com/fotograflar.htm> . 06.01.2015
- <http://www.ferhundeerkin.com/ufuk-cakmak.htm> . 06.01.2015

‘NIGHT MOTHER: WOMEN AS VICTIMS OF CULTURE

‘NIGHT MOTHER: KÜLTÜRÜN KURBANLARI OLARAK KADINLAR

Yasemin Güniz Sertel^a

ABSTRACT

This study is based on a systematic social, cultural and psychological analysis of contemporary woman’s relationship with the Body Politics and Eating Disorders especially in Western societies from the perspective of socialist feminism. The analysis is also enriched with a literary approach as there are illustrations from the feminist American playwright Marsha Norman’s play ‘*night Mother*’ which exemplifies women’s obsessive relationship with their bodies and, eating disorders in the form of excessive eating (obesity/ compulsive eating) or in the total refusal of eating (anorexia).

Keywords: Body politics, eating disorders, American drama

ÖZ

Bu çalışma, çağdaş kadının batılı toplumlarda Beden Politikası ile olan ilişkisini ve bu politikanın içselleştirilmesi sonucu ortaya çıkan ve genelde kadınların deneyimlediği sosyo-kültürel kaynaklı patolojik hastalıklar olarak değerlendirilen yeme bozukluklarını sosyalist-feminist kuram ışığında tartışır. Marsha Norman’ın bu çağdaş temaları sahneye koyduğu oyunu *Night Mother*, ana kadın karakterlerin sosyo-kültürel değerlere bağlı olarak beden politikası ve yeme bozukluklarının farklı boyutlarından ne şekilde etkilendiklerini irdelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Beden politikası, yeme bozuklukları, Amerikan tiyatrosu

I. INTRODUCTION

Cultural and social norms have long shaped the life styles, belief systems, and ways of behavior and traditions of people in societies. Individuals have also been constructed by the cultural norms since the culture with its dominant functional structures and institutions has imposed values and norms on the individual minds. Women’s position and their individual memories in different societies are also products of the cultural conditionings. And in western societies the position of woman is shaped by the working mechanism of the patriarchal institutions molded by the patriarchal norms. This study is based on a systematic social, cultural and psychological analysis of contemporary woman’s relationship with the body politics especially in Western societies from the perspective of socialist feminism. In general, the socialist-feminist theory studies on the manipulation and

subordination of women in patriarchal societies. According to this theory, all the patriarchal institutions (such as the family, the educational system, the religious system, the military system etc.), the capitalist system, the hegemonic patriarchal culture, history and men are the basic elements in the victimization of women. Marsha Norman is one of the contemporary American feminist playwrights who depicts the victimization and subordination of women in the patriarchal societies they live in. This analysis is also enriched with a literary approach as there are illustrations from Marsha Norman’s play ‘*night Mother*’ which exemplify women’s obsessive relationship with their bodies formed and shaped by the patriarchal conventions in the societies they live in.

The predominant discourse of contemporary Western societies define and determine the appreciation of women with a body image generated by the standards of Body Politics.

^a Doktor Öğretim Görevlisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri Bölümü, Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Anabilim Dalı, ygunizk@hotmail.com

The prevailing standards of this Body Politics define the competence of women in terms of slenderness/thinness and physical beauty. Since women in Western cultures are taught to appreciate the physical beauty of their bodies through these dominant cultural standards, the belief that success and social acceptability can be accomplished with an acceptable physical appearance prevails in the sub consciousness of not only adult women but also adolescent girls. Since “the body is produced through the interventions of others who train it, shape it and encourage it”, in Western societies the patriarchal perspective becomes “the medium through which messages about identity are transmitted.” (Benson in Woodward, 1999, p. 123) In *The Beauty Myth*, Naomi Wolf relates the source of this belief to the idea that the images of beauty that women are compelled to adapt themselves into are products of a politics that “keeps male dominance intact.” (Wolf in Peach, 1998, p. 182) And since this politics focuses on the physical appearance and slenderness, women are obliged to diet, that is, they refuse to eat. Susan Bordo refers to this condition of contemporary women as “our contemporary body fetishism” which “expresses a fantasy of self-mastery in an increasingly unmanageable culture.” (Bordo, 1995, p. 153) Therefore, women believe in the misconception that “by controlling their bodies they can control their lives.” (Chapkis qtd. in Peach, 1998, p. 174) However, the accomplishment of this body image accompanied with a pursuit of a self-mastery also contributes to some psychological problems that result in eating disorders.

2. EATING DISORDERS AS CULTURAL ILLNESSES

Eating disorders which result from a “contemporary body fetishism” is also studied as a psycho-pathological case by Jules Henry and explained as “the final outcome of all that is wrong with a culture.” (Henry qtd. in Bordo, 1995, p. 139) In this respect, in western societies, eating disorders reflect some of the central patriarchal socio-cultural and psychological problems of our age in which the suffering women are compelled to a standardized construction of femininity representative of its era and, it is observed that contemporary women and adolescent girls who are oppressed by the patriarchal cultural pressures are more likely to become the victims of eating disorders. As Benson suggests, eating disorders “reflect anxieties about food and anxieties about flesh, and the relationship between these and ideas of self.” (Benson in Woodward, 1999, p. 133) In addition, there are some categories within the specific context of eating disorders which are the results of different pathological situations, and each of which reflects one of the diverse factors

of the actual phenomena. However, there is “a unifying element” in the cultural frame which is called a “modulating factor” and which refers to the understanding that “culture provokes, exacerbates and gives distinctive form to an existing pathological condition” (Bordo, 1995, p. 49) Therefore, the modulating factor is not only the product of the Body Politics, but it is also characterized by the family ideology, the human psychology and gender roles shaped by the patriarchal culture. This perspective is also shaped by the feminist-cultural ideology since this perception also claims the role of society, culture and especially gender to be primarily productive in the emergence of eating disorders. As a matter of fact, eating disorders are most frequently traced in three categories: “Anorexia nervosa is probably the most extreme and dangerous form of health risk. Anorexics refuse eat... Bulimia involves repeated ‘binging’ (excessive eating), immediately followed by purging through vomiting or enemas. Compulsive Eating involves eating to excess frequently in response to tension, stress, pressure, depression and other forms of anxiety.” (Peach, 1998, p. 176) Despite the prevailing diversity and different categories of eating disorders, the common thing traced in all these disorders is women’s obsessive relationship with food. And this obsessive relationship, its reasons, and consequences compose the point of analysis which are traced in Marsha Norman’s play *‘night Mother*. Throughout the play, it is possible to observe that eating disorders arising from the obsession with conforming to the standards of the contemporary society lead women characters to resort to health-risking body modifications and also contribute to the health problems they face.

3. ‘NIGHT MOTHER: AN AMERICAN PLAY TO EXEMPLIFY WOMAN’S SEARCH FOR AUTONOMY

Briefly, *‘night Mother* is the story of two women, Jessie and Thelma – also a mother and a daughter-, who share the same house and who are totally dissatisfied and disillusioned with their lives. In this respect, they become the embodiment of two diverse aspects of eating disorders with all the socio-cultural indications, which are anorexia nervosa and compulsive eating. In the beginning of the play, Jessie informs her mother Thelma that she has decided to commit suicide that very night and the whole play within its eighty-minute duration, elaborates on Thelma’s struggles to change her daughter’s decision, whereas Jessie certifies her decision with her preparations against all her mother’s attempts. In their quarrel, the reader/audience can also trace all the reasons for Jessie’s decision, which are based on cultural and social incidents. Within the development of this plot, the

reader/audience realizes that Jessie is an anorexic and her decision of committing suicide is closely related to this psycho-pathological illness when the play is analyzed within a feminist-cultural context. Since socialist-feminism emphasizes the power of the patriarchal structure on the lives of women, Jessie's decision of suicide is her reaction to the patriarchal structure which controls her life in all aspects. From the very beginning of the play, the playwright depicts the Jessie character as a woman who is trying to assert her autonomy and to assume control of her mind and body: "Jessie Cates, in her late thirties or early forties, is pale and vaguely unsteady physically. It is only in the last year that Jessie has gained control of her mind and body and tonight she is determined to hold on to that control." (Norman, 1983, p. 2)

Within the development of the play, it is possible to trace for the reader/audience that Jessie activates her control mechanism at first by refusing to eat and then by committing suicide. In one part of the play, Jessie confesses that the roots of her dislike of eating (anorexia) lie in her past memories. When her mother Thelma offers her some cake to eat, her answer gives the reader/audience hints of this situation: "Yeah, its [taste] is pretty bad. I thought it was my memory that was bad." (1:45) The presence of Jessie's relationship with eating or not eating within her past memories leads us to perceive her anorexia, that is, her relationship with food as a heritage of individual memory shaped by the patriarchal society which should be analyzed within a socio-cultural context.

4. THE SOCIO-CULTURAL IMPLICATIONS OF JESSIE'S ANOREXIA IN 'NIGHT MOTHER

In this respect, it also becomes essential to analyze Jessie's anorexia within a feminist-cultural paradigm which brings forth the necessity of a systematic social analysis because in the society Jessie lives, an anorexic's relation with food can be seen as a psychological battle experienced by contemporary women "who deeply feel flawed, ashamed of their needs, and not entitled to exist unless they transform themselves into worthy new selves." (Orbach qtd. in Bordo, 1995, p. 47) An anorexic's relation with food is also her protest both to her society and to herself. In this psychological battle, her refusal to eat emphasizes her desire of maintaining self-control and self-mastery since she believes that by controlling the amount of food that she eats, can she accomplish her female autonomy and self-control. And the only way for Jessie to "transform [herself] into [a] worthy new self" is by committing suicide. At this point, it becomes essential to perceive "anorectics as freedom fighters" and anorexia as "a voiceless, unconscious, self-destructive

scream of protest" (Bordo, 1995, p. 64) since Jessie's reaction, which is actualized in the form of a suicide, no doubt becomes her "self-destructive scream of protest" towards her life:

Jessie: And I can't do anything either, about my life, to change it, make it better, make me feel better about it. Like it better, make it work. But I can stop it, shut it down, turn it off like the radio when there's nothing on I want to listen to. It's all I really have that belongs to me and I'm going to say what happens to it. And it's going to stop. And I'm going to stop it. (1:36)

On the other hand, anorexia is a "multidimensional disorder with familial, perceptual, cognitive and possibly biological factors interacting in various combinations in different individuals to produce a final common pathway." (Garfinkel & Garner qtd. in Bordo, 1995, p. 140) Within such a frame work, interpreting anorexia requires an awareness of the many layers of cultural significations that are unified in a common disorder. Susan Bordo refers to these different layers of significations as "axes of continuity" which include "the dualist axis, the control axis, and the gender/power axis." (Bordo, 1995, p. 142)

In 'night Mother, Jessie's anorexia mostly fits to the control axis since in this axis, anorexia is regarded as expressing entirely contemporary anxieties, fears and attitudes. In this axis, the emphasis is on self-mastery, self-transcendence, and power over others all of which can only be actualized in the context of control mechanism. In this respect, by controlling the amount of food she eats, the anorectic gains the total mastery of her body since "the young anorectic, typically, experiences her life as well as her hungers as being out of control." (Bordo, 1995, p. 149) Therefore, the inclination of an anorectic is "to construct a body without needs, a fantasy of autonomy and self-sufficiency." (Benson in Woodward, 1999, p. 137) And in 'night Mother, Jessie confesses to her mother that her life is like a bus which is out of her control:

Riding the bus and it's hot and bumpy and crowded and too noisy and more than anything in the world you want to get off and the only reason in the world you don't get off is it is still fifty blocks from where you're going? (1:33)

Besides, an anorectic "can never carry out the tasks as he gets herself in a way that meets her own rigorous standards. She is torn by conflicting and contradictory expectations and demands." (Bordo, 1995, p. 149) This characteristic can also be traced in Jessie's personality since she has been unsuccessful in her various attempts to work in the public sphere even though she has tried hard:

Jessie: I took that telephone sales job and I didn't even make enough money to pay the phone bill, and I tried to work at the gift shop at the hospital and they said I made people real uncomfortable smiling at them the way I did [...] I can't do anything [...] The kind of job I could get would make me feel worse. (1:35)

Therefore, Jessie, unconsciously locating on this axis, no longer feels that she can control the events occurring outside herself, but she knows that she can control the amount of food she eats: "I will not eat a caramel apple". (1:36) In this way, abstinence becomes for Jessie a test of endurance and a way to prove her self-sufficiency. On the other hand, since loss of self-control becomes her major characteristic, the anorectic, for fear of losing control, confines her behavior and herself to specific boundaries, as Smith points out: "The anorectic often states that she will not venture from the security of the home because of her fear of losing control... Pressed, she may say she fears going berserk, going out of her mind, or running amok." (Smith in Redmond, 1991, p. 286) This situation has also become a habit for Jessie and thus she has defined her social world within the boundaries of her home, as her mother Thelma bursts out to her face:

Mama: You're acting like some little brat, Jessie. You're mad and everybody's boring and you don't have anything to do and you don't like me and you don't like going out [...] and you never talk on the phone and it's your own sweet fault of control. (1:34)

Jessie's inability to leave home can be interpreted as "textuality" because according to Bordo "loss of mobility, loss of voice, feeding others while starving oneself, taking up space, and whittling down the space one's body takes up" (Bordo, 1995, p. 168) have symbolically political implications which manifest the dominant cultural hegemony on the construction of gender. All the behaviors of Jessie can be seen as a result of the cultural conditioning of women. Besides, her decisions and behaviors are also her reactions to the dominant hegemony which has repressed her for a very long time. Working within this framework, the woman who has the eating disorder is inscribed with the ideological "construction of femininity" of the culture she lives in. In addition, Bordo states that an anorectic's "disordered relation to food" and her "restrictions on her own appetite are not merely about food intake." But "the social control of female hunger operates as a practical discipline that trains female bodies in the knowledge of their limits and possibilities." Therefore, "denying oneself food becomes the central micro-practice in the education of feminine self-restraint and containment of impulse." (Bordo, 1995, p. 130) And in *'night Mother*, the limitations Jessie puts on her own self

depict the working of her control mechanism, which actually is proof of her feminine self-restraint set up by social compensatory binges.

These compensatory binges, which result in various limitations of feminine practices, allows us to further analyze Jessie's eating disorder within a gender-focused field of study. As a matter of fact, this field is the "gender/power axis" in the "axes of continuity" (Bordo, 1995, p. 142). In studying *'night Mother* from a gender-focused perspective, we realize Jessie's anger at the limitations of the traditional feminine role and her inability to refuse this role: "Whoever promised a woman like me... Jessie... a good time?" (1:33) The reason for Jessie's reaction is that everything is wrong within her life. Her husband has left her and her marriage has turned out to be a fiasco. Although she has a son, Ricky too has abandoned her since they have never been able to get along with each other: "He's hurt me, I've hurt him. We're about even." (1:25) Hence, the point is that Jessie has been successful neither in fulfilling her feminine roles as a wife and a mother, nor in becoming the autonomous person she has yearned to be. She explains her situation as follows:

Jessie: I found an old baby picture of me. And it was somebody else, not me [...] that's who I started out and this is who is left. It's somebody I lost alright, it's my own self. Who I never was. Or who I tried to be and never got there. Somebody I waited for who never came. (1:76)

As a matter of fact, Jessie's situation is also the other-oriented situation of women in which women must "learn to feed others, not the self [and] develop a totally other-oriented emotional economy." (Bordo, 1995, p. 171) This "other-oriented emotional economy" defines the content of the whole play since on the surface level, *'night Mother* depicts Jessie's preparations to leave Thelma the most comfortable environment possible after she kills herself. For this purpose, Jessie stocks as much food as possible, orders all the requirements for the house, cooks the meal Thelma most likes, washes and irons Thelma's clothes and even makes a list for her brother Dawson to buy the necessary presents for Thelma's birthdays and Christmases for the next ten years. These preparations are all Jessie can do to nurture her mother both physically and emotionally in her female-gender role.

Furthermore, another reason for Jessie's rebellion against the feminine role can also be traced in her relationship with her mother, Thelma, since with her anorexia she also silently criticizes her mother and her mother's femininity. Anorectic's contempt of the mother figure is explained by Bordo as follows: "Some authors interpret anorexic symptoms as a species of unconscious feminist protest, involving

anger at the limitations of the traditional female role, rejection of values associated with it, and fierce rebellion against allowing their futures to develop in the same direction as their mother's lives." (Bordo, 1995, p. 156) In *'night Mother*, Thelma senses but cannot comprehend Jessie's contempt for her: "Mama: Nothing I ever did was good enough for you and I want to know why." (1:55) Jessie's rebellion against her mother's feminine role is culminated in Thelma's relationship with her ex-husband Cecil as it is revealed to the reader/audience during their confessional conversation:

Mama: I never thought he was good enough for you, you know.

Jessie: What are you talking about? You liked him better than I did. You flirted him out here to build your porch or I'd never meet him at all.

Mama: All right! I wanted you to have a husband.

Jessie: And I couldn't get one on my own of course.

Mama: How were you going to get husband never going out and opening your mouth to a living soul? (1:57-58)

Thelma's actions can be better comprehended in the light of feminist-cultural paradigm because as Orbach suggests "The mother-daughter relationship is an important medium of the anorexia process. But it is not mothers who are to blame [...] for they too are children of their culture, deeply anxious of their own appetites and appearance and aware of the fact that their daughter's inability to 'catch a man' will depend largely on physical appearance, and that satisfaction in the role of wife and mother will hinge on learning to feed others rather than the self." (Orbach qtd. in Bordo, 1995, p. 47) Thelma's constant criticism of and advice to Jessie about her clothes, make up, in short, physical appearance reflects Orbach's thesis throughout the play:

Mama: Maybe if you didn't wear that yellow all the time. (1:22)

Mama: Why don't you wear that sweater I made for you? (1:56)

Mama: Your hands aren't washed. Do you want a manicure or not. (1:11)

Mama: I said don't make a mess. Your hair is black enough, hon. (1:6)

Mama: Your eyes don't look right. I thought so yesterday. (1:26)

Another socio-cultural dimension of Jessie's anorexia in *'night Mother* emerges in the 'dualist axis' which brings forth the discriminations in the male and female gender roles. On this subject, Bordo gives the following information: "Through her anorexia, by contrast, she has unexpectedly discovered an entry into the privileged male world, a way to

become what is valued in our culture, a way to become safe, to rise above it all – for her, they are the same thing. She has discovered this, paradoxically, by pursuing conventional feminine behavior [...] to excess. At this point of excess, the conventionally feminine deconstructs [...] into its opposite and opens onto those values our culture has coded as male. No wonder the anorexia is experienced as liberating and that she will fight family, friends and therapists in an effort to hold onto it – fight them to the death, if need be." (Bordo, 1995, p. 179) In relation to the characteristics of 'the dualist axis', Jessie makes the most autonomous action of her life firstly by deciding and finally by managing to commit suicide. Although the whole action of the play is composed of Jessie's accomplishing the feminine gender duties such as cooking, packaging the food items, washing the dishes and tidying the house, her courageous decision and her stability in the actualization of her decision despite all her mother's struggles locates Jessie on the male territory:

Jessie: I'm not giving up! This is the other thing I'm trying. And I'm sure there are some other things that might work, but might work isn't good enough anymore. I need something that will work. This will work (1:75)

5. THELMA AS A COMPULSIVE EATER IN 'NIGHT MOTHER

While anorexia represents one aspect of the eating disorders continuum, compulsive eating or obesity becomes another characteristics of the same continuum. In *'night Mother*, Thelma character represents the other end of this continuum since she suffers from compulsive eating or obesity, which can be defined as "the extreme development of hunger for unrestrained consumption exhibited in compulsive eater's uncontrollable food binges." (Bordo, 1995, p. 201) Thelma's obsessive relationship with food and her unrestrained desire to eat, which are repeated in many scenes, are first revealed to the reader/audience in the very beginning of the play: "Mama stretches to reach the cupcakes in the kitchen... She's eager to have one, so she's working pretty hard at it. This may be the most serious exercise Mama ever gets. She finds a cupcake, the coconut covered, raspberry –and –marshmallow-filled kind known as a snowball, but sees that there's one missing from the package." (1:15)

Contrary to Jessie, Thelma consumes sweets, snowballs, apple-pies, caramels or cocoas throughout the play. As a matter of fact, this obsessive relationship with food is a prevailing gender situation since compulsive eaters are women who are denied any genuine human relationships as love, sincerity or understanding and thus, they are in search of satisfying these humane requirements in excessive eating.

Food is a “relationship” and “food as appetite” is “the metaphor for other appetites – emotional need, sexual desire.”(-Benson in Woodward, 1999, p. 135) Therefore, overeating becomes for Thelma a substitute for the genuine human interaction she has been yearning for. Although she lives in the same house with Jessie, their conversations in the play reveal that even her daughter is not able to understand her:

Nothing I ever did was good enough for you (1:55),

You never should have moved back in here with me. (1:27)

Besides, female hunger and women’s appetite for food are also interpreted as the sexual requirements and desires of women: “When women are positively depicted as voracious about food, [...] their hunger for food is employed solely as a metaphor for sexual appetite [...] In the eating scenes for example, the heroine’s unrestrained delight in eating operates as sexual foreplay, a way of prefiguring the abandon that will shortly be expressed in bed.” (Bordo, 1995, p. 110) Thelma’s pathological relationship with food can be analyzed from this perspective since the reader/audience is informed that throughout her marriage she has failed to receive understanding, love, or a sense of fulfillment from her husband:

Mama: It didn’t matter whether I loved him. It didn’t matter to me and it didn’t matter to him [...] He felt sorry for me. He wanted a plain country woman and that’s what he married, and then he held it against me the rest of my life like I was supposed to change and surprise him somehow. (1:50)

It is significant that Thelma complains about her husband’s indifference towards her and his refusal to communicate with her even the night he died:

Mama: He didn’t have anything to say to me, Jessie. That’s why I left. He didn’t say a thing. It was his last chance not to talk to me and he took full advantage of it. (1:53)

Thelma physically and emotionally abandoned by her husband, seeks the contentment and joy she has yearned for in food.

6. CONCLUSION

Therefore, taking place on the extreme ends of the eating disorder continuum and generated by the modulating

factor, Jessie’s anorexia and Thelma’s obesity symbolize the pathological situations of contemporary women who are firstly shaped and then victimized by the dominant patriarchal cultural memories and their standards. Since women are shaped by the dominant institutions, their socio-cultural norms and their teachings in patriarchal societies, women’s position is the product of the working mechanism of those institutions molded by the patriarchal norms. In addition, these eating disorders also reveal the dichotomy faced by the memory of contemporary women, since neither anorexia with its absolute quest for hunger nor obesity with the search for fulfillment is tolerated by the consumer social system, even though both are generated and encouraged by the same system as Bordo briefly summarizes: “Far from paradoxical, the coexistence of anorexia and obesity reveals the instability of the contemporary personality construction, the difficulty of finding homeostasis between the producer and the consumer sides of the self [...] Anorexia could thus be seen as an extreme development of the capacity for self-denial and repression of desire (the work ethic in absolute control); obesity as an extreme capacity to capitulate to desire (consumerism in control). Both are rooted in the same consumer-culture construction of desire as overwhelming and overtaking the self. Given that construction, we can only respond either with total submission or rigid defense.” (Bordo, 1995, p. 201)

REFERENCES

- Benson, S. (1999). *The body, health and eating disorders*. In K. Woodward (Ed.). *Identity and difference* (pp. 121-182). London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Bordo, S. (1995). *Unbearable weight: Feminism, western culture and the body*. London: University of California Press.
- Chapkis, W. (1998). *Beauty secrets*. In L. J. Peach (Ed.). *Women in culture – A women’s studies anthology* (pp. 187-200). Madlen, Massachusetts, Oxford: Blackwell Publishers.
- Norman, M. (1983). *Night mother*. Canada: Collins Publishers.
- Peach, L. J. (Ed.) (1998). *Women in culture – A women’s studies anthology*. Madlen, Massachusetts, Oxford: Blackwell Publishers.
- Smith, R. H. (1991). *Night mother and true west: mirror images of violence and gender*. In J. Redmond (Ed.). *Violence in drama* (pp. 277-289). Cambridge: Cambridge University Press.
- Wolf, N. (1998). *The beauty myth*. In L. J. Peach (Ed.). *Women in culture – A women’s studies anthology* (pp.179-186). Madlen, Massachusetts, Oxford: Blackwell Publishers.

KAVRAMSAL OLARAK KADINA KARŞI ŞİDDET/CİNSEL ŞİDDET VE TÜRK CEZA HUKUKUNDA CİNSEL SALDIRI SUÇUNUN GENEL DEĞERLENDİRMESİ^a

THE NOTION “VIOLENCE” AGAINST WOMEN/SEXUAL VIOLENCE AND A GENERAL ASSESSMENT OF THE CRIME OF SEXUAL VIOLENCE WITHIN THE CONTEXT OF THE TURKISH CRIMINAL LAW

Özlem Yenerer Çakmut^b

ÖZ

Şiddet, özellikle de kadına ve çocuğa yönelmiş şiddet Türkiye’de artarak devam etmektedir. Adliyeye yansıyan olaylar buz dağının görünen kısmıdır ve küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Özellikle evlilik içi yaşanan şiddet olayları büyük oranda gizli kalmakta gün yüzüne çıkmamaktadır.

Şiddet, özellikle de kadına ve çocuğa yönelmiş şiddet Türkiye’de artarak devam etmektedir. Adliyeye yansıyan olaylar buz dağının görünen kısmıdır ve küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Özellikle evlilik içi yaşanan şiddet olayları büyük oranda gizli kalmakta gün yüzüne çıkmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadına karşı şiddet, kadına karşı cinsel şiddet, Türk Ceza Hukuku, Türk Ceza Kanunu, cinsel saldırı suçu

ABSTRACT

Violence, targeting particularly women and children, prevail in Turkey at an ever-increasing rate. The incidents of violence which are subjected to prosecution are just the tip of the iceberg. The cases of domestic violence are, to a large extent, kept as a family secret and those who are responsible often go unpunished.

Both the Turkish Penal Code and the other relevant legal regulations include provisions regarding the issue of violence. However, the fact that such provisions exist in the Penal Code and legal regulations does not prevent such incidents from taking place. Neither does the aggravation of penalties prove effective in that respect. The fundamental solution of the problem requires the raising of public awareness and the internalization of the principle that women should be respected as human beings and first-class citizens in their own rights.

Keywords: Violence against women, sexual violence against women, Turkish Criminal Law, Turkish Penal Code, the crime of sexual violence

---

^a 22.11.2017 Tarihinde Marmara Üniversitesi Ekonomik ve Sosyal Alanda Kadın Çalışmaları Uygulama Ve Araştırma Merkezi tarafından İstanbul’da gerçekleştirilen Kadına Yönelik Şiddetin Anatomisi: Olgu, Sebepler ve Çözümler Sempozyumu’nda sunulan tebliğ metninin gözden geçirilmiş halidir.

^b Prof. Dr., Özyeğin Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Ana Bilim Dalı, ozlem.cakmut@ozyegin.edu.tr

I.GİRİŞ

Gerek ulusal ve gerekse uluslararası düzenlemelerde insanların, insan olmaları nedeniyle onurlu oldukları, doğuştan hak ve özgürlüklere sahip buldukları, eşit bireyler olarak birbirleri arasında ayırım yapılamayacağı ifade edilmektedir.

Hal böyle olmakla birlikte maalesef yaşadığımız dünyada insanlar arasında etnik, dini, kültürel, ekonomik, cinsiyetçi ve daha birçok hususa dayalı olarak farklılıklar gözetilmekte, bir grup diğeri tarafından hor görülüp aşağılanmakta, haklarını kullanamaz hale getirilmektedir. Bu durumu gerçekleştirme aracı olarak ise çoğu zaman şiddet kullanılmaktadır. Özellikle kadınlar ve çocuklar şiddetin odak noktasındadır.

Kadınlara yönelik şiddet, toplumsal cinsiyet ayrımcılığının sonucu olarak onların aşağılanması ve toplum dışına itilmesinin sağlanmasının aracı olarak görülmektedir. Kadınlara uygulanan şiddet, insan hakkının ihlalidir. İnsan hakkı ihlali olması sebebiyle maddi ve manevi bütünlük hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, ifade özgürlüğü ve evleneceği kişiyi seçme hakkı gibi hakları ihlal etmektedir. Şiddet, işkenceye, zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muameleye kadar varan hareketlere yol açabilmektedir ve yaşam hakkının ihlaline kadar gidebilmektedir (Kadıköy Belediyesi, İnsanca Yaşam Projesi, 2015).

Tebliğ konumuz kavramsal olarak kadına karşı şiddet-cinsel şiddet ve Türk Ceza Kanunu'nda yer alan cinsel saldırı suçuna ilişkin genel bir değerlendirme olduğu için konuyu kadın ve cinsel şiddet merkezli inceleyeceğimizi ifade etmek isterim.

2. KAVRAMSAL OLARAK ŞİDDET VE CİNSEL ŞİDDET

Kelime anlamı itibarıyla *şiddet*, *karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, bir hareketin, bir gücün derecesi, yegginlik, sertlik, kaba güç* olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu, 2015).

20 Aralık 1993 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda oylamaya dahi başvurulmadan kabul edilen *Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge* m. 1'e göre; "*Kadınlara yönelik şiddet, ister kamusal ister özel hayatta olsun bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya özgürlükten keyfi olarak yoksun bırakma dahil olmak üzere, kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar veya acı verme sonucu doğuran veya bu sonucu doğurması muhtemel olan, cinsiyete dayalı her türlü şiddet eylemi anlamına gelir.*" (İstanbul Bilgi Üniversitesi, İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2015).

Bildirge'nin 2.maddesine göre; "*Kadınlara yönelik şiddetin, bunlarla sınırlı olmaksızın aşağıdakileri içerir biçimde anlaşılması gerekir: (a) Dayak ve hırpalama, ev halkına dahil olan kız çocuklarının cinsel suistimali, drahoma bağlantılı şiddet, evlilik içi tecavüz, kadın cinsel organını sakatlama veya kadına zarar veren diğer geleneksel uygulamalar; eş haricinde (ev halkına dahil) kişilerce uygulanan şiddet, sömürüyle bağlantılı şiddet dahil olmak üzere aile içinde meydana gelen fiziksel, cinsel veya psikolojik şiddet; (b) Tecavüz, cinsel suistimal, iş yerinde, eğitim kurumlarında veya diğer yerlerde meydana gelen cinsel taciz ve sindirme, kadın ticareti ve fahişeliğe zorlama dahil olmak üzere genel olarak toplum içinde meydana gelen şiddet; (c) Nerede olursa olsun devlet tarafından işlenen veya göz yumulan fiziksel, cinsel veya psikolojik şiddet.*" (İstanbul Bilgi Üniversitesi, İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2015)de bu kapsamda değerlendirilmelidir.

Öte yandan Dünya Sağlık Örgütü de eşlerin uyguladığı şiddeti, yakın bir ilişkide fiziksel, psikolojik ya da cinsel hasara yol açan her tür davranış olarak tanımlamıştır. Bunların içinde;

- Tokat atma, vurma, tekmeleme ve dövme gibi fiziksel saldırı fiilleri,
- Sindirme, sürekli küçük düşürme ve aşağılama gibi psikolojik taciz,
- Cinsel ilişkiye zorlama ve öteki cinsel zor kullanma biçimleri,
- Bir kimseyi ailesinden ve arkadaşlarından uzaklaştırma, hareketlerini gözleme ve bilgi ya da yardıma ulaşmasını kısıtlama,

gibi çeşitli kontrol edici davranışların yer aldığı ifade edilmiştir (Kadıköy Belediyesi, İnsanca Yaşam Projesi, 2015).

Türk Ceza Kanunu'nda cebir ve şiddete yönelik cezalandırıcı düzenlemeler bulunmakta. Bu anlamda cinsiyet farkı gözetilmeksizin cebir ve şiddet yoluyla kişilerin haklarının ihlali durumunda fiilin fail veya failleri öngörülen cezalara çarptırılmaktadır. Kanunda yer alan düzenlemeler genel niteliktedir ve somut olay ilgili normu ihlal ettiği takdirde herkes için bağlayıcı hüküm failler hakkında da uygulanmaktadır.

Vücuda yönelik meydana getirilen şiddet fiilleri Türk Ceza Kanunu tarafından yaptırıma tabi kılınırken cinsel şiddete yönelik fiiller de cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar başlığı altında düzenlenmiştir.

Kavramı ortaya koymak bakımından müracaat edebileceğimiz düzenleme aile içi yaşanan şiddette kadına karşı gerçekleştirilen fiiller bakımından etkin koruma sağlamak

amacıyla yapılan ilk hukuki düzenleme olan 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun (1998)' dur. Bu Kanun 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (2012) ile yürürlükten kaldırılmıştır. 6284 Sayılı Kanun ile koruma sağlanmaya çalışılan "Kadın" kavramının kapsamı ve alınması öngörülen tedbirler genişletilmiştir.

Nitekim 6284 sayılı Kanun m.1'e göre; "*Bu Kanunun amacı; şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemek*" olarak ifade edilmiştir.

6284 Sayılı Kanun m.2/1-d'de, "*Şiddet: Kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranışı*" olarak tanımlanırken aynı maddenin ç) bendinde "*Kadına yönelik şiddet: Kadınlara, yalnızca kadın oldukları için uygulanan veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalı bir ayrımcılık ile kadının insan hakları ihlaline yol açan ve bu Kanunda şiddet olarak tanımlanan her türlü tutum ve davranışı*" olarak ifade edilmiştir.

Kadına yönelik şiddet, pek çok uluslararası belgede de kendisine yer bulmuştur. En önemlilerine kısaca göz atacak olursak : 1.Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, 2.Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin 19 No.lu Tavsiye Kararı, 3.Pekin 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu, 4.Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Bildirge, 5.Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi Ek İhtiyari Protokolü, 6.Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. (Düvenci, 2004).

Ayrıca 1949 tarihli Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına Dair 4. No.lu Cenevre Sözleşmesi, Kadınların ve Çocukların Silahlı Çatışmada ve Olağanüstü Durumlarda Korunmasına Dair Bildirge, İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme gibi uluslararası ve bölgesel düzenlemeler de bulunmaktadır. (Düvenci, 2004).

Cinsel şiddet kavramına bakacak olursak; *kim tarafından gerçekleştirildiği önem taşımaksızın, kişinin, istemi dışında, cinsel amaçlı olarak, kendisine yöneltilen her türlü cinsel davranış (söz veya eylem) cinsel şiddet olarak ifade edilmektedir.* (Karıncı, 2011) Bu eylemin kadına karşı gerçekleştirilmesi ise *kadına karşı cinsel şiddettir.*

Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'ne göre, kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, "*bir kadına sırf kadın olduğu için yöneltilen ya da oransız bir şekilde kadınları etkileyen*" şiddettir. (Kadıköy Belediyesi, İnsanca Yaşam Projesi, 2015).

Kocası veya bir başkası tarafından kadının arzusu dışında ve/veya istemediği biçimlerde cinsel ilişkiye zorlanması başta olmak üzere, cinsel organlara zarar verilmesi, çocuk doğurmaya/doğurmamaya veya kürtaja zorlanması, akrabalarıyla cinsel ilişkiye girmeye mecbur bırakılması veya onlar tarafından tacize katlanmak zorunda kalması, fuhuşa zorlanması, zorla evlendirilmesi, telefon, mektup vb. iletişim araçlarıyla sözlü, yazılı veya hareketlerle cinsel içerik taşıyan mesajlar verilerek rahatsızlık verici davranışlara katlanmak zorunda bırakılması cinsel şiddet çeşitlerindedir (Karıncı, 2011; Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, t.y.).

Cinsel şiddet, Türk Ceza Kanunu'nda tanımlanmış değildir. Cinsel şiddet, çoğu zaman kadına yönelik diğer şiddet biçimleriyle birlikte, kadını baskı altında tutmaya yönelik, evrensel bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Cinsel özgürlüğe karşı işlenen suçlar, en yaygın toplumsal sorunlardan birisi olduğu halde, bu şiddet biçimi, yaygınlığı ile orantılı bir biçimde ceza yargılamasının konusu olamamaktadır. (Düvenci, 2004).

3. TÜRK CEZA KANUNU'NDA CİNSEL SALDIRI SUÇU VE DÜZENLEMELERE GENEL BAKIŞ

Türk Ceza Kanunu, Kişilere Karşı Suçların Düzenlendiği İkinci Kısımın "Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar" başlıklı Altıncı Bölümünde kişilerin bedenleri üzerinde, rızaları dışında cinsel davranışlarda bulunulmasını suç saymış ve yaptırımı tabi kılmıştır. "Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar", Cinsel saldırı m. 102, Çocukların cinsel istismarı m.103, Reşit olmayanla cinsel ilişki m.104 ve Cinsel taciz m.105. olarak düzenlenmiştir.

Tebliğ konumuz nedeniyle ele alacağımız ve genel değerlendirmesini yapacağımız suç TCK m.102'de düzenlenmiş bulunan *Cinsel Saldırı* suçudur. Adı geçen suça ilişkin düzenleme şu şekildedir:

Cinsel saldırı

MADDE 102. – (1) *Cinsel davranışlarla bir kimsenin vücut dokunulmazlığını ihlâl eden kişi, mağdurun şikâyeti üzerine, beş yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel davranışın sarkıntılık düzeyinde kalması hâlinde iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası verilir. (Asliye Ceza)*

(2) *Fülin vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle gerçekleştirilmesi durumunda, on iki yıldan az*

olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur. Bu fiilin eşe karşı işlenmesi hâlinde, soruşturma ve kovuşturmanın yapılması mağdurun şikâyetine bağlıdır. (Ağır Ceza)

(3) Suçun;

- a) Beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı,
- b) Kamu görevinin, vesayet veya hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle,
- c) Üçüncü derece dâhil kan veya kayın hısımlığı ilişkisi içinde bulunan bir kişiye karşı ya da üvey baba, üvey ana, üvey kardeş, evlat edinen veya evlatlık tarafından,
- d) Silahla veya birden fazla kişi tarafından birlikte,
- e) İnsanların toplu olarak bir arada yaşama zorunluluğunda bulunduğu ortamların sağladığı kolaylıktan faydalanmak suretiyle,

işlenmesi hâlinde, yukarıdaki fıkralara göre verilen cezalar yarı oranında artırılır.

(4) Cinsel saldırı için başvurulmuş cebir ve şiddetin kasten yaralama suçunun ağır neticelerine neden olması hâlinde, ayrıca kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler uygulanır.

(5) Suç sonucu mağdurun bitkisel hayata girmesi veya ölümü hâlinde, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükmolunur. (Ağır Ceza)

Cinsellik günümüzde bir özgürlük sorunu olarak ele alınmaktadır. Bu durum cinselliğin genel ahlak anlayışı olduğu düşüncesinden uzaklaşıldığının bir göstergesidir. Gerçekten de günümüzde cinsel suçlarla korunan hukuksal yarar cinsel tercihin kişi tarafından özgür ve serbestçe belirlenmesi olarak ortaya konulmaktadır (Tezcan, Erdem ve Önok, 2015, s. 343; Koca ve Üzülmmez, 2015, s. 282). Bu gelişim nedeniyle cinsel özgürlüğe karşı suçların Türk Ceza Kanunu'nda "Kişilere Karşı Suçlar" kısmında yer alması bireyin ön plana çıkartılması nedeniyle olumlu olmakla birlikte suçların düzenlendiği bölüm başlığının *Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar* olarak belirlenmesi yerinde değildir. Çünkü belirtilen suçlarla cinsel özgürlük ihlal edilmektedir. *Dokunulmazlık ve cinsel özgürlük* aynı anlama gelen kavramlar değildir. Dokunulmazlığın korunduğunun ifade edilmesi korunan hukuki değer bakımından bireyin beden bütünlüğünün esas alındığı izlenimini vermektedir ki bu durum asıl olması gerekeni arka plana atmaktadır. Üstelik dokunulmazlığın asıl hukuki değer olarak korunduğu suç tipleri yaralama suçları olarak Kanun'da düzenlenmiştir. Dolayısıyla cinsel suçlar bakımından asıl korunan hukuki değer cinsel özgürlüktür. Nitekim öğretilerde de genel olarak cinsel özgürlüğün cinsel saldırı suçları bakımından korunan hukuki değer olduğu özellikle belirtilmektedir. (Yokuş Sevik, 2005, s.

246; Kartal, 2013, s. 95; Artuk, Gökçen ve Yenidünya, 2015, s. 282; Artuk, Gökçen, Alşahin ve Çakır, 2016, s. 211; Koca ve Üzülmmez, 2015, s. 282; Çakmut, 2016, s. 14)

Türk Ceza Kanunu'nda ilgili hükmün Gerekçe'sinde, korunan hukuki değer "kişilerin cinsel dokunulmazlığı" olduğu belirtilmiş ve devamlı "kişilerin vücudu üzerinde cinsel davranışlarda bulunulmak suretiyle cinsel dokunulmazlığın ihlal edileceği" ifade edilmiştir. (Centel, 2013, s. 7; Centel, Zafer ve Çakmut, 2005, s. 180). Görüldüğü üzere cinsel özgürlüğün korunan hukuki değer olduğuna ilişkin bir ibare bulunmamaktadır.

Öğretilerde cinsel suçlarla ilgili olarak korunan hukuki değer cinsel özgürlük yanında bu suçun gerçekleşme biçimleri bakımından mağdurun vücut bütünlüğü olduğu da ifade edilmektedir. (Özbek, Kanbur, Doğan, Bacaksız ve Tepe, 2015, s. 318)

Türk Ceza Kanunu'nda yetişkinlere –konumuz bakımından kadınlara – yönelik olarak gerçekleştirilen cinsel amaçlı eylemler, "cinsel saldırı" veya "cinsel taciz" olarak isimlendirilmektedir. Bu iki suçu birbirinden ayıran en tipik fark ise Yargıtay'ın kararlarında özellikle vurguladığı üzere bedensel temasın bulunup bulunmadığıdır. Bedensel temasın söz konusu olduğu durumlarda cinsel saldırı suçundan söz edilirken, temasın bulunmadığı fiiller cinsel taciz olarak isimlendirilmekte ve yaptırıma tabi kılınmaktadır.

TCK m.102'de düzenlenmiş bulunan cinsel saldırı suçunun faili ve mağduru bakımından özellik söz konusu değildir. Herkes tarafından herkese karşı bu suç işlenebilir. Fail ve mağdur farklı cinsiyette olabileceği gibi aynı da olabilir (Soyaslan, 2005, s. 171). Konumuz dışında olmakla birlikte belirtmek isterim ki, mağdur çocuk ise ve bedensel temas varsa cinsel saldırı suçundan değil fiilin özelliğine göre, TCK m.103'de düzenlenmiş bulunan çocuğun cinsel istismarı veya TCK m.104'de yer alan reşit olmayanla cinsel ilişki suçundan söz etmek gerekecektir.

Cinsel saldırı, mağdurun rızası dışında cinsel davranışlarla bir kimsenin vücut dokunulmazlığının ihlal edilmesidir. Bu suça ilişkin açıklamalara öncelikle *cinsel davranış* kavramından anlaşılması gerekeni ortaya koymakla başlamak gerekir. *Cinsel davranış*, Kanun'da tanımlanmamış dolayısıyla açıklığa kavuşturulmamıştır. Kanun'un ilgili maddesinin Gerekçesi'nde, "*kişinin vücudu üzerinde gerçekleştirilen cinsel arzuları tatmin amacına yönelik ve cinsel ilişkiye varmayan cinsel davranışlar*" olarak ifade edilmiştir. (Centel, Zafer ve Çakmut, 2005, s. 180) Cinsel davranış ifadesinden anlaşılması gereken "*tip, psikoloji ve hatta antropoloji ve sosyoloji bilimlerinin verilerine uygun olarak objektif anlamda erojen, diğer ifade ile cinsel hisleri uyandırıcı olarak nitelendirilen davranışlar*"dır. Bu noktada failin saiki değil,

davranışın dışı yansıyan cinsellikle ilişkisi dikkate alınacaktır. Davranış objektif olarak bu niteliği taşıyorsa fail veya mağdurun bu biçimde algılamış olması davranışın cinsel sayılması için yeterli olmayacaktır. (Tezcan, Erdem ve Önok, 2015, s. 355) Failin cinsel tatmin duyup duymaması önem arz etmemektedir. (Centel, 2012, s. 271)

Fail mağdurun bedeni üzerinde cinsel davranışlar gerçekleştirilebileceği gibi mağduru zorlayarak onun bazı davranışlar sergilemesine de neden olabilir. Dolayısıyla mağduru bir şey yapmaya zorlamak veya mağduru kendisine yönelik bir davranışa katlanmak zorunda bırakmak da cinsel saldırı suçunu oluşturabilecektir. Öte yandan failin başka iki kişiyi kendi aralarında cinsel davranışta bulunmaya zorlaması halinde dahi cinsel saldırı suçunun olduğu ifade edilmelidir. Bu noktada dolaylı faillik kurumu vesilesi ile sorumluluk doğacaktır. (Koca ve Üzümez, 2015, ss. 288-289; Tezcan, Erdem ve Önok, 2015, s. 357; Artuk, Gökçen ve Yenidünya, 2015, s. 286)

Mağdurun vücuduna organ veya sair cisim sokulması suretiyle cinsel saldırı suçunun gerçekleştirilmesi halinde faile TCK m.102/2'ye göre ceza verilmesi söz konusudur. Cinsel saldırı suçunun vücuda organ veya sair cisim sokulması suretiyle işlenmesi halinin suçun ağırlaştırıcı hali mi yoksa bağımsız bir suç olduğu mu konusunda doktrinde görüş ayrılığı bulunmaktadır. Kanaatimizce ikinci fıkrada düzenlenen hal ayrı bir suç olarak değerlendirilmeli, dolayısıyla fiilin tamamlanamadığı hallerde ağırlaştırılmış ceza esas alınarak teşebbüs nedeniyle indirim yapılmalıdır. (Centel, 2012, s. 275)

Suçun sarkıntılık düzeyinde kalması da cezalandırmayı gerektirmektedir.

Türk Ceza Kanunu, cinsel saldırı eyleminin sadece nitelikli halinin, evlilik birliği içinde gerçekleşmesini şikayete bağlı bir suç olarak kabul etmiştir.

Cinsel saldırı suçu gerek TCK m.102/1 ve gerekse m.102/2 bakımından kasten işlenebilen bir suçtur. Genel kast suçun oluşumu için yeterlidir. Ayrıca failin cinsel arzularını tatmin etmek amacıyla hareket etmiş olması gerekmez. Diğer bir ifade ile özel kastın varlığı aranmaz. Gerekece' de her ne kadar TCK m.102/1 bakımından cinsel tatmin maksadıyla cinsel davranışın gerçekleştirilmesi gereğinden söz edilmiş bulunsada Gerekece madde metnine dahil değildir ve kanunilik ilkesi gereğince madde metninde özel kastı aramamızı gerektiren bir ibareye rastlanmamaktadır. Bu nedenle cinsel saldırı suçu bakımından failde özel kast aranmaz. (Tezcan, Erdem ve Önok, 2015, s. 362; Özbek, Kanbur, Doğan, Bacaksız ve Tepe, 2015, s. 337) Fail hareketinin cinsel olduğunu bilmeli ve hareketi bilerek ve isteyerek gerçekleştirmelidir. (Centel, 2012, s. 277) Öğretide cinsel saldırı

suçunu düzenleyen madde bakımından Gerekece'de yer alan açıklama nedeniyle birinci fıkranın özel kast ile işlenmesi gerektiği; ikinci fıkra bakımından ise genel kastın yeterli olduğu ifade edilmektedir. (Artuk, Gökçen ve Yenidünya, 2015, s. 297; Kartal, 2013, s. 105)

Cinsel saldırı suçu;

- 1) Beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı,
- 2) Kamu görevinin, vesayet veya hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuzu kötüye kullanılmak suretiyle,
- 3) Üçüncü derece dâhil kan veya kayın hısımlığı ilişkisi içinde bulunan bir kişiye karşı ya da üvey baba, üvey ana, üvey kardeş, evlat edinen veya evlatlık tarafından,
- 4) Silahla veya birden fazla kişi tarafından birlikte,
- 5) İnsanların toplu olarak bir arada yaşama zorunluluğunda bulunduğu ortamların sağladığı kolaylıktan faydalanmak suretiyle, işlenirse veya
- 6) Suç sonucu mağdur bitkisel hayata girer veya ölürse faile verilecek ceza artırılacaktır.

Cinsel saldırı suçunun işlenmesi sırasında uygulanan cebir ve şiddet kasten yaralama suçunun ağır neticelerine neden olursa, faile ayrıca kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler de uygulanarak ceza verilecektir.

4. SONUÇ

Şiddet, özellikle de kadına ve çocuğa yönelmiş şiddet Türkiye'de maalesef artarak devam etmektedir. Adliye yansıyan olaylar buz dağının görünen kısmını ve küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Özellikle evlilik içi yaşanan şiddet olayları büyük oranda gizli kalmakta gün yüzüne çıkmamaktadır.

Gerek Türk Ceza Kanunu'nda ve gerekse diğer yasal düzenlemelerde konuya ilişkin hükümler bulunmaktadır. Ancak konunun kanuni düzenlemelerde yer alması sorunların ortaya çıkmasına engel olamamaktadır. Sadece cezaları artırarak sorunu aşmak düşüncesi ise amacına ulaşmamaktadır. Sorunun çözümü çok yönlü değerlendirme ile konunun ele alınmasından geçmektedir. Farklı disiplinlerin bir araya gelerek çözüm odaklı ortak çalışmalar sergilemesi şart olarak ortaya çıkmış durumdadır. Eğitim eksikliği, konuya ilişkin bilinç yaratılmasında yetersiz kalınması, uluslararası standartları ulusal mevzuata taşımak bakımından isteksiz davranılması, genel esasları kabul etsek de kurumlar bazında yeterli idrake ulaşılabilmesi çözümsüzlüğün temel nedenidir.

Kanuni düzenlemelerde ne kadar mükemmel olursanız olun, yaşanan sorunların aktörlerini eğitmedikçe çözüme

ulaşmak mümkün olmayacaktır. Eğitim ile kadın ve erkek olgusuna dair ayrımcı yaklaşımları ortadan kaldırıp insan temelinde düşüncüyü şekillendirmek zorunludur.

İnsan, insan olması nedeniyle onurlu bir yaşamı hak eder. Hiç kimse yaşamı boyunca bir başkasının şiddetine maruz kalmamalıdır ve yine hiç kimse bir başkasına şiddet uygulamayı kendisine tanınan bir hak olarak görmemelidir.

KAYNAKÇA

- Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun. (2012, 20 Mart). *Resmi Gazete* (Sayı:28239).
- Ailenin Korunmasına Dair Kanun. (1998, 17 Ocak). *Resmi Gazete* (Sayı: 23233).
- Artuk, M. E., Gökçen, A. ve Yenidünya, A. C. (2015). *Ceza Hukuku özel hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Artuk, M. E., Gökçen, A., Alşahin, M. E. ve Çakır, K. (2016). *Ceza Hukuku özel hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Bacaksız, P. (2013). *6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun kapsamında kadının korunması*. N. Centel (Ed.), *Ceza hukukunda kadının şiddete karşı korunması içinde*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Centel, N. (2012). 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda cinsel saldırı suçu ve Cinsel Suçlar Değişiklik Tasarısı'nın değerlendirilmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Eylül 2012, 269-290. Erişim Adresi (26 Haziran 2016): <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2012-99-1160>
- Centel, N. (2013). *Ceza Hukuku şiddete karşı kadını koruyor mu?* N. Centel (Ed.), *Ceza hukukunda kadının şiddete karşı korunması içinde*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Centel, N., Zafer, H. ve Çakmut, Ö. (2005). *Gereğçeli-karşılaştırmalı-tablolu yeni Türk Ceza Kanunu ve ilgili mevzuat*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Çakmut, Ö.Y. (2016). Cinsel şiddet mağduru kadın ve Türk Ceza Kanunu'ndaki konumu. *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016 (1), 3-21.
- Düvenci, N. (2004). Cinsel suçlar ve kadın mağduru korunması. Erişim Adresi (18 Şubat 2015): <http://bianet.org/bianet/kadin/47797-cinsel-suclar-ve-kadin-magduru-korunmasi>
- İstanbul Bilgi Üniversitesi, İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi (2015). *Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge*. Erişim Adresi (18 Şubat 2015): http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/Books/khuku/kadinlara_karsi_siddet/siddet_kadinlara_yonelik_siddetin_ortadan_kaldirilmasina_dai.pdf
- Kadıköy Belediyesi, İnsanca Yaşam Projesi (2015). Kadına yönelik şiddet, yalnız değilsiniz! Erişim Adresi (18 Şubat 2015): http://insanca.kadikoy.bel.tr/kl_kadina_yonelik_siddet.html
- Karınca, E. (2011) *Sorularla kadına yönelik aile içi şiddet*. Ankara: Ankara Barosu Yayını, Erişim Adresi (18 Şubat 2015): http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/2012yayin/2011sonrasiki-tap/kadina_yonelik_aile_ici_siddet_ic.pdf
- Kartal, P. M. (2013). *Türk Ceza Hukukunda cinsel saldırı suçu*. N. Centel (Ed.), *Ceza hukukunda kadının şiddete karşı korunması* (s. 85-110) içinde. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Koca, M. ve Üzülmüş, İ. (2015). *Türk Ceza Hukuku özel hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı (t.y.). Erişim Adresi (20 Haziran 2016): <https://www.morcati.org.tr/tr/>
- Moroğlu, N. (2016). *Kadına yönelik şiddet ve Ailenin Korunmasına Dair Kanun*. Erişim Adresi (26 Şubat 2016): www.tukd.org.tr/dosya/KadinaYonelikSiddet.doc
- Özbek, V. Ö., Kanbur, M. N., Doğan, K., Bacaksız, P. ve Tepe, İ. (2015). *Türk Ceza Hukuku özel hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Soyaslan, D. (2005). *Ceza Hukuku özel hükümler*. Ankara: Yetkin Yayınevi.
- Tezcan, D., Erdem, M. R. ve Önok, R. M. (2015). *Teorik ve pratik Ceza Özel Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu (2015). *Şiddet*. Erişim Adresi (18 Şubat 2015): http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b00231f9980e1.24072487
- YOKUŞ Sevük, H. (2005). 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda cinsel saldırı ve cinsel taciz suçları. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Mart/Nisan 2005, 243-282. Erişim Adresi (26 Haziran 2016): <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2005-57-126>

NOTLAR

- 1 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Centel, 2013.
- 2 Uluslararası sürece ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Moroğlu, 2016.
- 3 Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Bacaksız, 2013.
- 4 Ayrıca bkz. Çakmut, 2016.
- 5 Konuya ilişkin ayrıntılı açıklama için bkz. Centel, 2013, s.7; Centel, 2012, s.271; Kartal, 2013, s.95.